

A large, light gray circle is positioned on the left side of the page, partially overlapping the text area.

Ekonomické podmínky domácností

Souhrnná výzkumná zpráva z šetření
„Současná česká rodina 2020–2022“

Ekonomické podmínky domácností

Souhrnná výzkumná zpráva z šetření
„Současná česká rodina 2020–2022“

Sylva Höhne
Jana Paloncyová

Praha, RILSA
2023

Tato publikace vznikla v rámci projektu „*Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky*“, který je spolufinancován se státní podporou TA ČR (č. TL03000338) v rámci Programu Éta.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uvedte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00
Vyšlo v roce 2023, 1. vydání, počet stran 70
Tisk: RILSA

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

Předkládaná souhrnná výzkumná zpráva popisuje pracovní podmínky a příjmovou a materiální situaci jednotlivců ve věku 18 až 69 let a jejich domácností, a to prostřednictvím dat šetření *Současná česká rodina 2020–2022* realizovaného od listopadu 2020 do července 2022 v rámci projektu *Obhaceni datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky* (reg. č. TL03000338) spolufinancovaného se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

Výsledky potvrzují vysokou zaměstnanost mužů i žen, i když ta je v případě žen významně snižována mateřstvím. Muži vykazují větší svobodu při výkonu práce a flexibilitu pracovní doby než ženy, na druhou stranu jejich pracovní doba častěji přesahuje rámec daný pracovní smlouvou a ve vyšší míře jim práce zasahuje do víkendů nebo večerních hodin. Přibližně každý druhý student, každý třetí důchodce a každá čtvrtá žena na rodičovské dovolené, příp. v domácnosti, se řadí k výdělečně činným osobám. Ti převážně pracují na zkrácený úvazek a častěji oproti „běžným“ zaměstnancům na základě dočasných smluv a dohod, příp. zcela bez písemného ujednání. Míra využívání částečných úvazků je jinak poměrně nízká, s výjimkou zaměstnaných matek nezaopatřených dětí. Podpora takovéto formy práce ze strany státu a zaměstnavatelů se tak stále jeví jako potřebná v zájmu sladování pracovních a rodičovských závazků, zvláště u žen. Lepší příjmovou úroveň mají úplné rodiny s dětmi ve srovnání se samoživiteli a bezdětné páry oproti domácnostem jednotlivců. Vycházení s příjmy je nejproblematičtější pro sólo rodiče, příp. pak pro single žijící jedince ve středním a seniorském věku. Tyto domácnosti se navíc častěji řadí mezi materiálně, příp. sociálně deprivované. V úplných rodinách s dětmi je v tomto ohledu rizikovým faktorem přítomnost tří a více dětí v rodině. Pro české domácnosti platí převládající vlastnická struktura bydlení, s výjimkou mladých bezdětných párů a jednotlivců, ale i sólo rodičů, z nichž značný podíl žije v nájemním bytě.

Klíčová slova: zaměstnanost mužů a žen; pracovní podmínky; částečný úvazek; nestandardní pracovní doba; příjmy domácnosti; materiální deprivace; bydlení.

Abstract

The presented research report describes the working conditions and the income and material situation of individuals aged 18 to 69 and their households, through data from the Contemporary Czech Family 2020–2022 survey conducted from November 2020 to July 2022 as part of the project Improvement of data basis for development and evaluation of family policy (reg. no. TL03000338) co-financed with the state support of the Technology Agency of the Czech Republic within the ÉTA Program.

The results confirm the high employment of both men and women, although in the case of women it is significantly reduced by motherhood. Men show more freedom in the performance of work and flexibility of working hours than women, on the other hand, their working hours more often exceed the framework given by the employment contract and their work extends to weekends or evening hours to a greater extent. Approximately every second student, every third pensioner and every

fourth woman on parental leave, or in the household, they were working. They mainly work part-time and, more often than "regular" employees, on the basis of temporary contracts and agreements, or completely without written agreement. The rate of use of part-time jobs is otherwise relatively low, with the exception of employed mothers of dependent children. The support of this form of work by the state and employers still appears to be necessary in order to reconcile work and parental obligations, especially for women. Two-parent families with children have a better income situation compared to single parents, and childless couples compared to single-person households. Making ends meet is the most problematic for solo parents, or then for single living individuals in middle and senior age. In addition, these households are more often materially, or socially deprived. In two-parent families with children, the presence of three or more children in the family is a risk factor in this regard. The prevailing ownership structure of housing applies to Czech households, with the exception of young childless couples and individuals, but also single parents, a significant proportion of whom live in rented apartments.

Keywords: employment of men and women; working conditions; part-time job; non-standard working hours; household income; material deprivation; housing.

Obsah

Úvodní sociálně-ekonomický kontext	6
1. Data a metodologie	10
2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky	11
2.1 Sociálně-ekonomické postavení mužů a žen	14
2.2 Pracovní podmínky	21
2.2.1 Základní charakteristiky pracovního postavení	21
2.2.2 Pracovní doba	26
2.2.3 Subjektivní hodnocení pracovních podmínek	37
2.3 Další vybrané souvislosti s pracovní situací.....	41
3. Finanční a materiální situace domácností	46
3.1 Příjmy domácnosti a jejich struktura.....	46
3.2 Materiální a sociální deprivace.....	53
3.3 Majetek a dary.....	58
3.4 Bydlení.....	61
Shrnutí a doporučení	65
Literatura	69

Úvodní sociálně-ekonomický kontext

Životní podmínky českých domácností byly v posledních letech pod velkým vlivem vnějších okolností, se kterými se samostatná Česká republika dosud nesetkala. Předně se od března 2020 jednalo o **pandemii covidu-19**. Její šíření a zaváděná restriktivní opatření¹ značně dopadala na osobní, rodinný i pracovní život jedinců a celých domácností, ale také na fungování ekonomických subjektů. V návaznosti na počty nakažených a uplatňované restriktce se rozlišuje několik vln pandemie. Ta první spadá časově zhruba do období března až května 2020, druhá od října 2020 do dubna 2021 a třetí od října 2021 do dubna 2022.² Během pandemie byl s různou intenzitou omezován volný pohyb osob, redukována provozní doba či uzavírány podniky i celá odvětví (např. služeb), uzavírány školy a v době tzv. tvrdého lockdownu na jaře 2021 i předškolní zařízení. V oblasti trhu práce bylo zaznamenáno **snížení zaměstnanosti a krátkodobý vzestup nezaměstnanosti**. Udržet stabilitu pracovního trhu se stát snažil prostřednictvím různých finančních kompenzací směřujících jak k zaměstnancům, tak k samotným podnikům i živnostníkům. Velmi využívaným nástrojem se v té době stala práce z domova. Její výhody však zvláště v rodinách s dětmi mladšího školního věku byly tlumeny vznikajícím napětím při nutnosti sladit pracovní povinnosti se zajištěním péče o děti, jež se musely adaptovat na distanční formu vzdělávání. Pandemie umocnila genderové rozdíly na trhu práce, neboť ekonomické dopady byly silnější u žen (Menzel & Mito, 2020; Biroli et al., 2021). To bylo dáno především jejich vyšším zastoupením v odvětvích více postižených restriktivními opatřeními a jejich převažujícím podílem na péči o děti. Navíc častější práce žen například ve zdravotnictví jim neumožňovala přesunout činnost do domácího prostředí. Případná nemožnost zkombinovat pracovní a rodinné povinnosti tak byla doprovázena snížením pracovních příjmů, které nebyly plně kompenzovány státní sociální pomocí, a tedy i **poklesem celkového příjmu domácnosti**. Dokládají to četné výzkumy, jako například *Život během pandemie*, nedat.; Höhne et al., 2022; Kuchařová et al., 2022; Červenka & Kyselá, 2023. V domácnostech ústilo snížení úrovně příjmů v omezování běžné spotřeby i větších nákupů, k braní nových půjček, příp. k odkladu splátek stávajících půjček. Některé domácnosti se dostávaly do velmi obtížné situace, kdy čelily základním existenčním problémům v podobě obtíží při hrazení základních životních potřeb, jako je jídlo, ošacení, léky a/nebo náklady na bydlení. Zhoršení příjmové situace v důsledku pandemie se týkalo zvláště chudobou ohrožených domácností, mezi které dlouhodobě ve vyšší míře patří zejména domácnosti jednotlivců (seniorů), samoživitelé a rodiny se třemi a více dětmi (Marešová et al., 2023; Palonciová et al., v tisku).

---

¹ Přehled jednotlivých vládních usnesení souvisejících s bojem proti epidemii koronaviru z roku 2020 až 2022 viz <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/vladni-usneseni-souvisejici-s-bojem-proti-epidemii-koronaviru-rok-2020-186999/>; <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/vladni-usneseni-souvisejici-s-bojem-proti-epidemii---rok-2021-193536/>; <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/vladni-usneseni-souvisejici-s-bojem-proti-epidemii-180608/>

² Více viz např. Palonciová et al., v tisku; Slabá, 2022; Höhne et al., 2022.

K podzimu 2021 se váží kořeny **energetické krize**, která v návaznosti na rychlý růst cen energií na velkoobchodních trzích přetrvala po celý rok 2022 (ČSÚ, 2023b). Vysoké ceny elektřiny a plynu se posléze odrážely ve zdražování dalšího zboží a služeb, což prohloubil ještě **válečný konflikt na Ukrajině**, probíhající od konce února 2022. Rok 2022 se tak vedle poměrně dynamického růstu cen energií nesl v duchu **zdražování potravin a dalších komodit**. Za vysokou inflaci navíc zaostával růst nominálních mezd, čímž se snižovala reálná kupní síla obyvatelstva. To se vše následně negativně promítalo do hospodaření domácností. Trend meziročně se zlepšujícího **vycházení domácností s příjmem** se v roce 2021 zastavil a za rok 2022 data poukazují na **relativní zhoršení** (Palonciová et al., v tisku). Z hlediska sociodemografického složení domácnosti pociťují největší obtíže při vycházení s příjmy sólo rodiče s dětmi, z nichž téměř každý třetí měl v roce 2022 obtíže nebo velké obtíže vystačit s příjmem (ČSÚ, 2023a). Finanční situace úplných rodin s dětmi je v tomto ohledu zásadně lepší, zvláště jedná-li se o rodiny s jedním nebo dvěma dětmi. U vícedětných (úplných) rodin ale od roku 2020 přibývá těch, které mají subjektivní potíže vyjít se svým měsíčním rozpočtem (obtíže nebo velké obtíže deklarovalo 20 % z nich, kdežto před pandemií, v roce 2019, to bylo „jen“ 12 %; Palonciová et al., v tisku). V bezdětných domácnostech přetrvává lepší finanční situace dvoučlenných domácností oproti domácnostem jednotlivců, a to i při kontrole jejich věku, resp. při rozlišení na seniory a domácnosti s osobami v produktivním věku. Samostatně žijící senioři v roce 2022 vykázali meziročně zhoršení své finanční situace, a to jak z hlediska (nárůstu) subjektivních potíží při nakládání s příjmem, tak podle míry chudoby, která v jejich případě vzrostla o celých 10 p.b. na 38 %, čímž po roční pauze opět převýšili podíl sólo rodičů ohrožených příjmovou chudobou (31 %; ČSÚ, 2023a). Riziko příjmové chudoby českých domácností přitom v roce 2022 meziročně stoupl z 8,6 % na 10,2 %.

Přestože **příjmové nerovnosti se v posledních letech začínají opět zvyšovat, míra materiální (a sociální) deprivace³ českých domácností vyjadřující podíl domácností, které si nemohou dovolit určité položky, se v čase trvale snižuje**. Nadprůměrná nicméně zůstává v domácnostech sólo rodičů, ve vícedětných úplných rodinách a mezi seniory jednotlivci. K nejproblematičtějším položkám se stále řadí nemožnost úhrady nečekaného výdaje a finanční nedostupnost roční týdenní dovolené mimo domov. V roce 2022 neměla dostatek peněžních prostředků na nečekané výdaje pětina domácností, stejný podíl si nemohl dovolit zaplatit týdenní volno mimo domov. Na nenadálé výdaje, resp. týdenní dovolenou, přitom neměl dostatečné finanční prostředky téměř každý druhý, resp.

³ **Míra materiální deprivace** vyjadřuje podíl osob žijících v domácnostech, které si nemohou dovolit čtyři nebo více z následujících devíti položek: telefon, barevný televizor, pračka, automobil, zaplacení neočekávaného výdaje (ve výši 13 600 Kč pro rok 2022), jeden týden dovolené ročně mimo domov, jíst maso či rybu každý druhý den, dostatečně vytápět byt, má problémy s placením některých plateb (nájem, platy za bydlení, splátky půjček). **Míra materiální a sociální deprivace** vyjadřuje podíl osob, jejichž domácnost si z finančních důvodů nemůže dovolit pět z 13 věcí, služeb či požitků: osobní automobil; počítač a připojení k internetu; nahrazovat obnošené oblečení za nové; mít dva páry dobře padnoucích bot; každý týden utratit malou sumu peněz pro sebe; pravidelně se účastnit volnočasových aktivit; posedět s přáteli či příbuznými u jídla či pití alespoň jednou za měsíc; pořizovat nový nábytek a vyměnit jej za opotřebovaný; jíst maso, drůbež či ryby (nebo jejich vegetariánské náhražky) každý druhý den; dostatečně vytápět byt; zaplatit neočekávaný výdaj; zaplatit ročně alespoň týdenní dovolenou mimo domov; hradit náklady spojené s bydlením – nájemné, splátky hypotéky, platby za energie (elektřinu, teplo, plyn a vodu) a splátky ostatních půjček, úvěrů nebo leasingu (ČSÚ, 2023a).

každý třetí sólo rodič (ČSÚ, 2023a). V průměru tři domácnosti ze sta se v posledních pěti letech nacházely v situaci, kdy si nemohly dovolit dostatečně vytápět byt. V příjmově zranitelnějších domácnostech (samoživitelé, osamělí senioři) ale v roce 2022 takových domácností přibylo (na 7 %, resp. 6 %). Pro sólo rodiče bylo dále v letech 2021 i 2022 mnohem složitější zaplatit potřebné platby za teplo, elektřinu, plyn a vodu (do potíží s těmito platbami se dostalo v roce 2022 na 5 % z nich, v roce 2020 to byla 3 %). Ačkoliv se jedná o velmi malé relativní četnosti, nelze tyto ukazatele podceňovat.

V rámci běžných výdajů domácností patří dlouhodobě k nejnákladnějším položkám výdaje za bydlení a za potraviny (24 %, resp. 21 % z celkových spotřebních výdajů průměrné české domácnosti v roce 2021), přičemž v čase je patrné mírné navýšení tohoto podílu (Paloncyová et al., v tisku). Senioři a domácnosti rodičů samoživitelů však zvláště za bydlení vydávají relativně více peněžních prostředků. Náklady na bydlení průměrné české domácnosti se sice každoročně zvyšují, až do roku 2021 ale rostly pomaleji než celkové příjmy domácností. Na jejich úhradu tak stačil nižší podíl čistých peněžních příjmů. Zmiňovaný vzestup cen elektřiny a plynu, který se promítl v poměrně výrazném (10%) růstu celkových nákladů na bydlení na 6,8 tisíce Kč u průměrné domácnosti v roce 2022, však vedl k tomu, že na úhradu nákladů na bydlení bylo potřeba meziročně více čistých příjmů (15 %). **Typ bydlení a složení domácnosti významně ovlivňují zatížení domácnosti náklady na bydlení.** V absolutní hodnotě nejvíce platí za bydlení páry se třemi a více dětmi a sólo rodiče (v průměru přibližně 8 tisíc Kč), zatímco úplným rodinám stačí na jejich úhradu kolem desetininy čistých příjmů, sólo rodičům „spolknou“ téměř čtvrtinu. Naproti tomu nejméně dávají na bydlení jednotlivci i páry v seniorském věku (v průměru přibližně 5, resp. 6 tisíc Kč). V relaci k čistým příjmům si ale samostatně žijící senioři musí připravit až 27 %, kdežto dvojice seniorů „jen“ 16 % (Paloncyová et al., v tisku). Absolutně i relativně nejvíce stojí nájemní bydlení (v roce 2022 téměř 11 tisíc Kč, resp. 28 % z čistých příjmů průměrné domácnosti).

V nájemních bytech žije pětina českých domácností, na druhou stranu tři čtvrtiny mají vlastní byt nebo rodinný dům, příp. družstevní byt (ČSÚ, 2023a). I když vlastnické bydlení převládá u všech typů domácností, v pronajatých bytech bydlí více než třetina sólo rodičů a také jednotlivců v produktivním věku. V seniorských domácnostech je výskyt nájemního bydlení podprůměrný, což potvrzuje fakt, že k přechodu od nájemního k vlastnickému bydlení dochází v průběhu životního cyklu. Nájemní bydlení je typičtější pro velká města, v nejmenších obcích naopak dominuje bydlení v rodinných domech. Rovněž bytový komfort z hlediska obytné plochy na člena domácnosti se různí napříč jednotlivými typy domácností. Nejvíce obytného prostoru mají k dispozici bezdětné domácnosti, nejnižší je v úplných rodinách s dětmi, přičemž se zvyšujícím se počtem dětí se zhoršuje (Paloncyová et al., v tisku). Ukazatel přelidněnosti domácností, zohledňující počet pokojů na počet členů domácnosti, pak vedle úplných rodin s dětmi řadí k přelidněným domácnostem také rodiče samoživitele (Korychová, 2023).

Jak již bylo zmíněno, **stát se svými opatřeními snažil mírnit dopady pandemie covidu-19 i nárůstu cen energií a dalšího zboží na české domácnosti.** K rodinám s nezaopatřenými dětmi bylo zvláště

v prvních dvou letech pandemie směřováno tzv. ošetřovné, které se po rozšíření podmínek vyplácení stalo poměrně využívaným nástrojem při péči o dítě předškolního a mladšího školního věku v souvislosti s uzavřením škol, a to častěji sólo rodiči než rodiči žijícími v páru (Höhne et al., 2022; Křečková et al., 2023). Rovněž standardní dávky státní sociální podpory doznaly určitých změn a prošly valorizací. Rodičovský příspěvek stoupl již od počátku roku 2020, v případě přídatku na dítě byl od července 2021 zvětšen okruh příjemců a navýšeny vyplácené částky, k dalšímu nepřímému rozšíření okruhu potenciálních žadatelů došlo v průběhu roku 2022 a na počátku roku 2023 prostřednictvím několikanásobné valorizace životního minima. Čerpání přídatku na dítě rodinami s dětmi tak vzrostlo, i když by pravděpodobně mohlo být ještě vyšší (Paloncyová et al., v tisku). Jednorázovou pomoc ztělesňoval ve druhé polovině roku 2022 příspěvek na nezletilé dítě ve výši 5 tisíc Kč, jehož cílem byla alespoň částečná kompenzace rostoucích nákladů rodin v návaznosti na vyšší ceny energií, potravin a dalších potřeb. Rodinám s dětmi, ale i bezdětným domácnostem dále pomáhal s úhradou nákladů na bydlení příspěvek na bydlení, u kterého rovněž v reflexi na aktuální vývoj nastala změna parametrů. Zkrátka nepřišli ani senioři. Ke konci roku 2020 dostali jednorázový příspěvek ve výši 5 tisíc Kč (tzv. rouškovné), v roce 2022 jejich příjmy vylepšila trojitá valorizace důchodů (ČSÚ, 2023b). Jejich příjmová úroveň při přepočtu příjmu na osobu je dlouhodobě vyšší ve srovnání s rodinami s dětmi (Paloncyová et al., v tisku).

1. Data a metodologie

Tato souhrnná výzkumná zpráva je výstupem projektu „*Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky*“ (reg. č. TL03000338), realizovaného v letech 2020 až 2023, který je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA. Projekt je českou součástí mezinárodního výzkumného programu *Generations and Gender Programme* (GGP), což je jedna z evropských výzkumných infrastruktur poskytujících vědcům a tvůrcům politik data o rodinách a životních dráhách jednotlivců.

Studie používá data z první vlny mezinárodního šetření Gender and Generation Survey-II. (Kreidl et al., 2023a) pod názvem „**Současná česká rodina 2020–2022**“. Datová matice obsahuje údaje o **5 583 respondentech ve věku 18 až 69 let**. Dotazování probíhalo **od listopadu 2020 do července 2022**, přičemž dvoutřetinová většina dat byla pořízena v první polovině roku 2022 (podrobněji viz Kreidl et al., 2023b). V pozadí takto dlouhého časového období sběru dat byla pandemie covidu-19 a související restriktivní protiepidemická opatření. Různorodé a měnící se vnější podmínky doprovázející výzkum (vedle pandemie nastupující energetická krize, růst cen zboží a služeb, válečný konflikt na Ukrajině a následná uprchlická vlna) se tak nemohly nepromítnout do životních podmínek respondentů, jejich aktuální situace v době šetření i do budoucích očekávání. Při zpracování dílčích otázek tak byla snaha mít období sběru dat na zřeteli a ve výsledcích jej reflektovat.

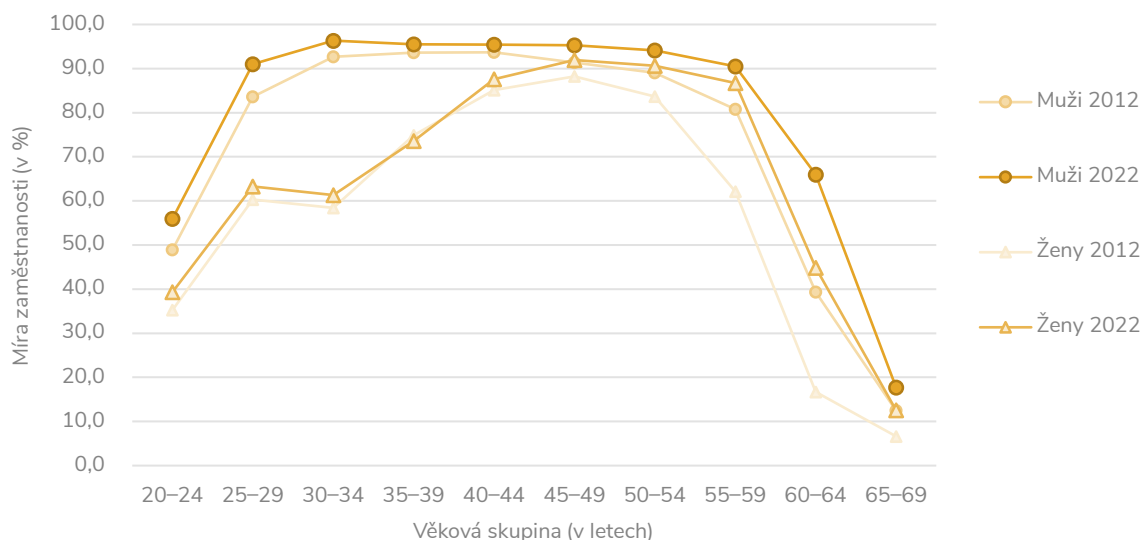
Dotazníkové šetření se věnovalo vybraným oblastem osobního, rodinného a pracovního života respondentů v různé míře podrobnosti. Tato studie je zaměřena na ekonomickou aktivitu respondentů, jejich pracovní podmínky a finanční a materiální situaci domácností. Další souhrnné výzkumné zprávy vycházející z dat šetření „*Současná česká rodina 2020–2022*“ se věnují sladování práce a rodiny (Palonciová & Höhne, v tisku) a partnerství a rodičovství (Šťastná et al., v tisku).

Protože datový soubor vykazuje nadreprezentaci žen a vzdělanějších osob ve srovnání s obecnou populací, jsou **výsledky analýzy dat převáženy skrze poststratifikační váhy** zkonstruované na centrále projektu s korekcí na pohlaví, věk, vzdělání a region (NUTS2) (Kreidl et al., 2023b).

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

Míra zaměstnanosti českých mužů a žen patří v evropském srovnání dlouhodobě k nejvyšším, a to zvláště ve středním a pozdějším produktivním věku (35–54 let).⁴ Za posledních deset let se ještě mírně navýšila. Zatímco muži jsou výdělečně činní ve více než 90 % případů ve věku od 25 do 59 let, ženy tuto hranici překračují až v pozdějším věku (45–54 let). V mladším věku je jejich zaměstnanost snižována mateřstvím, jak dokládá i graf č. 2.1. Do 35 let, tedy do věku zakládání rodiny, je míra zaměstnanosti českých žen jedna z nejnižších v Evropě (Paloncyová et al., v tisku). Od roku 2012 přitom v této fázi životního cyklu žen nedošlo k výraznějším posunům směrem k vyšší zaměstnanosti. Jinak je tomu ve starším produktivním věku a v mladším seniorském věku žen, kdy se jejich míra zaměstnanosti znatelně zvýšila (o více než 20 p. b.; graf č. 2.1). **V případě žen se míra zaměstnanosti dále liší podle rodinné situace.** Pečují-li ženy o dvouleté nebo mladší dítě, řadí se k výdělečně činným stále jen minimálně (zhruba pětina z nich), zato s dítětem tří- až pětiletým je na trhu práce aktivních téměř 80 % žen, přes 90 % pak sahá míra zaměstnanosti matek s nejmladším dítětem ve věku 6 až 14 let, kdy se v evropském srovnání jedná o nejvyšší hodnotu (OECD Family Database, 2023). Z hlediska partnerského soužití pak vyšší míru zaměstnanosti vykazují matky samoživitelky oproti matkám žijícím v partnerství (tamtéž).

Graf č. 2.1 Míra zaměstnanosti mužů a žen dle věkových skupin v roce 2012 a 2022 (v %)

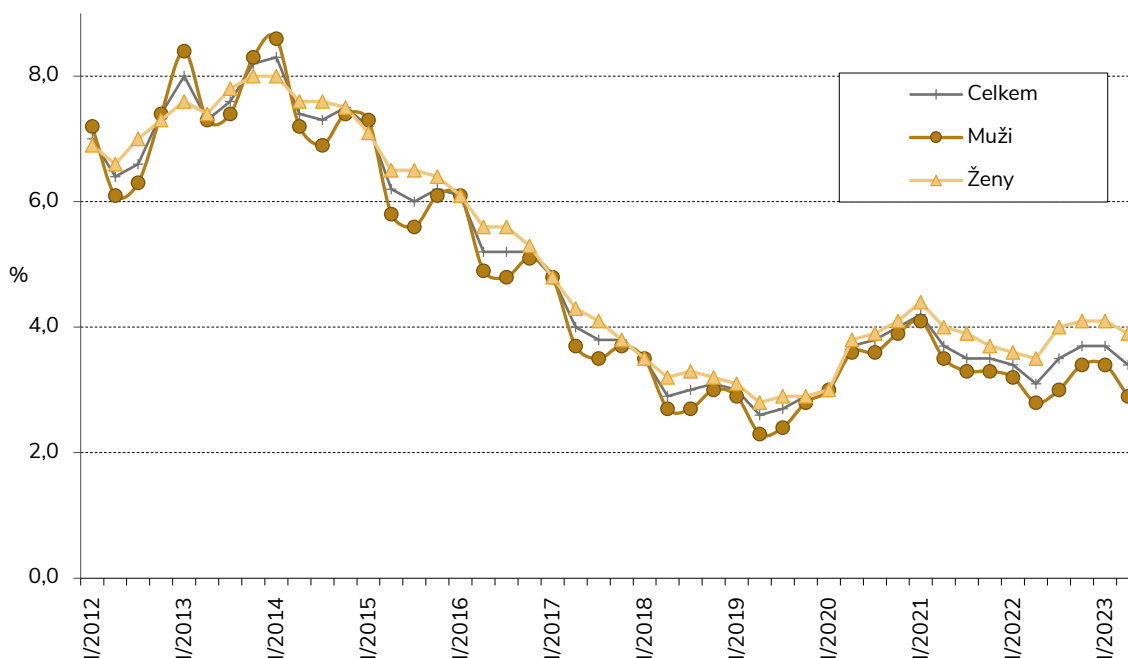

Zdroj: OECD Labour Force Statistics by sex and age (<https://stats.oecd.org/#>)

⁴ OECD Labour Force Statistics by sex and age (<https://stats.oecd.org/#>), též Paloncyová et al., v tisku.

Snižující se míru nezaměstnanosti zastavila pandemie covidu-19. V průběhu roku 2020 začal mírně stoupat podíl nezaměstnaných a v prvním čtvrtletí 2021 dosáhl svého vrcholu na úrovni 4,3 % (graf č. 2.2). Po následném poklesu je patrný opětovný růst ve druhé polovině roku 2022. Data za první pololetí roku 2023 nepotvrzují rostoucí trend, nicméně pomyslné nůžky mezi muži a ženami se od roku 2022 začínají otevírat, a to v neprospěch **žen, které dlouhodobě vykazují vyšší míru nezaměstnanosti ve srovnání s muži.** Nadprůměrný podíl nezaměstnaných je trvale mezi lidmi mladšími 25 let (Palonciová et al., v tisku).

Graf č. 2.2 **Podíl nezaměstnaných mužů a žen v jednotlivých čtvrtletích let 2012 až 2023** (v % koncem čtvrtletí)

Pozn.: Podíl nezaměstnaných vyjadřuje podíl tzv. dosažitelných uchazečů registrovaných na úřadu práce ve věku 15–64 let na obyvatelích daného věku.

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat MPSV (<https://www.mpsv.cz/web/cz/mesicni>)

Z charakteristik trhu práce je žádoucí sledovat také ukazatele flexibility práce a dalších pracovních podmínek, které mohou významně ovlivňovat možnosti sladování pracovních a rodinných závazků, ale i spokojenost s prací, s finančním hodnocením apod. **Ve využívání práce na částečný úvazek Česká republika zaostává za většinou evropských zemí** (Palonciová et al., v tisku). U mužů se pohybuje na minimální úrovni 3 %, u žen osciluje kolem 8 %, za rok 2022 je ale zřejmý meziroční

nárůst na 9 %.⁵ Nejčastěji mají kratší pracovní úvazek mladí lidé do 25 let a na druhou stranu lidé v předdůchodovém a důchodovém věku, což platí shodně pro ženy i muže. Zkrácený úvazek tak bývá často přivýdělkem při studiu, příp. při pobírání starobního důchodu. Ani matky předškolních nebo školních dětí tuto formu práce nevyužívají v takové míře. Pro zkrácené úvazky se naprostá většina takto pracujících rozhoduje zcela dobrovolně, resp. nedobrovolnost zaměstnání na kratší dobu je zcela minimální. Dokládá to i velmi nízké zastoupení nemožnosti najít práci na plný úvazek mezi hlavními důvody zkrácené pracovní doby. K těm nejčastějším argumentům se řadí zdravotní obtíže (nemoc, invalidita), péče o členy domácnosti (se zdravotním postižením, o děti), příp. jiné osobní a rodinné důvody (Vychová, 2022).

V komparaci s ostatními evropskými zeměmi je **v ČR nižší i podíl osob pracujících na základě dočasných smluv**. Ty mohou být častěji využívány v rámci např. sezónních prací. Počínaje rokem 2016 dochází spíše ke snižování podílu takto pracujících osob, přičemž rozdíly mezi muži a ženami nejsou tak velké jako například u zkrácených úvazků. V roce 2021 takto pracovalo 8 % žen a 6 % mužů (OECD Family Database, 2023).

Možnosti pracovat částečně či zcela z domova se značně rozšířily během pandemie covidu-19, kdy se to mohlo pro některé stát nutností a/nebo řešením, jak v důsledku restriktivních opatření nepřijít o výdělek, příp. současně zajistit péči o dítě (viz např. *Život během pandemie*, nedat). Statistiky Eurostatu ukazují, že do roku 2019 nikdy nepracovalo z domova 90 % zaměstnanců, od roku 2020 se tento podíl snižoval (na 84 % v roce 2022), a to srovnatelně u mužů i žen.⁶

Nezanedbatelný podíl zaměstnanců svoji práci vykonává (také) v nestandardní pracovní době (tabulka č. 2.1). Nutno dodat, že taková práce může být mnohdy úzce provázána se směnným provozem, v němž je zaměstnán každý čtvrtý Čech. Statistiky Eurostatu ukazují, že například v sobotu alespoň někdy pracovala třetina zaměstnanců, v neděli necelá čtvrtina, po večerech více než čtvrtina a v noci zhruba šestina.⁷ **Mužů se tyto pracovní režimy dotýkají častěji než žen**. V čase je nicméně patrný klesající podíl zaměstnanců pracujících v těchto atypických pracovních časech. Pozice České republiky je v tomto ohledu na úrovni průměru členských zemí EU, příp. lepší (v tom smyslu, že čeští zaměstnanci v těchto nestandardních pracovních časech pracují méně často).

---

⁵ OECD Full-time Part-time Employment (<https://stats.oecd.org/#>).

⁶ Eurostat – Employed persons working from home as a percentage of the total employment, by sex, age and professional status (https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=lfsa_ehomp).

⁷ Population in employment working during unsocial hours (https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=lfsa_ehomp).

Tabulka č. 2.1 Podíl zaměstnanců pracujících alespoň někdy ... na všech zaměstnancích, 2021 (v %)

	Muži	Ženy	Celkem
... na směny	26,9	24,0	25,5
... v sobotu	37,4	27,8	33,2
... v neděli	24,5	19,9	22,5
... večer	29,7	22,0	26,3
... v noci	16,9	11,7	14,6

Pozn.: údaje pro osoby ve věku 20–64 let

Zdroj: Eurostat – Population in employment working during unsocial hours
(https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=lfsa_ehomp)

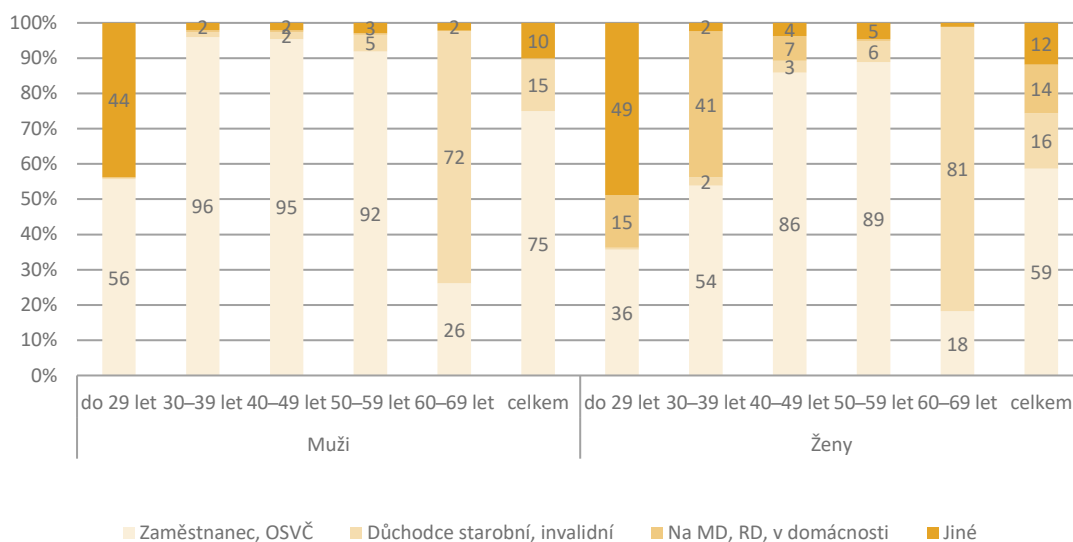
2.1 Sociálně-ekonomické postavení mužů a žen

Jak již bylo popsáno výše, míra zaměstnanosti a ekonomické aktivity českých mužů a žen vykazuje dlouhodobě poměrně stabilní parametry bez výraznějších výkyvů a změn (viz také Paloncyová et al., v tisku). Potvrzují to i data výzkumu „*Současná česká rodina 2020–2022*“. Zatímco muži jsou dle hlavního sociálně-ekonomického postavení ve třech čtvrtinách případů v pozici zaměstnanců nebo osob samostatně výdělečně činných (OSVČ), pro ženy to platí ze tří pětín (graf č. 2.3). Naproti tomu jsou ženy ve srovnání s muži dominantně na mateřské či rodičovské dovolené, příp. v domácnosti.⁸ V ostatních kategoriích se rozdíl dle genderu neprokázaly: k nezaměstnaným se v době výzkumu řadila necelá 2 % respondentů, ve starobním důchodu bylo 12–13 % a v invalidním 3 %, studenti představovali 8–9 %. Rozlišení dle věku poukazuje na **poměrně stabilní ekonomické postavení mužů v průběhu jejich životního cyklu (s výjimkou krajních věkových skupin), a naopak na měnící se postavení žen, jež je významně ovlivněno mateřstvím**. Nejmladší respondenti jsou velmi často ještě v pozici studentů, kteří převážně naplňují „jinou“ kategorii v grafu č. 2.3. Ti nejstarší jsou naproti tomu většinou již ve starobním důchodu.

---

⁸ Tato kategorie zahrnuje respondenty na mateřské nebo otcovské dovolené, na rodičovské dovolené nebo pobírající rodičovský příspěvek a v domácnosti.

Graf č. 2.3 Sociálně-ekonomické postavení respondenta dle pohlaví a věku (v %)

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná, MD/RD = mateřská/rodičovská dovolená

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Uvedené diference dle věku a pohlaví v podstatě přetrvávají i při zohlednění nejvyššího dosaženého vzdělání respondenta. V souhrnu ovšem pro muže platí, že čím vyšší mají vzdělání, tím jsou častěji v postavení jako zaměstnanci nebo OSVČ a méně často ve starobním, příp. invalidním důchodu. V případě žen se popsané tendence do jisté míry potvrzují, i když méně jednoznačně. Na mateřské či rodičovské dovolené, příp. v domácnosti byla každá pátá vysokoškolačka, každá šestá žena se základním vzděláním nebo bez maturity a každá osmá až devátá žena s maturitou.

K osobám samostatně výdělečně činným ještě dodejme, že se zhruba ze dvou třetin (69 %) jedná o podnikatele bez zaměstnanců, další pětina zaměstnává jednu až čtyři osoby (včetně rodinných příslušníků), zbývající desetina pět a více osob (s maximem v řádu nižších desítek osob). Ženy podnikají zcela samostatně mnohem častěji než muži (78 %, resp. 65 %).

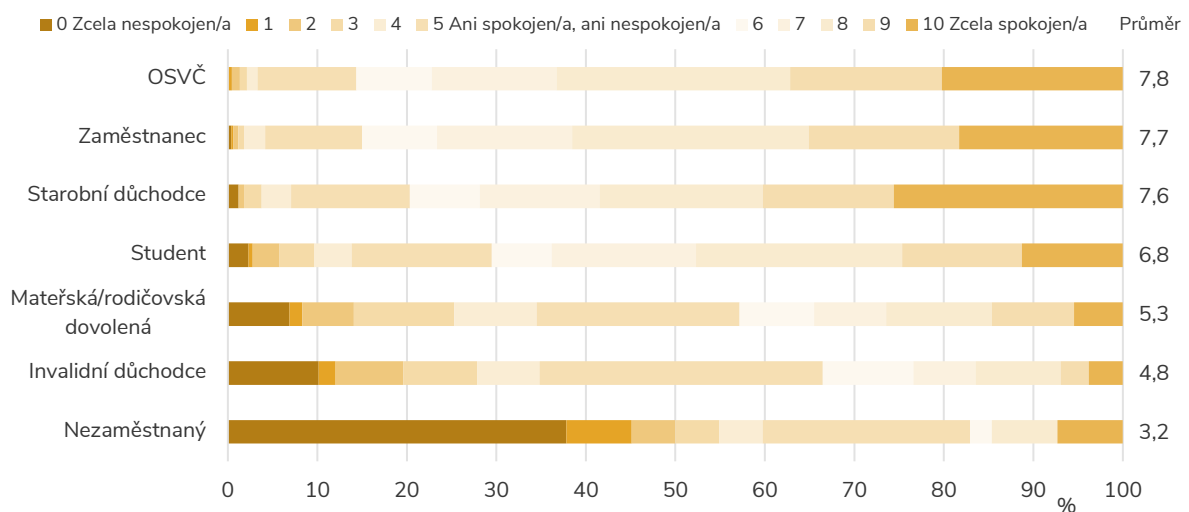
Aktuální ekonomický status a příp. souběžná pracovní aktivita značně ovlivňují míru spokojenosti s daným postavením (graf č. 2.4). **Nejvyšší spokojenost vyjadřovali prostřednictvím jedenáctistupňové škály samostatně podnikající a zaměstnanci, ale i starobní důchodci.** Minimálně 80 % z nich se přiklonilo k pravé, „spokojenější“ straně škály, přičemž přibližně 40 % zvolilo dva nejvyšší body hodnocení. Neutrální postoj zaujal jen zhruba každý desátý, a to volbou střední kategorie „ani spokojenost, ani nespokojenost“. Výdělečná činnost starobních důchodců jejich spokojenost ještě navyšovala. Menší, ale stále převažující spokojenost se svým postavením vyjadřovali také studenti, až za nimi se v pomyslném žebříčku umístili rodiče (ženy) pečující o děti na mateřské či rodičovské dovolené. V grafu č. 2.4 je u nich patrný poměrně výrazný podíl negativně hodnotících. Zde měla opět významný vliv existence souběžné výdělečné činnosti, ale opačný než u starobních důchodců.

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

Pokud se ženy plně věnovaly péči o dítě (a práci aktuálně ani nehledaly), byly se svým ekonomickým postavením mnohem spokojenější než ty, které vykonávaly nějakou výdělečnou činnost, příp. práci sháněly. Za nižším uspokojením u nich mohlo být obtížnější nalézání rovnováhy mezi prací a rodinou. **Zdaleka nejhůře vnímali svou situaci nezaměstnaní**, u nichž podíl nespokojených vysoce převládá nad těmi spokojenými. Nízká spokojenost pravděpodobně současně motivovala nezaměstnané najít si práci, na druhou stranu ale mohla i pramenit z jejího (dosavadního) neúspěšného hledání.

Graf č. 2.4 Spokojenost respondentů se svým sociálně-ekonomickým postavením (v % a průměr)

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná. Průměr na škále 0 až 10, kde vyšší hodnota značí větší spokojenost.

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Muži byli v porovnání se ženami v souhrnu se svým ekonomickým postavením mírně spokojenější (průměr 7,5 vs. 7,1). Při zohlednění konkrétního statusu se ale tyto rozdíly vytratily, přetrvávaly pouze u nezaměstnaných. S vyšším věkem respondenta spokojenost se sociálně-ekonomickým postavením kontinuálně nerostla, nicméně méně spokojení byli mladší respondenti do 29 i do 39 let (průměr 6,8, resp. 7,0) než čtyřicetiletí a starší (průměr 7,6), což souvisí s častějším statutem studenta či rodiče na mateřské nebo rodičovské dovolené v nižším věku respondenta, s čímž se (jak bylo ukázáno výše) pojila menší spokojenost.

Celková míra spokojenosti respondentů se svým sociálně-ekonomickým postavením mírně klesala s postupujícím obdobím sběru dat. Nejvyšší byla spokojenost v první fázi, tedy v době probíhající silné vlny pandemie od listopadu 2020 do dubna 2021 (průměr 7,7), nižší byla v létě 2021 a rovněž v době nastupující energetické krize od října 2021 do února 2022 (7,4) a nejnižší pak v poslední fázi dotazování od března do července 2022, tedy na pozadí ukrajinského konfliktu (7,2). Statisticky významné snížení se ale potvrdilo pouze při srovnání posledního období s tím předchozím

a s prvním. Za tím lze patrně hledat obecně zhoršující se ekonomické podmínky v roce 2022 a možné obavy vyvolané válečným konfliktem. Nicméně při kontrole ekonomického statusu se uvedené rozdíly prokázaly jako statisticky významné pouze v případě dotázaných žen na mateřské či rodičovské dovolené.

Sociálně-ekonomické postavení partnerů či partnerek dotázaných se vyznačuje podobnými charakteristikami v závislosti na jejich pohlaví, věku, příp. vzdělání, jako je tomu u respondentů. Více vypovídající tak bude **zohlednění typu domácnosti**, ve které respondent, případně oba partneři žijí (tabulky č. 2.2 a 2.3). Začneme domácnostmi samostatně žijících jednotlivců, u kterých je podstatné, v jaké fázi životního cyklu se nacházejí, což lze operacionalizovat rozlišením dle jejich věku. **Single žijící jedinci** mladší 40 let patří mezi zaměstnané nebo samostatně výdělečně činné osoby z necelých dvou třetin, ostatní mají z většiny „jiný“ status, a to nejčastěji studentský. **Ve středním věku (40–59 let) je jejich ekonomická aktivita nejsilnější**, neboť přes 80 % z nich je v postavení zaměstnance nebo OSVČ. Ve vyšším věku (60–69 let) takto působí jen zhruba každý čtvrtý (muži častěji než ženy), tříčtvrtinová většina se označila za starobní, příp. invalidní důchodce. Bez partnera, ale zato ještě s rodiči, případně sourozenci bydlící respondenti mají převážně studentský status, k zaměstnancům nebo samostatně podnikajícím se zařadil zhruba každý třetí (tabulka č. 2.2).

Tabulka č. 2.2 **Sociálně-ekonomické postavení respondenta ve vybraných typech domácností** (v %)

Typ domácnosti	Sociálně-ekonomické postavení respondenta					N
	zaměstnanec, OSVČ, pomáhající člen rodiny	důchodce starobní, invalidní	mateřská/rodičovská dovolená, v domácnosti	jiné	celkem	
Single žijící sám, do 39 let	64,7	1,8	0,6	32,9	100,0	337
Single žijící sám, 40–59 let	83,9	7,8	1,7	6,7	100,0	180
Single žijící sám, 60–69 let	23,2	75,6	-	1,2	100,0	164
Single žijící s rodiči a/nebo sourozenci	35,8	4,0	-	60,3	100,0	302
Sólo rodič s nezaopatřenými dětmi	84,2	3,8	9,6	2,4	100,0	291
Sólo rodič se zaopatřenými dětmi	69,8	23,5	-	6,7	100,0	149

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

Respondenti v produktivním věku (do 59 let) žijící ve společné domácnosti s partnerem (ale bez dětí) jsou v 70–80 % oba výdělečně činní jako zaměstnanci či OSVČ (tabulka č. 2.3). Ekonomická neaktivita jednoho z nich je v mladším věku dána spíše studiem, v tom starším pak starobním, příp. invalidním důchodem. Bezdětné seniorské páry (s respondentem ve věku 60–69 let) mají naopak

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

v převážné většině jiný než zaměstnanecký status. Nicméně každý desátý pár je stále v pozici zaměstnance nebo OSVČ, v každém šestém tak působí jeden z partnerů.

Tabulka č. 2.3 Sociálně-ekonomické postavení partnerů ve vybraných typech domácností (v %)

Typ domácnosti	Sociálně-ekonomické postavení partnerů – zaměstnanec, OSVČ, pomáhající člen rodiny				
	oba	pouze jeden z nich	žádný z nich	celkem	N
Bezdětný pár, R do 39 let	69,6	24,5	5,9	100,0	322
Bezdětný pár, R 40–59 let	80,8	18,2	0,9	100,0	318
Bezdětný pár, R 60–69 let	10,6	16,8	72,7	100,0	388
Pár s nezaopatřenými dětmi	60,8	37,4	1,8	100,0	1 998
Pár se zaopatřenými dětmi	52,3	22,9	24,8	100,0	512

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná, R = respondent

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

V domácnostech s nezaopatřenými dětmi je třeba odlišit rodiny úplné od rodin sólo rodičů. Zatímco **jako zaměstnanec nebo OSVČ figuruje alespoň jeden z rodičů téměř ve všech úplných rodinách (98 %), sólo rodič takto působí v 84 % rodin** (srov. tabulky č. 2.2 a 2.3). Nutno ale dodat, že matky samoživitelky jsou v tomto postavení významně častěji než ženy z úplných rodin (83 % vs. 63 %), jejichž ekonomická neaktivita je způsobená především péčí o malé děti. Ve třech pětinach úplných rodin s dětmi působí jako zaměstnanci nebo OSVČ oba rodiče, ve více než třetině pouze jeden z nich, zpravidla otec. V závislosti na počtu dětí v úplné rodině jsou oba rodiče v pozici zaměstnanců nebo OSVČ nejčastěji v rodině se dvěma dětmi (oproti rodinám jednodětným i vícedětným), v rodinách se třemi a více dětmi je mírně vyšší podíl (5 %) těch, kde toto neplatí ani pro jednoho z rodičů. Zásadnější vliv má však věk nejmladšího dítěte v rodině, přičemž zlomovým je období kolem jeho třetích narozenin. Až v 85 % úplných rodin s nejmladším dítětem do tří let věku je v postavení zaměstnance nebo OSVČ jen jeden z rodičů, naproti tomu ve starším předškolním věku dítěte (4–6 let), kdy je již většina matek zpět na trhu práce, jsou v 85 % těchto úplných rodin zaměstnaní nebo podnikající již oba rodiče a pod tuto procentuální hranici se daný podíl nesníží ani v rodinách se staršími dětmi.

Za zmínku stojí ještě situace v domácnostech s již zaopatřenými dětmi. Zhruba v jedné polovině takovýchto úplných rodin jsou v postavení zaměstnanců nebo OSVČ oba rodiče, v druhé polovině pak pouze jeden z nich nebo žádný (tabulka č. 2.3). Důvod ekonomické neaktivity spočívá většinou ve statusu starobního důchodce. V případě sólo rodičů se zaopatřenými dětmi se jich většina vyskytuje na trhu práce v pozici zaměstnance či OSVČ (tabulka č. 2.2).

Představenou strukturu domácností podle sociálně-ekonomického postavení jejích zástupců je vhodné doplnit zohledněním výdělečné činnosti dotčených osob, zvláště pak v případech jiného ekonomického postavení, než je pozice zaměstnance nebo OSVČ. Tato skutečnost bude dále jistě ovlivňovat finanční situaci domácností. Všichni respondenti v postavení zaměstnance nebo OSVČ až na výjimky uvedli, že jsou aktuálně (resp. byli v posledním týdnu před dotazováním) výdělečně činní.⁹ **Pracovní aktivita se ale týkala zhruba každého druhého studenta, každého třetího důchodce, přibližně čtvrtiny (žen) na mateřské či rodičovské dovolené, příp. v domácnosti¹⁰ a desetiny nezaměstnaných** (tabulka č. 2.4). Ostatní studenti, důchodci a rodiče na mateřské/rodičovské dovolené práci většinou nehledali, jinak tomu bylo u nezaměstnaných, kde se po pracovním uplatnění sháněly necelé tři čtvrtiny z nich. Matky pečující o (nejmladší) dítě do tří let věku byly výdělečně činné v 36 % případů, matky čtyř až šestiletých dětí již v 83 %. Tabulka č. 2.4 zobrazuje zastoupení výdělečně činných dle ekonomického postavení bez ohledu na pohlaví respondenta, neboť v jednotlivých kategoriích zde nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly.

Tabulka č. 2.4 **Výdělečná činnost respondenta dle jím deklarovaného ekonomického postavení (v %)**

Sociálně-ekonomické postavení respondenta	Výdělečná činnost respondenta		
	ano, výdělečně činný	ne, ale hledající práci	ne a nehledající práci
Zaměstnanec	98,0	0,4	1,6
Osoba samostatně výdělečně činná (OSVČ)	97,6	1,1	1,4
Nezaměstnaný	10,5	72,4	17,1
Starobní, invalidní důchodce	32,5	5,4	62,1
Mateřská/rodičovská dovolená, v domácnosti	23,0	11,2	65,8
Student	52,9	12,2	34,9
Jiné	63,4	12,2	24,4

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

Jak se aktivita respondenta na trhu práce, případně jeho spolubydlícího partnera promítá do jednotlivých typů domácností, ukazují tabulky č. 2.5 a 2.6. **Přibližně 80 % jedinců mladších 60 let a žijících single**, tj. bez partnera, dětí a dalších osob, **bylo** podle dat šetření „*Současná česká*

⁹ Výdělečnou činností bylo v dotazníku myšleno, že člověk a) pracoval v minulém týdnu za mzdu, nebo za účelem zisku, a to alespoň jednu hodinu, nebo b) minulý týden nepracoval, ale byl v zaměstnání/podnikání jen dočasně nepřítomen (z důvodu dovolené, nemocenské apod.).

¹⁰ Přestože v dotazníku byly v rámci hlavního sociálně-ekonomického statusu rozlišeny zvláště tyto tři kategorie (na mateřské nebo otcovské dovolené; na rodičovské dovolené nebo pobírající rodičovský příspěvek; v domácnosti), jsou zde kvůli nízkému zastoupení zvláště v první a třetí skupině uvažovány souhrnně.

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

rodina 2020–2022“ **výdělečně činných, ve vyšším věku pracoval „jen“ zhruba každý druhý**, další dvě pětiny příjem z pracovní činnosti nehledaly (tabulka č. 2.5). Velmi podobná byla situace u bezdětných párů. V domácnostech s respondentem ve věku 60–69 let byla zhruba jedna polovina takových, kde nebyl výdělečně činný ani jeden z partnerů, a druhá polovina, ve které pracovali oba partneři, nebo alespoň jeden z nich (tabulka č. 2.6). Zato u mladších partnerů (z hlediska věku respondenta) výdělečná činnost naprosto převažovala (v 81 % případů pracovali oba partneři, v dalších cca 18 % alespoň jeden z nich).

Tabulka č. 2.5 **Výdělečná činnost respondenta ve vybraných typech domácností (v %)**

Typ domácnosti	Výdělečná činnost respondenta				
	ano, výdělečně činný	ne, ale hledající práci	ne a nehledající práci	celkem	N
Single žijící sám, do 39 let	77,8	7,3	14,9	100,0	316
Single žijící sám, 40–59 let	83,6	7,9	8,5	100,0	177
Single žijící sám, 60–69 let	51,9	7,6	40,5	100,0	158
Single žijící s rodiči a/nebo sourozenci	66,3	10,3	23,4	100,0	291
Sólo rodič s nezaopatřenými dětmi	87,4	5,3	7,4	100,0	285
Sólo rodič se zaopatřenými dětmi	81,0	6,1	12,9	100,0	147

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy*

Snahu sólo rodičů zajistit svou rodinu prostřednictvím vlastní pracovní aktivity dokládá vysoký podíl takto výdělečně činných samoživitelů (87 %). Za zmínku pak dále stojí, že dalších 5 % práci shánělo a bez příjmů z pracovní činnosti a nehledajících práci bylo pouze zbývajících 7 % (tabulka č. 2.5). To v případě **úplných rodin s nezaopatřenými dětmi** zůstává procento domácností s oběma nevýdělečně činnými rodiči minimální (2 %), neboť **ve více než dvou třetinách byli na trhu práce aktivní oba rodiče, ve třech případech z deseti jeden z nich** (tabulka č. 2.6).

Tabulka č. 2.6 Výdělečná činnost partnerů ve vybraných typech domácností (v %)

Typ domácnosti	Výdělečná činnost partnerů				
	oba	pouze jeden z nich	žádný z nich	celkem	N
Bezdětný pár, R do 39 let	81,4	17,3	1,3	100,0	306
Bezdětný pár, R 40–59 let	81,1	18,6	0,3	100,0	296
Bezdětný pár, R 60–69 let	23,4	28,2	48,4	100,0	380
Pár s nezaopatřenými dětmi	69,3	29,0	1,7	100,0	1 911
Pár se zaopatřenými dětmi	62,3	24,3	13,4	100,0	486

Pozn.: R = respondent

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

2.2 Pracovní podmínky

U výdělečně činných osob lze sledovat řadu dílčích ukazatelů reflektujících charakter jejich práce a pracovní podmínky. Právě tomu se věnuje tato kapitola se zaměřením na délku úvazku, místo a čas vykonávané práce, její smluvní zajištění atd. Analýza zohledňuje základní sociodemografické charakteristiky respondentů (pohlaví, věk, vzdělání), příp. jejich rodinnou situaci (přítomnost dětí v rodině, příp. jejich věk). V týdnu předcházejícímu dotazování měly dle dat šetření „*Současná česká rodina 2020–2022*“ **nějakou výdělečnou činnost tři čtvrtiny respondentů (74 %)**, přibližně pětina žádnou práci neměla, nicméně celkově 4 % ji hledala a 18 % nikoli (jim se blíže věnuje kapitola 2.3). Ostatní (4 %) na danou otázku neodpověděli. Výchozí soubor pro následující analýzy tedy sestává z odpovědí výdělečně činných **4 138 respondentů**, 2 190 mužů a 1 948 žen. Nevyplněné nebo odmítavé odpovědi v dílčích otázkách však mohou tento „základní“ soubor dále snižovat.

Připomeňme, že vedle zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných o svých pracovních podmínkách vypovídal zhruba každý druhý student, každý třetí (starobní/invalidní) důchodce, téměř každý čtvrtý rodič (matka) na mateřské či rodičovské dovolené, příp. v domácnosti, a každý desátý nezaměstnaný (viz tabulka č. 2.4). Pro velmi nízké četnosti v případě nezaměstnaných ale tito nebyli samostatně analyzováni. Samostatně podnikajícím osobám pak nebyly z logiky věci pokládány otázky týkající se pracovní-právního vztahu zaměstnanec–zaměstnavatel.

2.2.1 Základní charakteristiky pracovního postavení

Pracovní pozice

Většina mužů i žen pracovala na kvalifikovaných pozicích. Vyplývá to z třídění dle klasifikace zaměstnání ISCO, jež rozlišuje 9 hlavních tříd podle druhu vykonávané práce a úrovně dovedností.

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

Jako specialisté v různých oblastech (např. zdravotnictví, vědy, vzdělávání, veřejné správy) působila čtvrtina z nich, další čtvrtina splňovala požadavky na místo technických a odborných pracovníků. Každý devátý byl řídicím pracovníkem, příp. zákonodárcem, muži častěji než ženy (13 % vs. 9 %). Muži ve vyšší míře patřili dále k řemeslníkům a opravářům, příp. k obsluze strojů a zařízení, ženy naproti tomu častěji pracovaly jako úřednice a ve službách a prodeji. Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci představovali jen 4 % respondentů.

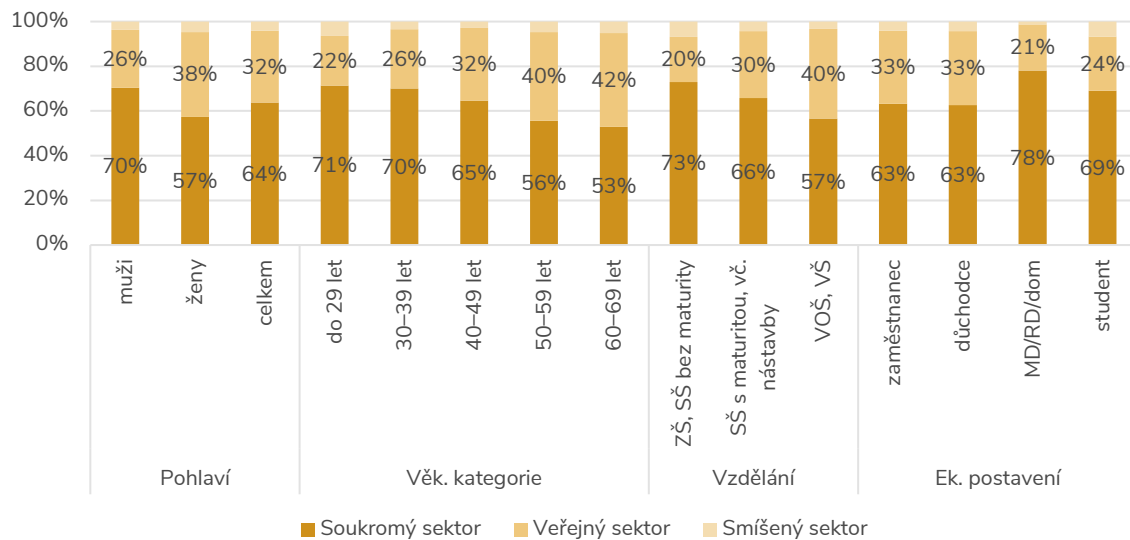
Popsané diference platily jen s nepatrnými odchylkami pro zaměstnané muže a ženy. V případě osob samostatně výdělečně činných byli muži (oproti průměru) mnohem častěji řídicími pracovníky, ale i řemeslníky, ženy častěji podnikaly ve službách a prodeji. Ve starobním důchodu pracující muži vykonávali svou činnost nejčastěji jako techničtí a odborní pracovníci a pracovníci ve službách a prodeji, pro ženy seniorky platilo obdobné rozložení jako u zaměstnaných žen, jen s vyšším podílem žen na nekvalifikovaných, pomocných pozicích. Studenti si nejčastěji přivydělávali ve službách a obchodě, zvláště pak ženy, případně své znalosti uplatňovali (či rozšiřovali) jako odborní pracovníci nebo specialisté. Prostřednictvím dvou posledně zmiňovaných pracovních pozic si nejčastěji vydělávaly také ženy na mateřské či rodičovské dovolené.

S pracovní pozicí úzce souvisí to, zda daný pracovník řídí nějaké podřízené. Celkově na tuto otázku chybí odpověď od 6 % výdělečně činných, ti zbývající v třípětinové většině žádné podřízené nemají, nejvýše deset podřízených má pod svým vedením necelá čtvrtina pracovníků a zbývající téměř pětina rozhoduje o práci ještě vyššího počtu podřízených. Data potvrzují, že **muži jsou ve vedoucích pozicích častěji než ženy, neboť nějaké podřízené má téměř polovina mužů, ale „jen“ třetina žen.** Platí to přitom jak pro osoby v zaměstnaneckém poměru, tak pro ty samostatně výdělečně činné. Pracující studenti, důchodci nebo ženy na rodičovské dovolené jsou z velké většiny v postavení bez těchto rozhodovacích pravomocí, neboť sami pracují bez podřízených v 67 %, resp. 84 % a 76 % případů. Srovnání dle věkových kategorií ukazuje, že s rostoucím věkem se šance mužů i žen na postup do vedoucí pozice (zahrnující alespoň jednoho podřízeného) zvyšuje. V závislosti na výši dosaženého vzdělání mají dle očekávání podřízené spíše vysokoškoláci než lidé bez maturity, nicméně i mezi nimi má nějaké podřízené přibližně každý třetí.

Soukromý vs. veřejný sektor

Třetina výdělečně činných osob pracuje ve veřejném či státním sektoru, necelé dvě třetiny pak v sektoru soukromém. Na pomezí obou sfér je podnik či organizace 4 % respondentů. Data výzkumu „*Současná česká rodina 2020–2022*“ dokládají, že ženy působí častěji ve veřejné správě, muži více v soukromém sektoru (graf č. 2.5). V soukromé sféře nacházejí uplatnění nejčastěji mladí lidé (do 39 let), ti nejmladší (do 29 let) pak ve vyšší míře pracují i v tomto ohledu ve smíšeném odvětví. V pozdním produktivním a dále seniorském věku je oproti ostatním častější práce ve veřejném či státním podniku. V této oblasti je zaměstnán i vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob.

Graf č. 2.5 Sektor výdělečné činnosti podle pohlaví, věku, vzdělání a ekonomického postavení respondenta (v %)

Pozn.: důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

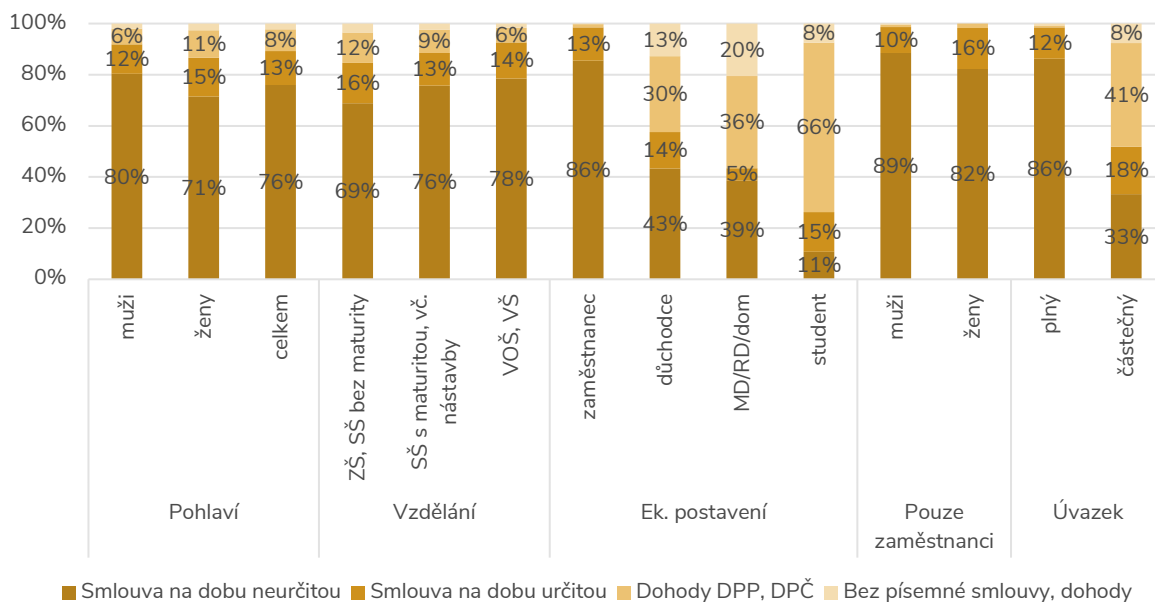
Pracovní smlouva

Pracovní poměr založený na pracovní smlouvě má devět s deseti pracujících. Zatímco ze zaměstnanců mají toto smluvní zajištění až na výjimky všichni, z přivydělávajících si studentů a žen pečujících o malé děti jen menšina (26 %, resp. 44 %). Podstatný je ale i faktor trvání této smlouvy. Na dobu neurčitou má pracovní poměr vázáno 86 % zaměstnanců, pevně daný konec smlouvy (na dobu určitou) se týká 13 % zaměstnanců (graf č. 2.6). Permanentní smlouvou přitom mírně častěji disponují muži oproti ženám, pro které jsou typičtější i další, méně stabilní formy dohod. Spíše krátkodobé pracovní kontrakty uzavřené prostřednictvím dohod o provedení práce (DPP) či dohod o pracovní činnosti (DPČ) jsou využívány až dvěma třetinami studentů a každou třetí ženou na rodičovské dovolené nebo důchodcem ve starobním či invalidním důchodu. Nezanedbatelné jsou ale podíly těchto osob, jež vykonávají svou práci zcela bez jakéhokoliv písemného ujednání. Je zřejmé, že (ústní) dohody a časově omezené pracovní smlouvy jsou uzavírány častěji při zkráceném pracovním úvazku. Jejich předpokládaná dočasnost tak na jedné straně může zvyšovat flexibilitu nabídky práce ze strany takto pracujících mužů a žen a naplňovat potřeby zaměstnavatelů, na straně druhé se však s nimi pojí menší stabilita a jistota nesoucí znaky tzv. překérny práce, s níž souvisí relativně slabší právní záruky apod.

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

Graf č. 2.6 Typ pracovní smlouvy podle pohlaví, vzdělání a ekonomického postavení respondenta a délky jeho pracovního úvazku (v %)

Pozn.: DPP = dohoda o provedení práce; DPCČ = dohoda o pracovní činnosti; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

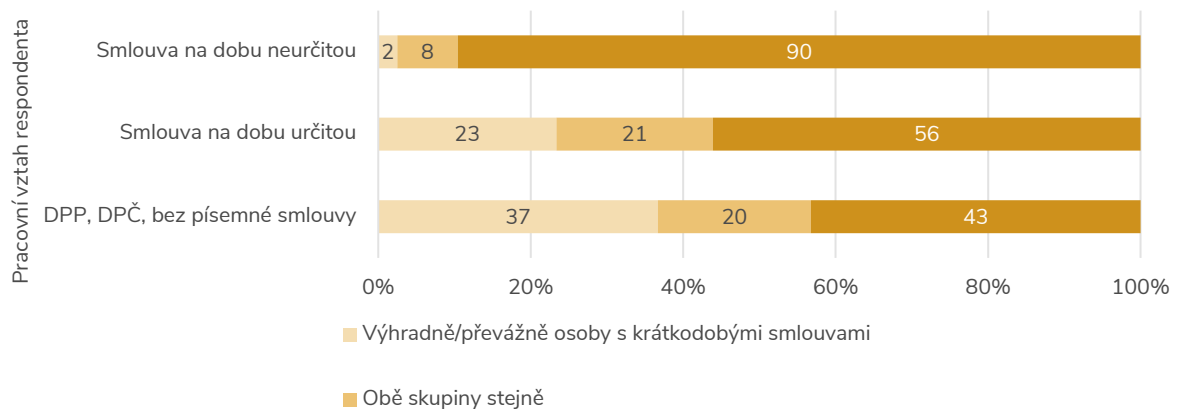
Podle přítomnosti nezaopatřených dětí v domácnosti se liší smluvní zajištění práce pouze u zaměstnaných mužů, kdy pracovní smlouvu na dobu neurčitou mají spíše zaměstnaní muži s dětmi (92 %) než ti bez dětí (85 %). Ženy jsou přitom zaměstnány na dobu neurčitou v 82 % případů, a to bez ohledu na to, zda pečují o nezaopatřené dítě či nikoli. Zohledníme-li však výdělečnou činnost osob i v jiném než zaměstnaneckém statusu (tj. důchodců, studentů, žen na rodičovské dovolené), mívají rodiče častěji stabilnější pracovní poměr s permanentní smlouvou, kdežto bezdětní více využívají jiných, krátkodobějších pracovních smluv a dohod. Ukazuje to tak na snahu rodičů mít spíše stálejší a jistější práci.

Rovnost na pracovišti

Nakolik může být forma pracovní smlouvy v daném podniku atypická, lze dovodit ze srovnání s podobou pracovního vztahu u dalších zde pracujících osob. Výsledky vycházející z posouzení respondenta, jaké jsou typy smluv na jeho pracovišti u osob se stejným pracovním zařazením, naznačují, že k určité formě diskriminace může v tomto směru docházet. Ukazuje se to zvláště

v případech, kdy respondenti pracují jen na základě ústního ujednání, prostřednictvím dohod nebo krátkodobých smluv, protože většina ostatních stejně pracovním postavených kolegů má permanentní pracovní kontrakt (graf č. 2.7). Nelze však vyloučit, že časově omezená smlouva se po jejím skončení „nepřeklopí“ do trvalejšího smluvního vztahu. Na druhou stranu 90 % dotázaných majících smlouvu na dobu neurčitou uvedlo, že jejich kolegové mají rovněž převážně či výhradně stejně nastavenou smlouvu.

Graf č. 2.7 Charakter pracovních smluv na pracovišti u osob se stejným pracovním zařazením podle typu smlouvy respondenta (v %)

Pozn.: DPP = dohoda o provedení práce; DPČ = dohoda o pracovní činnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Odpovědi mužů a žen se v tomto duchu významně nelišily. Zajímavým aspektem však je souvislost s genderovou rozmanitostí na daném pracovišti. Soustředíme-li se pouze na zaměstnance (bez výdělečně činných studentů, důchodců a matek pečujících o malé děti), jsou ve výhradně mužském kolektivu typičtější pouze smlouvy na dobu neurčitou. U výlučně ženských pracovních skupin se tato spojitost statisticky významně neprokázala. U genderově vyrovnaných kolektivů bývají rovnoměrně zastoupené i různé typy smluv.

Podle každého čtvrtého pracujícího respondenta jsou na jejich pracovišti, co se týče osob se stejným pracovním zařazením, shodně zastoupeni muži i ženy. Dvě třetiny žen pak pracují ve výhradně či převážně ženském kolektivu, stejně tak dvě třetiny mužů mají ve své práci výlučně či většinou mužské kolegy. Z hlediska národnosti pracují v ryze českém prostředí tři pětiny výdělečně činných osob, ženy mírně častěji než muži (63 %, resp. 56 %). Čeští kolegové převládají v další třetině firem, vyrovnaný počet Čechů a cizinců se stejným pracovním zařazením se týká 6 % a převaha či

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

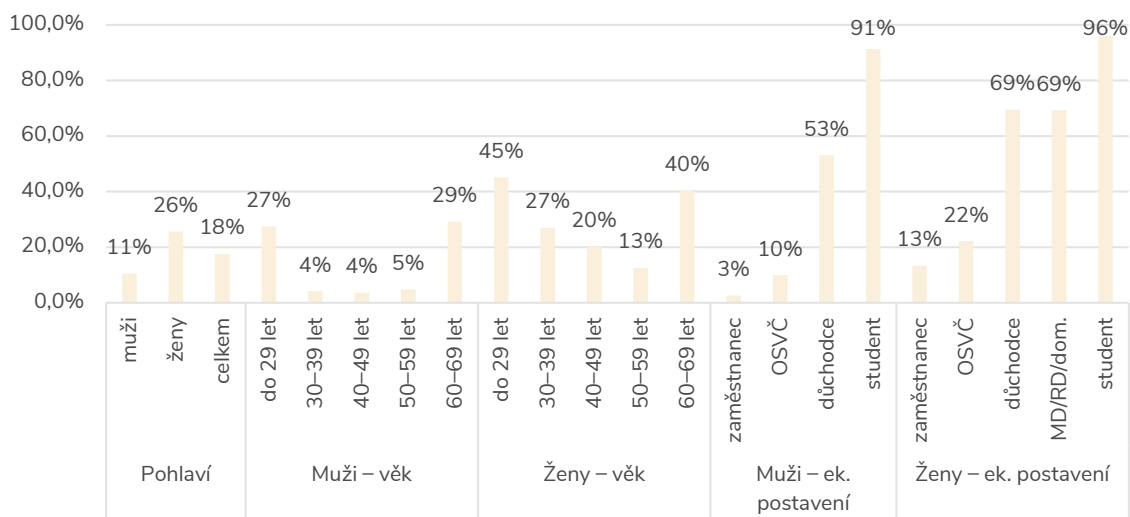
dominance cizinců ve firmě zbývajících 2 % respondentů. Čím vyšší je zastoupení cizinců na pracovišti, tím častější jsou v daném podniku krátkodobé pracovní smlouvy a dohody.

2.2.2 Pracovní doba

Délka úvazku

Podle dat výzkumu „*Současná česká rodina 2020–2022*“ je míra využívání částečných úvazků vyšší (ve srovnání s výše uvedenými daty Eurostatu), téměř pětina. Z výdělečně činných žen měla zkrácený úvazek celkově každá čtvrtá, v případě mužů každý devátý (graf č. 2.8). Potvrdila se častější práce na kratší úvazek u mladých lidí do 30 let a u seniorů 60letých a starších. Při rozlišení dle sociálně-ekonomického statusu se nicméně ukazuje jeho značný vliv. **V případě zaměstnaných osob je míra využívání práce na částečný úvazek nejnižší a blíží se údajům z dostupných statistik.** Pokud nějakou výdělečnou činnost vykonávají důchodci, studenti, příp. matky na mateřské či rodičovské dovolené, na plný úvazek pracuje jen menšina z nich. V závislosti na výši dosaženého vzdělání nebyly rozdíly v práci na plný nebo částečný úvazek statisticky významné.

Graf č. 2.8 Respondenti pracující na částečný úvazek podle pohlaví, věku a ekonomického postavení (v %)

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

U mužů, a zejména u žen v postavení zaměstnanců hraje podstatnou roli péče o nezaopatřené dítě. Zatímco ale **zaměstnaní otcové pracují častěji na plný úvazek** (99 % oproti 96 % u bezdětných mužů), **zaměstnané matky mají mnohdy částečné úvazky, a to až v 20 % případů, bezdětné ženy jen v 7 %**. V podobném duchu to platí i pro osoby samostatně výdělečně činné, kdy částečný úvazek mělo 5 % otců a 15 % bez dětí žijících mužů, resp. 29 % matek a 16 % žen bez dětí. Být zaměstnaná na částečný úvazek si pak „mohla dovolit“ spíše matka z úplných rodin (24 %) než matka samoživitelka (9 %). Zkrácené úvazky tak potvrzují svůj potenciál být vhodným nástrojem pro pracovní uplatnění matek nezaopatřených dětí, a zvláště těch s dětmi v předškolním věku. Pokud ženy s nejmladším dítětem do tří let pracovaly, mělo částečný úvazek 56 % z nich, u těch, jejichž nejmladší dítě dosáhlo čtyř až šesti let, se jednalo o 41 %. Připomeňme, že s nejmladším dítětem do tří let věku patřilo k výdělečně činným jen 36 % žen, s dítětem ve starším předškolním věku již 83 %.

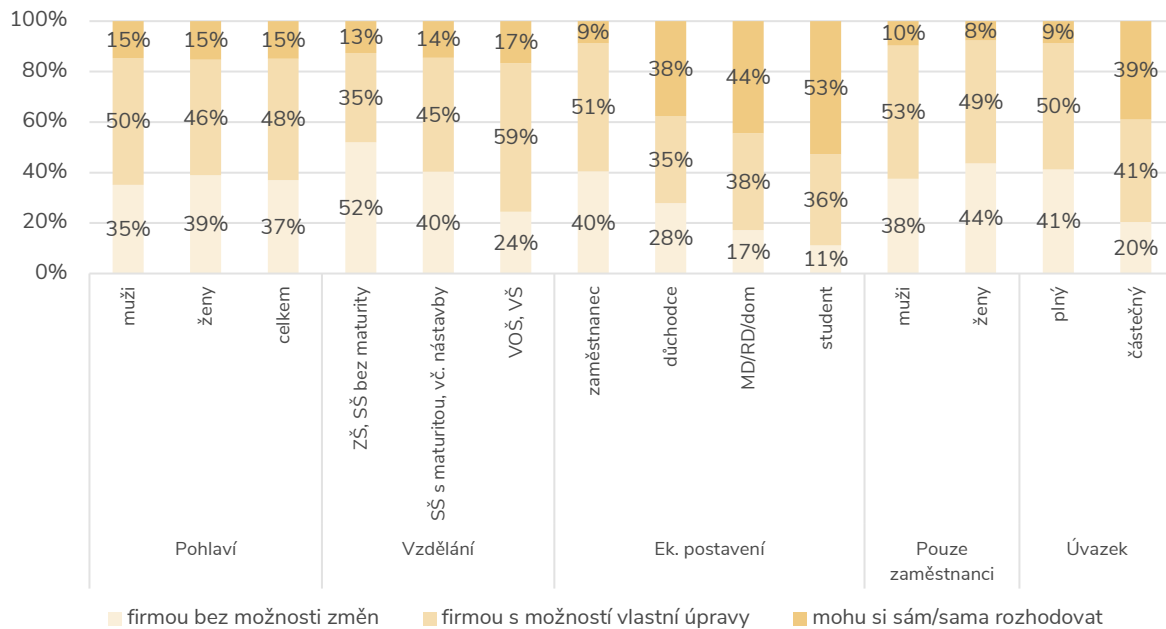
Počet hodin a stanovení pracovní doby

Přibližně každý druhý pracující (48 %) má firmou danou pracovní dobu, ale s možností ji v určitých mezích upravit. Každému třetímu (37 %) firma pracovní dobu určuje bez možnosti jakýchkoliv změn. Ve zbývajících 15 % případů si pracovník sám rozhoduje o tom, kdy bude pracovat, protože pracovní doba není nijak stanovena. S vyšším vzděláním pracovníků se zvyšuje jejich časová flexibilita, kdy mohou práci vykonávat (graf č. 2.9). Pozice spojené s vyšší kvalifikací (a zpravidla i vyšším vzděláním) tak dle očekávání výrazně častěji umožňují určité úpravy pracovní doby. Dosti záleží také na délce úvazku, kdy ti pracující na zkrácený úvazek si o své pracovní době ve dvou pětinach případů rozhodují zcela sami. V menšině jsou naopak pozice, ve kterých je pracovní doba pevně daná firmou. Podobně je tomu u přivydělávajících si důchodců, matek pečujících o malé děti nebo studentů. Naopak pro devět zaměstnanců z deseti platí, že jejich pracovní dobu definuje zaměstnavatel. Možnost ji ale v určitých mezích upravit však mírají spíše muži než ženy.

Přibližně 9 % výdělečně činných respondentů nevědělo, kolik hodin činí jejich týdenní pracovní doba stanovená ve smlouvě, další 3 % odmítla na tuto otázku odpovědět. U těch ostatních jasně dominuje sjednaná čtyřicetihodinová pracovní doba. Počet stanovených hodin se nicméně podstatně liší dle délky pracovního úvazku. Při plném pracovním úvazku má 70 % pracujících danou pracovní dobu 40 hodin týdně, ještě déle má stanoveno pracovat 10 %. Ostatní se z většiny (15 %) koncentrují do kategorie 30 až 39 hodin. Při zkráceném úvazku byla smlouvou stanovená pracovní doba nejčastěji 20 až 29 hodin (37 %), tedy zhruba na úrovni polovičního úvazku, příp. 30 až 39 hodin (30 %).

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

Graf č. 2.9 Způsob stanovení pracovní doby podle pohlaví, vzdělání a ekonomického postavení respondenta a délky jeho pracovního úvazku (v %)

Pozn.: důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

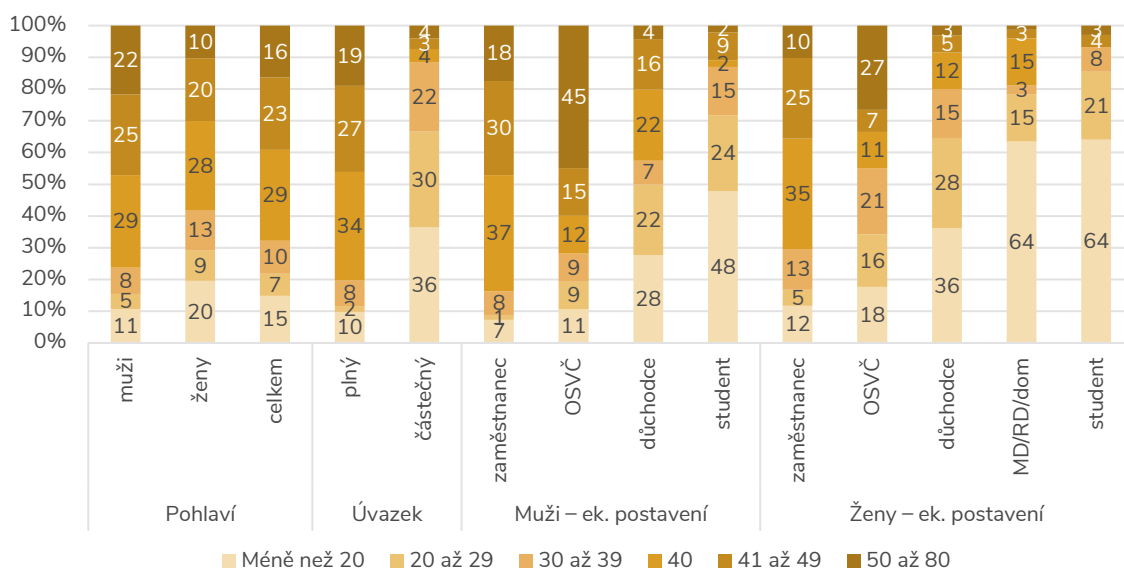
Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Jaký je ale skutečný počet odpracovaných hodin? Z odpovědí respondentů, kteří měli uvést, kolik hodin týdně obvykle pracují, a to včetně přesčasů, vyplynulo, že **čtyřicetihodinová pracovní doba stále převažuje, i když ne tak jednoznačně.**¹¹ Při plném úvazku takto pracovala třetina výdělečně činných, další téměř polovina ale věnovala své práci mnohem více času (graf č. 2.10). Zkrácený úvazek představoval naproti tomu nejčastěji pracovní dobu kratší než 20 hodin (36 %), příp. odpovídal minimálně polovině standardní pracovní doby (30 %). Muži tráví pracovní aktivitou v průměru více času než ženy, a to i při kontrole délky úvazku. **Čtyřicetihodinová pracovní doba je typická pro zaměstnance, vysokému podílu zaměstnaných mužů i žen (48 %, resp. 35 %) však jejich práce zabere ještě více času.** Nadprůměrnou pracovní dobu však vykazují osoby samostatně výdělečně činné, zvláště muži, ženy podnikatelky mnohdy pracují i mnohem méně hodin, a to i ve srovnání se zaměstnanými ženami. Nejkratší pracovní doba je příznačná pro studenty a ženy na mateřské nebo rodičovské dovolené, příp. v domácnosti, což koresponduje s jejich převažující prací na zkrácený úvazek. S výší dosaženého vzdělání respondenta se délka jeho pracovní doby významně nelišila. Při zohlednění pracovní pozice se nicméně ukazuje, že časově nejvyšší sledované penzum práce (50 až 80 hodin) odvedou častěji řídicí pracovníci, ale i řemeslníci, několik hodin nad standardní pracovní dobu (41 až 49 hodin) pak ve vyšší míře oproti ostatním pracují úředníci a techničtí

¹¹ Pro analýzu byl počet odpracovaných hodin shora omezen hodnotou 80, přestože 45 respondentů udalo i vyšší počty.

a odborní pracovníci. Čtyřicet hodin týdně odpracují častěji úředníci i řemeslníci, kratší doba je ve vyšší míře spjata s prací ve službách a obchodě.

Graf č. 2.10 Počet obvykle odpracovaných hodin týdně (vč. přesčasů) podle pohlaví, délky úvazku a ekonomického postavení respondenta (v %)

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti.

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Jistý vliv na dobu strávenou prací má rodinná situace, resp. typ domácnosti. Například v případě single žijících respondentů odpovídá rozložení jejich pracovní doby průměrným podílům mužů a žen (viz graf č. 2.10), tzn. zhruba třetina mužů i žen pracuje 40 hodin týdně, delší čas věnují práci dvě pětiny mužů a tři desetiny samostatně žijících žen. V rodinách s nezaopatřenými dětmi jsou patrné rozdíly jednak mezi muži a ženami v úplných rodinách a jednak mezi samoživitelkami a ženami žijícími s partnerem. Třetina mužů (respondentů z úplných rodin) odpracuje 40 hodin týdně, další polovina pak ještě více hodin, u žen jsou tyto podíly zásadně nižší (27 %, resp. 28 %). Delší čas tráví v práci oproti nim i matky samoživitelky (25 % pracuje 40 hodin, 39 % více hodin). Je-li v (úplné nebo neúplné) rodině nejmladší dítě předškolního věku, pracovní doba žen bývá (vzhledem k časté práci na zkrácený úvazek) podstatně kratší než v rodinách s nejmladším dítětem ve školním věku (7 až 15 let).

Pokud dotázaní uvedli počet obvykle odpracovaných hodin týdně a současně týdenní pracovní dobu stanovenou smlouvou, bylo možné vyčíslit, nakolik se oba údaje liší. Takovou informaci však máme

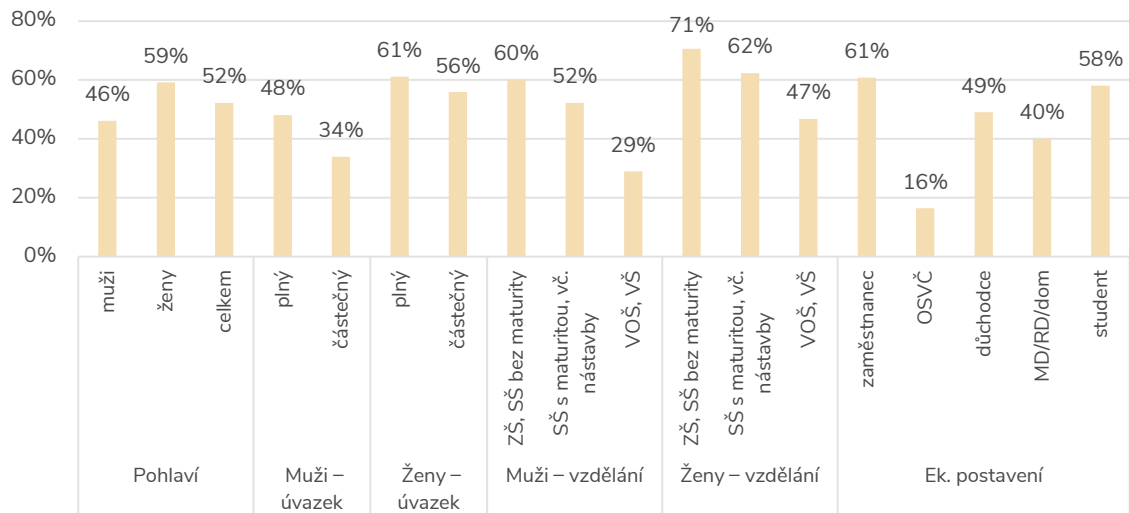
souhrnně „jen“ u dvou třetin výdělečně činných, v případě zaměstnaných až u 85 % z nich (údaj chybí u 70 % pracujících studentů, poloviny žen na rodičovské dovolené a třetiny důchodců). **Zhruba dvě pětiny zaměstnaných** (ale 47 % žen vs. 38 % mužů) **obvykle odpracují tolik, kolik jim stanoví jejich smlouva. Čtvrtina zaměstnanců práci věnuje jednu až pět hodin týdně navíc**, devítina šest až deset hodin navíc a jedenáctina obvykle pracuje minimálně o 11 hodin déle, než jí ukládá smlouva. Přesčasové hodiny se častěji týkají zaměstnaných mužů než žen.

Dohodu o pracovní pohotovosti má se svým zaměstnavatelem ujednanou 9 % výdělečně činných. Důchodci, studenti a ženy pečující o malé děti tuto úmluvu pravděpodobně kvůli častější práci na částečný úvazek nemívají tak často jako ti, jejichž hlavní ekonomický status je ten zaměstnanecký (4 až 7 % vs. 10 %). **Mezi zaměstnanci má dohodu o pracovní pohotovosti uzavřenou pouze 6 % žen, ale dvojnásobný podíl mužů (13 %)**. Porovnáme-li existenci těchto dohod s rozdílem mezi smluvně vymezenou a obvykle odpracovanou dobou, ukazuje se, že pokud má zaměstnanec (a zvláště muž) uzavřenou takovou dohodu, počet jím obvykle odpracovaných hodin mnohem častěji o 11 a více hodin převyšuje stanovenou pracovní dobu. Pokud ji přesahuje o méně hodin (1 až 10), dodatek o pracovní pohotovosti spíše ujednán nebývá. Zdá se, že přesčasová práce v řádu jednotek hodin bývá určitým standardem či běžnou praxí, nijak smluvně neošetřenou.

Flexibilita

Mírně nadpoloviční většina pracujících (52 %) má pevně stanovený začátek a konec své pracovní doby. Časová flexibilita mužů je v tomto ohledu oproti ženám mnohem vyšší, a to i při kontrole délky úvazku. S částečným úvazkem se přitom pružná pracovní doba pojí mírně častěji (graf č. 2.11). Dle očekávání je fixní pracovní doba spojena spíše s pozicemi vykonávanými osobami s nízkým vzděláním. Vysokoškoláci si častěji mohou volit začátek a konec své pracovní doby, zvláště pak muži. Pružná pracovní doba je častěji navázána na vedoucí pozice, na práci specialistů, technických a odborných pracovníků, příp. pracovníků v zemědělství. Na ostatních pozicích se lze setkat spíše s pevně danou pracovní dobou, tj. převážně v oblasti služeb a obchodu, u úředníků, řemeslníků i nekvalifikovaných pracovníků. Zatímco u lidí v zaměstnaneckém poměru převažuje pevná pracovní doba, zvláště pak u žen (66 %) ve srovnání s muži (56 %), u osob samostatně výdělečně činných jasně dominuje flexibilita práce. Pevně daný začátek a konec pracovní doby mají spíše pracovníci ve veřejném sektoru, v soukromé sféře je tato časová flexibilita mnohem vyšší.

Graf č. 2.11 Respondenti s pevnou pracovní dobou podle pohlaví, vzdělání, délky úvazku a ekonomického postavení (v %)

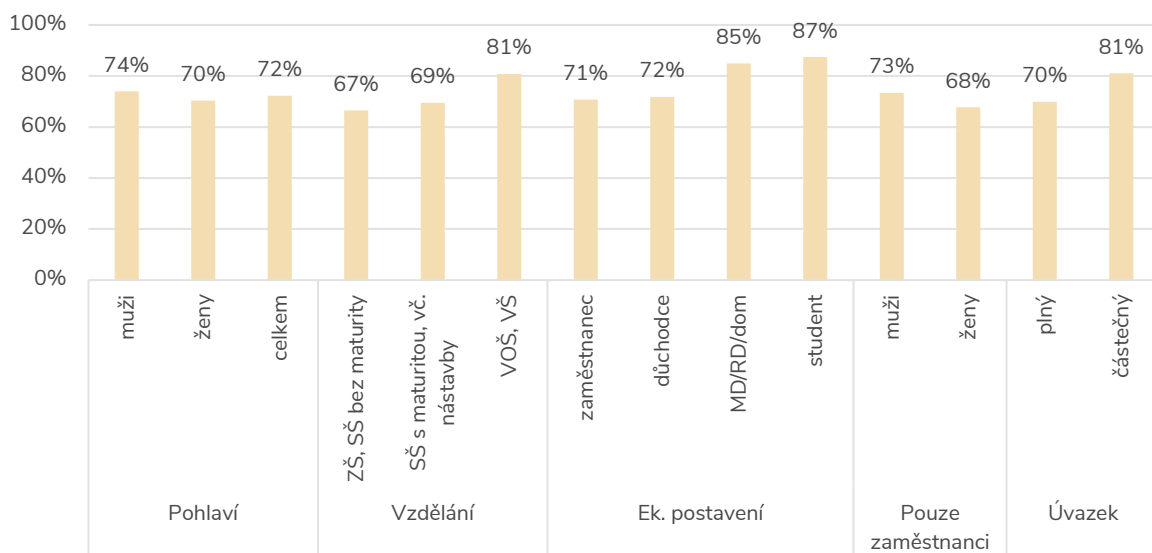
Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Bez ohledu na flexibilitu pracovní doby mají **téměř tři čtvrtiny (72 %) pracujících možnost požádat zaměstnavatele o individuální úpravu pracovní doby podloženou osobními důvody** (např. péčí o dítě). Pokud ve své práci nemají pevně daný začátek a konec pracovní doby, je pro ně, zdá se, mnohem snazší obrátit se na zaměstnavatele s žádostí o nějakou úpravu, neboť tuto možnost uvedlo až 87 % výdělečně činných s pružnou pracovní dobou v porovnání s 61 % pracujících s pevnou pracovní dobou. Tato eventualita je dostupnější především pracujícím studentům a ženám na rodičovské dovolené, což úzce souvisí s tím, že bývá častěji svázána s částečným úvazkem (graf č. 2.12). **Zaměstnaní muži mají možnosti individuální úpravy pracovní doby oproti ženám mírně vyšší.** Nutno ale současně podotknout, že tato otázka vypovídá pouze o tom, zda jim to zaměstnavatel umožňuje, nikoli však o tom, zda oni sami dané možnosti využívají ani jakou formu tato úprava má, nakoř je častá či pravidelná apod. Péče o nezaopatřené děti v domácnosti nijak nezvyšuje podíl zaměstnaných žen (ani mužů), kterým by zaměstnavatel umožňoval kvůli osobním důvodům upravit pracovní dobu (v porovnání s těmi, kdo mají děti již zaopatřené nebo je nemají vůbec). Lze tedy vyvodit, že zaměstnavatelé v tomto směru rodiče nijak zvláště neupřednostňují a nabízejí takový benefit všem svým zaměstnancům bez ohledu na jejich rodinnou situaci.

Graf č. 2.12 Respondenti s možností individuální úpravy pracovní doby z osobních důvodů podle pohlaví, vzdělání, ekonomického postavení a délky úvazku (v %)

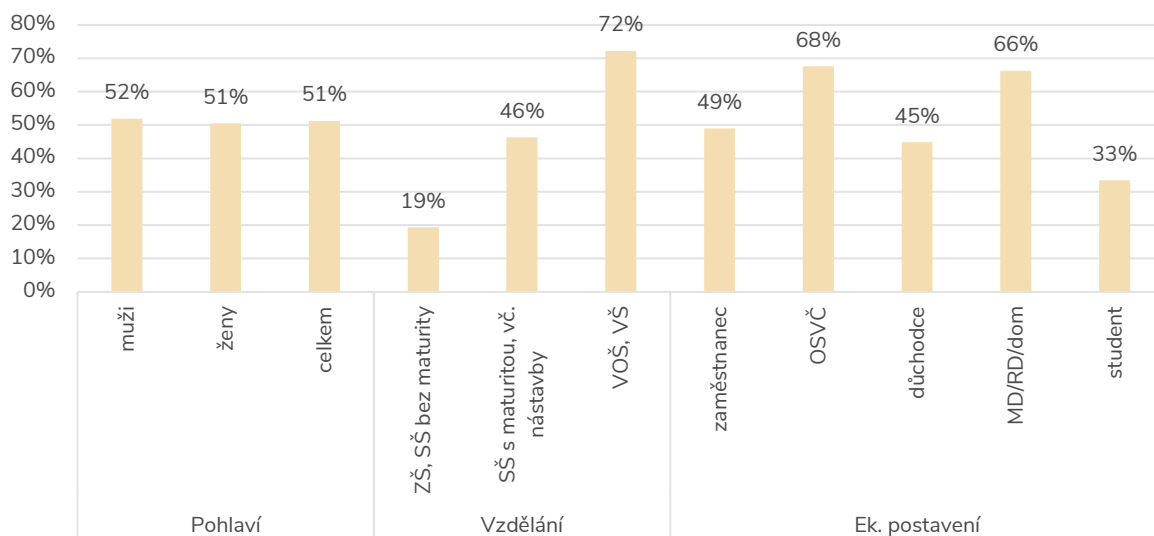
Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Práce z domova

Možnost pracovat z domova (např. s využitím počítače, internetu) má ve svém zaměstnání či podnikání přibližně **každý druhý výdělečně činný**. Pracující muži se v tomto ohledu nijak neliší od žen, nicméně zohledníme-li jejich hlavní ekonomický status, ukazuje se, že ženy podnikatelky by mohly takto pracovat až ve třech čtvrtinách případů, muži podnikatelé „jen“ z necelých dvou třetin. Podíl OSVČ s možností využívat práci z domova přitom patří k nejvyšším (68 %), nicméně srovnatelně vysoký je i v případě pracujících matek na rodičovské dovolené (66 %) (graf č. 2.13). Naproti tomu většina výdělečně činných studentů a důchodců (66 %, resp. 55 %) ve své práci tuto možnost nemá. U zaměstnanců jsou podíly vyrovnané jen s mírnou převahou těch, kteří práci z domova využít nemohou. Výše dosaženého vzdělání představuje zásadní faktor, podle kterého se možnost využití práce z domova diferencuje. Dle očekávání platí, že čím vyššího vzdělání dotyčný dosáhl, tím spíše je na pozici umožňující práci doma. Je tomu tak u mužů i u žen. Při srovnání mužů a žen v postavení zaměstnanců ale vyvstávají zajímavé odlišnosti. Zatímco u zaměstnanců se základním vzděláním nebo vzděláním bez maturity jsou možnosti využití práce z domova stejné pro ženy i muže, jedná-li se o zaměstnance se středním vzděláním s maturitou, mohou práci z domova využívat častěji ženy (46 % vs. 41 % u mužů). Opačná je situace u vysokoškoláků, kde je statisticky významně vyšší podíl mužů, kteří mohou pracovat z domova (75 %, resp. 64 %).

Graf č. 2.13 Respondenti s možností využívat práci z domova podle pohlaví, vzdělání a ekonomického postavení (v %)

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Tolik k možnosti využití práce z domova. A jaké je její skutečné využívání? **Alespoň jednou týdně se doma „za obvyklých okolností“¹² věnovalo pracovním povinnostem sedm z deseti pracujících.** Tato činnost měla také zahrnovat používání internetu pro pracovní účely, kontrolu e-mailů či pracovní telefonní hovory. Práce z domova se zdá být běžnou součástí pracovního života, neboť minimálně dvakrát týdně tak pracuje téměř polovina všech pracujících (graf č. 2.14). S vyšším vzděláním výdělečně činných mužů i žen je práce z domova četnější a co do počtu jí věnovaných dnů rovněž intenzivnější. Podle hlavního ekonomického postavení se opět projevují značné rozdíly v četnosti práce z domova. Na jedné straně se své práci věnují alespoň někdy z domova téměř všichni podnikatelé, a to zpravidla alespoň dvakrát týdně, na straně druhé více než třetina zaměstnanců z domova nikdy nepracuje. Shodně to přitom platí pro zaměstnané nebo podnikající muže a ženy. Poměrně nízká míra čerpání práce z domova je zřejmá i u pracujících důchodců. Zato péče o malé děti při rodičovské dovolené je s prací doma velmi často spojena.

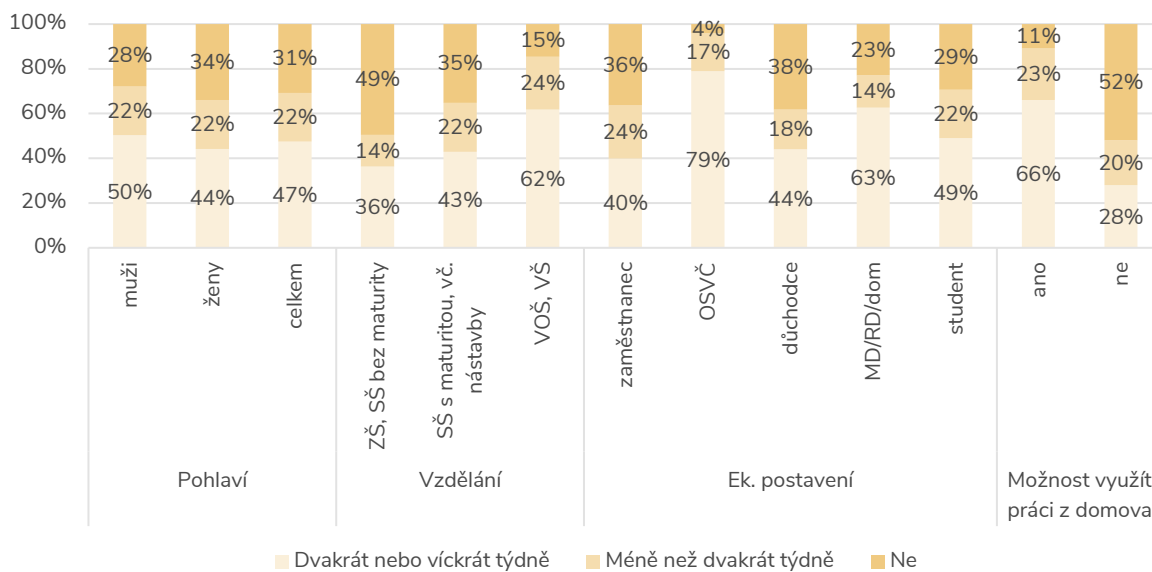
Vcelku překvapivé výsledky přináší „zkřížení“ samotné možnosti využití práce z domova a její skutečné vykonávání (poslední dva sloupce v grafu č. 2.14). Umožňuje-li zaměstnání či podnikání pracovat z domova, pak tak činí devět z deseti pracujících, v tom dvě třetiny dvakrát nebo vícekrát

¹² Určitým úskalím tohoto znění zde i v dalších otázkách zaměřených na večerní a víkendový pracovní režim může být nejistota, resp. nejednotnost v tom, jak byla (v tomto případě) práce doma respondenty vnímána. Zda spíše jako forma práce navíc, přesčas, či jako součást běžného pracovního standardu.

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

týdně. Není-li ale práce z domova možná, je poněkud zarážející 48% podíl těch, kteří tak pracují alespoň někdy. Tento nesoulad by si zasloužil podrobnější analýzu, která by mohla ozřejmit, co stojí v pozadí těchto případů, o jakou činnost se jedná atd., neboť stávající data výzkumu „*Současná česká rodina 2020–2022*“ to neumožňují.

Graf č. 2.14 **Práce z domova podle pohlaví, vzdělání a ekonomického postavení respondenta a podle možnosti jejího využití (v %)**

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

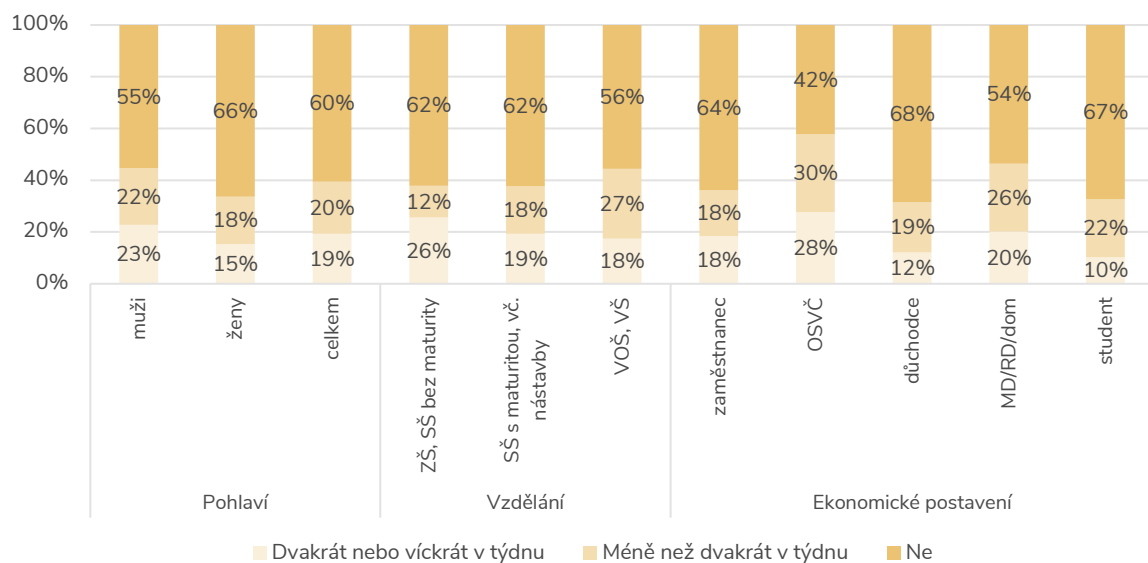
Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

Nestandardní pracovní doba

Ve večerních nebo nočních hodinách (v dotazníku definovaných od osmé hodiny večerní do páté hodiny ranní) **pracují po dobu dvou nebo více hodin „za obvyklých okolností“ dvě pětiny osob.** Zatímco jedna pětina tak činí spíše výjimečně, tzn. jedenkrát týdně, druhá pětina častěji (graf č. 2.15). Práce v těchto hodinách **se spíše týká mužů než žen** (45 %, resp. 34 %). Z hlediska nejvyššího dokončeného vzdělání takto pracují mírně častěji vysokoškoláci. S rostoucí úrovní dosaženého vzdělání nicméně klesá pravidelnost této činnosti. Lze tak vyslovit hypotézu, že zatímco u osob s nízkým vzděláním bez maturity se spíše bude jednat o (pravidelnou) práci na noční směny, u vysokoškoláků půjde spíše o formu příležitostné práce nad rámec jejich běžné pracovní doby. Večer nebo přes noc vykonávají někdy svoji práci **zejména samostatně podnikající osoby, ale i ženy pečující o malé děti.** Právě pro ně to může být cesta, jak si při rodičovské dovolené přivydělat, mohou

s tím však být spojena jistá rizika, kdy žena svůj čas přes den věnuje dítěti a večer práci, čímž se redukuje její časový prostor pro partnera, vlastní zájmy, odpočinek aj.

Graf č. 2.15 Práce ve večerních nebo nočních hodinách podle pohlaví, vzdělání a ekonomického postavení respondenta (v %)

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

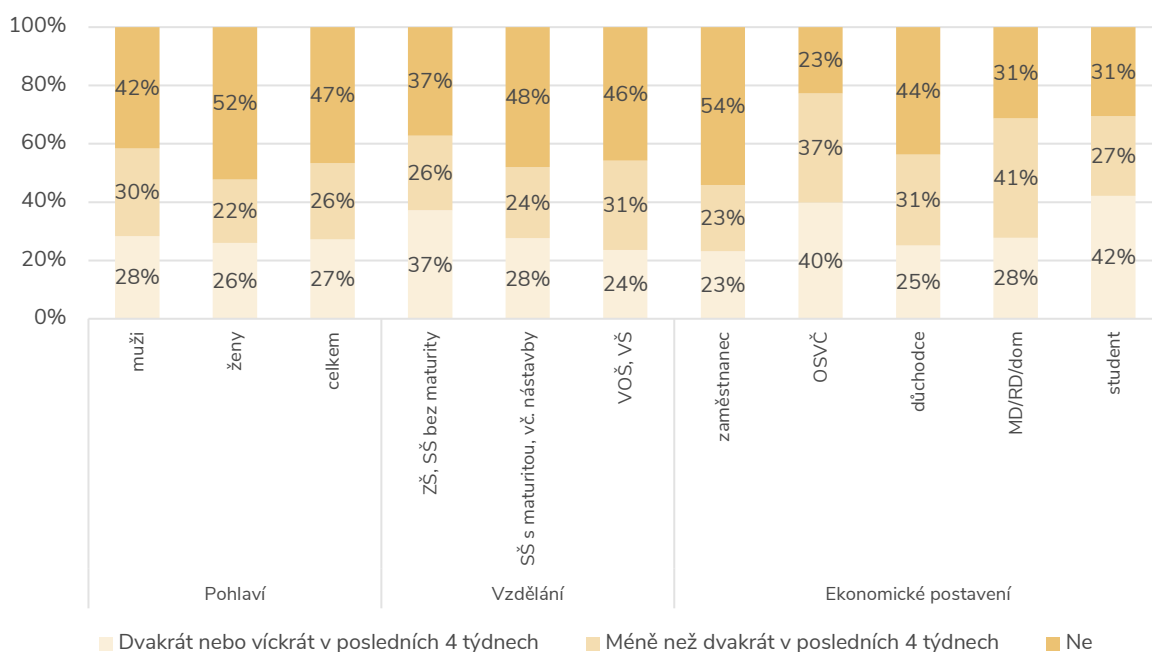
Pokud jde o místo večer či v noci vykonávané práce, přibližně každý druhý (54 %) obvykle takto pracuje doma, zhruba každý třetí v jiných prostorech (38 %) a u každého dvanáctého se místo výkonu večerní práce mění (8 %). Má-li tato práce spíše příležitostný charakter, tj. dochází k ní méně než dvakrát týdně, bývá spíše v domácím prostředí, kdežto je-li častější, je vykonávána obvykle někde jinde. Pravidelná práce ve večerních hodinách tak může být velmi pravděpodobně spojena se směnným provozem.

Ještě čtenější než práce po večerech ale bývá **práce o sobotách a nedělích**, které se „za obvyklých okolností“ věnuje **53 % výdělečně činných osob** (graf č. 2.16). Pro muže je tato nestandardní pracovní doba opět charakterističtější než pro ženy (58 % vs. 48 %). Zhruba jedna polovina osob takto v posledních čtyřech týdnech pracovala jen jednou, druhá polovina častěji. Pro osoby se základním vzděláním nebo se středním vzděláním bez maturity je víkendová práce typičtější (63 %) než pro pracující s vyšším dosaženým vzděláním. Pokud někdy v sobotu nebo neděli pracují vysokoškoláci, spíše se jedná o ojedinělou aktivitu vykonávanou nejvýše jednou za (poslední) měsíc, naopak u lidí s nižší úrovní vzdělání je víkendová práce mnohem běžnější. Podobně jako

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

v předchozím případě (večerní/noční práce) se tak lze domnívat, že u osob s nejnižším vzděláním odpovídá tato činnost častěji směnnému provozu, kdežto u vysokoškolsky vzdělaných osob spíše výjimečné aktivitě. Mezi OSVČ je těch, kteří přes víkend nepracují, jen necelá čtvrtina, ostatním do nich práce s různou časovou náročností zasahuje. Stejně tak zhruba dvě třetiny výdělečně činných studentů a matek pečujících o malé děti si musejí pro svou práci vyhradit část soboty a/nebo neděle. U studujících bývá tato aktivita častěji pravidelnějšího rázu, kdežto u žen na rodičovské dovolené k ní dochází spíše jen jednou do měsíce.

Graf č. 2.16 **Práce v sobotu nebo neděli podle pohlaví, vzdělání a ekonomického postavení respondenta (v %)**

Pozn.: OSVČ = osoba samostatně výdělečně činná; důchodce = starobní, invalidní; MD/RD/dom = mateřská nebo rodičovská dovolená, v domácnosti

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Víkendová práce probíhá u dvou pětín takto pracujících doma, u poloviny někde jinde a u desetiny se toto místo různí. Patrné jsou opět rozdíly dle vzdělání – doma takto pracuje většina vysokoškoláků, někde jinde většina lidí s nižším vzděláním. Zatímco doma má víkendová pracovní činnost spíše jednorázovou povahu, v jiných prostorech bývá vykonávána pravidelněji, což může být obdobně jako v případě večerní práce spojováno se směnným provozem.

2.2.3 Subjektivní hodnocení pracovních podmínek

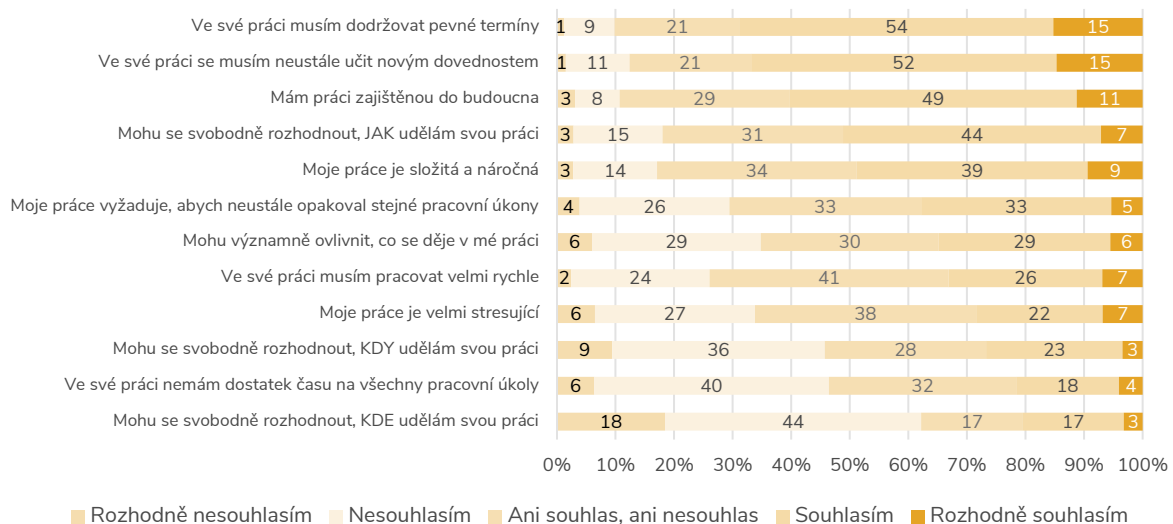
Kromě výše uvedeného se pracovní podmínky mohou různit podle řady dalších atributů. Například podle tempa práce a míry stresu s ní spojeného, podle složitosti práce, její monotónnosti či naopak nutnosti učit se novým věcem, podle možnosti volby kdy, kde a jak bude práce vykonána atd. Ke sledování těchto podmínek byla v šetření „*Současná česká rodina 2020–2022*“ využita baterie 12 výroků, s nimiž měli respondenti vyslovit souhlas, resp. nesouhlas prostřednictvím pětistupňové škály.¹³

Odvádět práci v požadovaných termínech musí sedm z deseti pracujících. Naproti tomu jen každý desátý nemusí dodržovat žádné pevné lhůty, zbývající pětina odpověděla neutrálně (graf č. 2.17). Spojitost s tím, že **musí pracovat velmi rychle**, je pouze částečná (Pearsonův korelační koeficient 0,33), s nutností pracovat v rychlém tempu se celkově ztotožnil **každý třetí pracující**. Nároky na vysoké pracovní tempo jsou však úzce provázány s vyšším stresem při práci. Celkově přitom **mají stresující práci tři z deseti pracujících**, pro další dvě pětiny bude míra stresu na „běžné“ úrovni, protože s daným výrokiem napůl souhlasili, napůl nesouhlasili. K hlavním zdrojům stresu pak lze vedle požadavků na rychlou práci přidat i nedostatek času na všechny pracovní úkony a dále složitost a náročnost práce (Pearsonův korelační koeficient 0,39, resp. 0,42 a 0,42). Čím složitější práce, tím s sebou přináší více stresu a méně času na všechny pracovní úkoly, a naopak. Větší náročnost práce navíc souvisí s **nutností neustále se učit novým dovednostem** (Pearsonův korelační koeficient 0,48), což vyžaduje práci **u dvou třetin pracujících**. Čím více je práce spojena s potřebou ustavičného doplňování dovedností, tím méně se jedná o práci, která vyžaduje **opakování stejných pracovních úkonů**. V tomto duchu monotónní práci mají **zhruba dva z pěti pracujících**, naopak tři z deseti se to netýká a každý třetí se s jednotvárnou prací více či méně setkává a s daným výrokiem ani nesouhlasil, ani souhlasil. Pokud jde o vlastní volbu místa, času a způsobu práce, jsou tyto tři oblasti vcelku provázané. Nicméně **nejčastěji si pracující mohou určit, jak udělají svou práci (polovina z nich), méně pak kdy a kde tuto práci vykonají (čtvrtina, resp. pětina)**. Rozhodnutí o místě vykonávané práce v necelých dvou třetinách případů nespadá do kompetence samotných pracovníků, ale jejich nadřízených. Na druhou stranu ale mají-li pracovníci zásadní vliv na to, co se v práci děje, častěji se mohou i svobodně rozhodovat o tom, kdy a kde budou pracovat (Pearsonův korelační koeficient 0,41 a 0,34). S jistotou práce do budoucna počítají tři pětiny pracujících, určité obavy ale zažívá každý devátý, protože nesouhlasí s tím, že má práci zajištěnou do budoucna.

¹³ Podíly respondentů, kteří neuměli nebo odmítli odpovědět, se v jednotlivých výrocích pohybovaly mezi 1 a 2 %, s výjimkou teze „Mám práci zajištěnou do budoucna“, u které chybí odpovědi 11 % dotázaných.

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

Graf č. 2.17 **Míra souhlasu výdělečně činných respondentů s následujícími pracovními podmínkami (v %)**

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

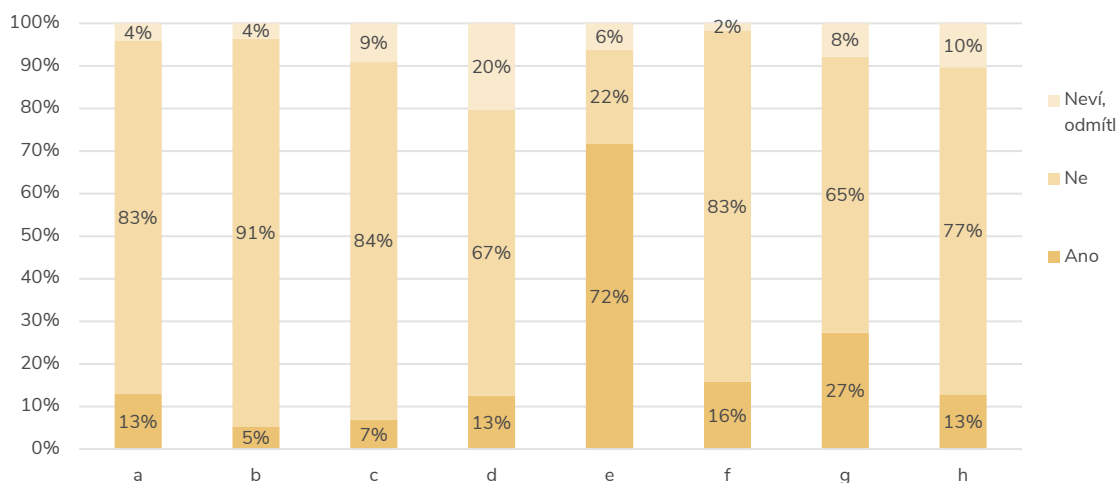
Pracující muži mohou v porovnání se ženami častěji významně ovlivnit to, co se v práci děje, a častěji mají také možnost volby, kde, kdy a jak svoji práci odvedou. Muži dále více než ženy zmiňují, že jejich práce má spíše komplexnější charakter, vyžaduje neustálé doplňování znalostí a dovedností a nedochází v ní tolik k opakování pracovních činností. Muži častěji oproti ženám vyjadřovali také souhlas s jistotou budoucího zajištění své práce. Rozdíly ve vnímání pracovních podmínek jsou patrné i z hlediska odlišného ekonomického statusu. Na zaměstnance jsou zaměstnavatelé, zdá se, přísnější, co se týče vysokého tempa práce, dodržování pevných termínů či složitosti a náročnosti práce, a to ve srovnání s pracujícími důchodci, studenty, příp. ženami na rodičovské dovolené. Naproti tomu jsou zaměstnanci více vystaveni stresu a častěji nemají dostatek času na všechny pracovní úkoly, jejich větší jistota ohledně zabezpečení práce do budoucna však může tato negativa vyvažovat. Dalším očekávaným diferencujícím faktorem je nejvyšší dosažené vzdělání, kdy pracující s vysokoškolským vzděláním s jednotlivými výroky popisujícími pracovní podmínky ve vyšší míře souhlasili. Výjimkou bylo opakování stejných pracovních činností, které je typičtější spíše pro dotázané s maturitou nebo nižším vzděláním, a požadavek na rychlost odvedené práce, neboť tento aspekt pracovní činnosti s dosaženým vzděláním nijak nesouvisel.

Poněkud v rozporu s tím, že většina pracujících musí ve své práci dodržovat pevné termíny, se zdá být **téměř tříčtvrtinový souhlas s výrokem, že je důležité, aby byly splněny pracovní úkoly bez ohledu na to, jak dlouho to trvá**. Záporně se k tomuto vyjádřila pouze zhruba pětina pracujících (položka e) v grafu č. 2.18). S výrokem souhlasili častěji zaměstnanci oproti výdělečně činným důchodcům a studentům, dále vysokoškoláci a z hlediska pohlaví pak ve vyšší míře ženy než muži.

Poměrně velké je očekávání zaměstnavatelů, že pracovník zůstane v práci přesčas, i když svoji práci již dokončil. O tom je přesvědčeno 27 % pracujících (položka g) v grafu č. 2.18). Tato očekávání se v realitě zdá se naplňují, neboť ti, kteří pracují o šest a více hodin déle, než mají stanoveno ve smlouvě, s tímto sdělením mnohem častěji souhlasí, a naopak ti, jejichž běžně odpracovaná doba odpovídá smlouvě, se k němu staví spíše odmítavě. Větší tlak na práci přesčas je přitom vyvíjen na muže a na „řádné“ zaměstnance v porovnání s pracujícími studenty.

Daná tvrzení byla součástí baterie osmi výroků, u nichž měli respondenti vybrat, zda platí na jejich pracovišti. Předložené výroky dále zahrnovaly určité strategie firem a používání nových technologií. Jejich posouzení bylo pro některé respondenty obtížné, jak lze vyvodit z nemalého podílu těch, kteří na danou otázku nedokázali, příp. odmítli odpovědět. Fakt, že lidskou práci na daném pracovišti stále častěji nahrazují roboti a stroje, potvrdilo 13 % dotázaných (položka a) v grafu č. 2.18). Stejný podíl souhlasil s tím, že firma je silně zaměřena na investice do výzkumu a vývoje moderních technologií (položka h) v grafu č. 2.18). Souvislost mezi oběma výroky je poměrně pevná, neboť při nesouhlasu s prvním výrokem většina nesouhlasila ani s druhým výrokem (celkově s oběma výroky nesouhlasilo 78 % respondentů), a naopak (s oběma výroky souhlasilo 5 %). Investice do nových technologií na pracovišti se častěji týkají vysokoškoláků, mužů a „klasických“ zaměstnaneckých pozic.

Graf č. 2.18 Nakolik dané situace* platí na pracovišti respondenta (v %)

Pozn.: * Jednotlivé sloupce odpovídají následujícím výroky: **a)** Lidskou práci stále častěji nahrazují roboti a stroje; **b)** Firma přesouvá výrobu nebo služby do zahraničí; **c)** Firma zvažuje přesun části výroby nebo služeb k dodavatelům; **d)** Může se stát, že firmu převezme nový vlastník; **e)** Je důležité, abyste splnil své pracovní úkoly bez ohledu na to, jak dlouho to trvá; **f)** Jednáte s klienty/zákazníky z jiných časových pásem; **g)** Očekává se, že zůstanete přesčas i po dokončení práce; **h)** Firma je silně zaměřena na investice do výzkumu a vývoje moderních technologií.

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

2. Ekonomická aktivita a pracovní podmínky

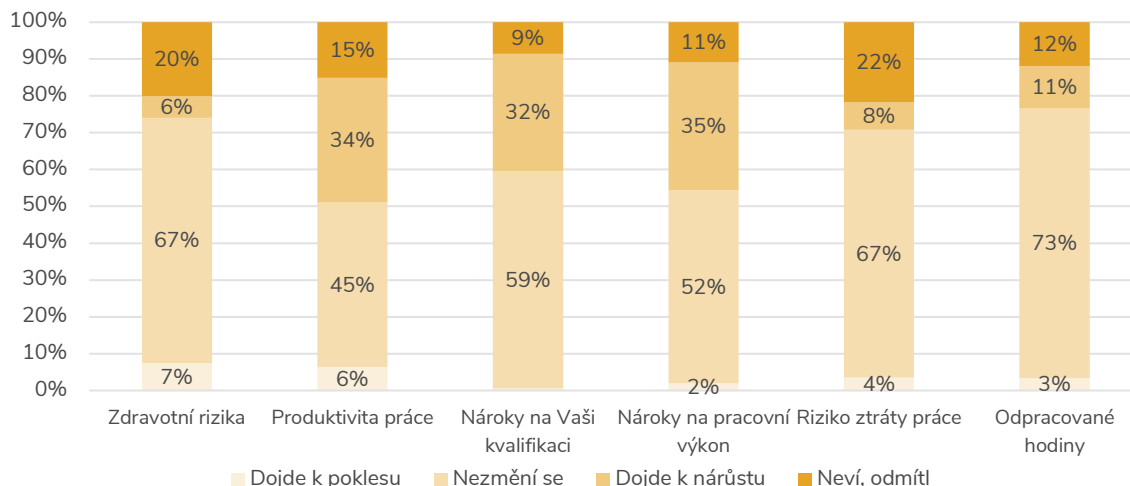

S mezinárodní klientelou z jiných časových pásem se dostává do styku každý šestý pracující, zaměstnanci a vysokoškoláci ještě častěji. Přesunutí výroby nebo služeb do zahraničí přitom podle respondentů realizuje jen minimum firem (5 %). Nízký je také podíl kladných odpovědí na využití outsourcingu, tzn. přemístění části výroby nebo služeb k dodavatelům, které je ve firmě zvažováno podle 7 % pracujících. Někdy by se to mohlo projevit až převzetím firmy novým vlastníkem, což má za pravděpodobné 13 % respondentů. Další pětina ale na tuto otázku neuměla odpovědět.

Z předchozího je patrné, že robotizace a nahrazování lidské práce stroji stejně jako rozsáhlé investice do výzkumu a vývoje nových technologií se na velké většině pracovišť (zatím) neodehrávají. To však neznamená, že firmy na nové postupy a technologie zcela rezignují. **Podle každého druhého pracujícího (52 %) totiž někdy v posledním roce na jejich pracovišti došlo ke změnám nástrojů nebo technologických postupů**, např. se zavedly nové technologie, přístroje, pracovní postupy. U zhruba dvou pětín pracujících (42 %) nic takového neproběhlo, kolem 5 % na danou otázku nedokázalo odpovědět. Tam, kde podle respondentů firma značně investuje do moderních technologií, nastaly nějaké změny pracovních postupů nebo zavádění nových technologií až ve tři čtvrtinách případů. Na druhou stranu i když podnik na tyto investice orientován není, došlo k nějakým inovacím u poloviny z nich. Některých změn jsou si vědomi spíše pracující v postavení zaměstnanců než pracující důchodci, studenti či matky pečující o malé děti.

Respondenti, na jejichž pracovišti v posledním roce došlo k nějakým technologickým změnám, se měli dále pokusit zhodnotit, **jak tyto změny ovlivní jejich práci v následujících třech letech**, a to z několika aspektů. Řada z nich to sice nebyla schopna posoudit, ostatní pak z většiny měli za to, že v jejich práci se nic nezmění (graf č. 2.19). **Přibližně každý třetí se domníval, že nové postupy a technologie povedou ke zvýšení produktivity práce, k vyšším nárokům na kvalifikaci, ale i na pracovní výkon.** Na počet odpracovaných hodin by povětšinou neměly mít vliv, ale pokud ano, tak se očekává spíše jejich navýšení. Málo by se inovace měly promítnout také do zdravotních rizik a do rizika ztráty práce. Zatímco však v prvním případě je podíl respondentů, kteří s novinkami spojují nárůst zdravotních rizik, vcelku vyrovnaný s těmi, kteří předpokládají jejich snížení, v případě hrozby ztráty práce převažují obavy z nárůstu tohoto rizika. Takové obavy pak sdílejí hlavně ti, na jejichž pracovišti je lidská práce stále častěji nahrazována roboty a stroji. Pokud dotázaní pracují ve firmě silně zaměřené na investice do výzkumu a vývoje moderních technologií (13 % podle předchozího grafu č. 2.18), častěji očekávali snížení rizika ztráty práce, než když jejich firma v této oblasti zatím nijak neinvestuje (8 %, resp. 4 %). Lze tak vyslovit hypotézu, že zavádění nových technologií není hrozbou pro stávající pracovníky v tom smyslu, že by přišli o práci, nejedná-li se však zároveň o nahrazení jejich činnosti roboty a stroji.

Graf č. 2.19 Jak zavedení nových technologií a postupů ovlivní práci respondenta v následujících třech letech, podle vybraných aspektů (v %)

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

2.3 Další vybrané souvislosti s pracovní situací

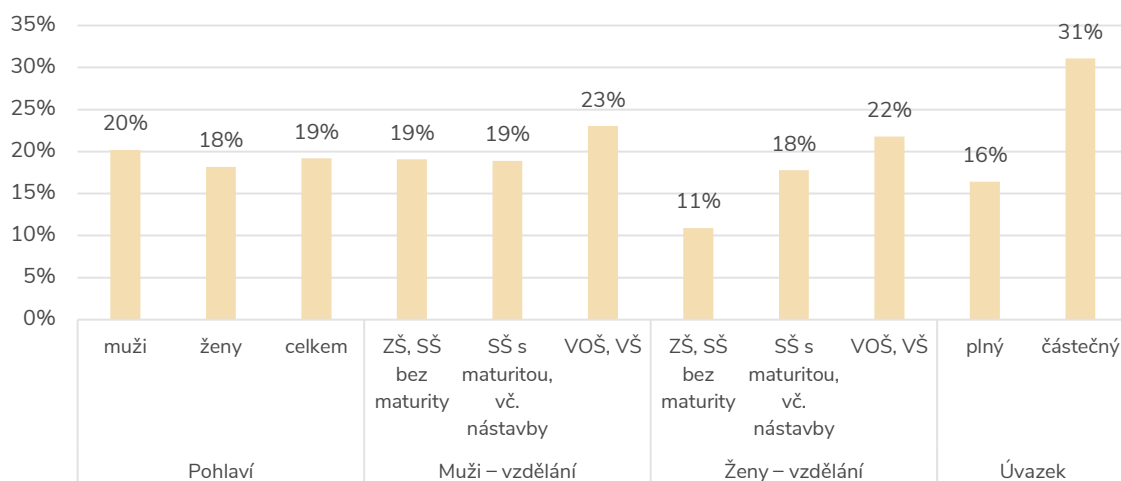
O důležitosti placené práce srovnatelně pro ženy i muže jsou přesvědčeny zhruba tři čtvrtiny dotázaných, další přibližně čtvrtina význam práce přisuzuje spíše nebo rozhodně mužům, naopak spíše či rozhodně ženám by ji připsalo jen 1 % dotázaných. Rozdíly dle pohlaví respondentů ukazují, že zatímco **muži vidí svoji práci častěji jako důležitější (28 %) a genderovou vyrovnanost v tomto pohledu upřednostnilo 71 % z nich, ženy se častěji domnívají, že mít placenou práci je stejně důležité pro oba (78 %), za důležitější pro muže ji měla pětina (21 %)**. Genderové diference ve vnímání důležitosti práce přetrvávají i při zohlednění nejvyššího dosaženého vzdělání respondenta. S vyšším vzděláním se přitom postoje k této otázce nijak neměnily. Přítomnost nezaopatřeného dítěte v domácnosti v tomto směru neovlivní názor mužů (ve srovnání s muži, kteří s dětmi nežijí), ale posílí pohled žen na to, že placená práce je významnější pro muže (25 % oproti 17 % u bezdětných žen) na úkor její důležitosti pro oba (73 %, resp. 81 %). Z toho lze vyvodit, že ženy-matky kladou větší důraz na komplementaritu rolí v rodině než ženy nepečující o nezaopatřené děti.

Druhá/další práce

Až každý pátý výdělečně činný muž i žena má příjmy z druhého či dalšího zaměstnání nebo podnikání. Z hlediska různého ekonomického statusu se neprokázaly výraznější diference, i když v případě studentů je četnost další práce vyšší (29 %). Patrná je souvislost s úrovní dokončeného vzdělání, ale pouze u žen, kdy se **druhé práci věnují dvakrát častěji vysokoškolačky oproti ženám**

s nízkým vzděláním bez maturity (graf č. 2.20). Při třídění dle délky úvazku vychází, že muži i ženy, kteří pracují na částečný úvazek, mají příjmy z další práce ve dvojnásobné míře než ti, kteří mají ve své hlavní práci plný úvazek. Poměrně často tak pravděpodobně dochází ke kumulaci vícero zkrácených úvazků. Časový rozsah této další práce většinou nebývá značný a odpovídá nižším jednotkám hodin týdně. Třem čtvrtinám takto pracujících zabere druhá práce nejvýše 10 hodin týdně (včetně přesčasů).

Graf č. 2.20 Respondenti mající příjem z druhého zaměstnání/podnikání podle pohlaví, vzdělání a délky úvazku (v %)

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Očekávání ukončení pracovní činnosti

Pravděpodobnost, že pracující v příštích 12 měsících přijdou o svoji práci, je z jejich pohledu poměrně malá. Obávají se toho jen 4 % z nich. Za (velmi) nepravděpodobné to na druhou stranu mají tři čtvrtiny pracujících, jedna pětina si tím není jistá. Odpovědi na tuto otázku se nelišily v závislosti na době dotazování, rozdílné ale byly při rozlišení hlavního ekonomického postavení. U zaměstnanců, ale i osob samostatně výdělečně činných jsou obavy ze ztráty práce shodně minimální (na úrovni 4 %) v porovnání s pracujícími důchodci, studenty či ženami na rodičovské dovolené, z nichž se takto vyjádřilo 7 až 11 %. Zohledníme-li u zaměstnanců a OSVČ, zda se jedná o muže nebo ženy, pak ženy v obou případech častěji sdílejí nejistotu ohledně udržení práce, zaměstnaní muži mají oproti nim ztrátu práce častěji za velmi nepravděpodobnou a podnikající muži naopak za pravděpodobnou. S vyšším vzděláním se obava, že přijdou o práci, snižuje, ale pouze u žen.

Z vlastní vůle **ukončit výdělečnou činnost by v nejbližších třech letech chtěl přibližně každý devátý pracující** – zhruba 8 % to má za pravděpodobné, další 4 % to mají rozhodně v úmyslu. Naopak určitě nebo pravděpodobně se tento krok nechystá učinit téměř osm z deseti pracujících, zbývajících necelá desetina si tím zatím není jistá. O ukončení výdělečné činnosti uvažuje každý čtvrtý pracující student. Je otázkou, nakolik to lze vnímat jako fakt, že chtějí přestat úplně pracovat, či pravděpodobněji jako cestu ke změně práce. O konci výdělečné činnosti v nejbližších třech letech totiž častěji uvažují také zaměstnanci i podnikatelé mladší 30 let. Zato ve věku 30 až 59 let nemá v úmyslu přestat pracovat naprostá většina zaměstnanců a samostatně podnikajících. V kategorii šedesátiletých a starších se situace zčásti obrací, neboť ukončit v horizontu tří let svou výdělečnou činnost zamýšlí téměř tři pětiny zaměstnanců a třetina podnikajících. Mezi výdělečně činnými starobními či invalidními důchodci (bez ohledu na věk) chce do tří let přestat pracovat každý druhý.

Okolnosti pracovní neaktivity

Doposavad byla pozornost zaměřena na ty, kteří byli v týdnu před dotazováním výdělečně činní, tzn. na respondenty v postavení zaměstnance, OSVČ a dále na pracující studenty, důchodce a ženy na rodičovské dovolené. Nyní se naopak krátce zastavíme u těch, kteří **práci neměli**. Vzhledem k dostatečnému četnost se soustředíme na nepracující nezaměstnané, starobní a invalidní důchodce, studenty a rodiče (z 98 % ženy) na mateřské či rodičovské dovolené, příp. v domácnosti. V souhrnu se jedná o **22 % (v absolutním vyjádření 1 209) respondentů**. Mezi nezaměstnanými jde o 90 % nevýdělečně činných osob, mezi důchodci o dvě třetiny, u žen na rodičovské dovolené o tři čtvrtiny a u studentů zhruba o polovinu z nich.

V zaměstnání nebo podnikání bylo předtím, než se stali nevýdělečně činnými, 70 % z nich. **Mezi nezaměstnanými** ale tento podíl činil až **78 %**, u **důchodců 88 %** a u **žen pečujících o malé děti 85 %**. Zato v případě studentů jich 92 % předtím, než se věnovali pouze studiu, nijak nepracovalo. Ekonomicky neaktivní muži a ženy se v tomto ohledu nijak nelišili, s výjimkou důchodců (muži předtím pracovali mírně častěji než ženy, a to v 91 %, resp. 84 %). Pokud bylo jejich předchozí postavení spjato s výdělečnou činností, v 91 % působili jako zaměstnanci, v dalších 8 % samostatně podnikali a v jednotkách případů figurovali jako pomáhající členové rodiny v rodinném podniku nebo byli v profesní přípravě. Bez zohlednění předchozího ekonomického statusu dominoval mezi **hlavními důvody**¹⁴ **ukončení bývalé práce** odchod do důchodu (42 %) a péče o děti (25 %). Zatímco u studentů bylo jasnou příčinou ukončení předchozí práce studium, příp. jiné nespecifikované okol-

---

¹⁴ Respondenti měli vybrat jeden hlavní důvod z těchto nabízených možností: • ztráta zaměstnání (uzavření podniku, nadbytečnost, nucený dřívější odchod do důchodu, propuštění apod.); • odchod do starobního důchodu; • konec smlouvy / dočasné zaměstnání; • prodej nebo uzavření vlastního či rodinného podniku; • sňatek; • narození dítěte / péče o dítě; • péče o starou, nemocnou, invalidní osobu (osoby); • partnerovo/partnerčino zaměstnání vyžadovalo přestěhovat se jinam; • studium; • vojenská nebo civilní služba; • vlastní nemoc nebo invalidita; • rozhodnutí ukončit výdělečnou činnost a žít z vlastních prostředků (výsluha, renta, dědictví, úspory aj.); • jiný důvod.

nosti, u 83 % žen na rodičovské dovolené stálo v pozadí narození dítěte a/nebo péče o něj. V případě důchodců se nejčastěji jednalo právě o odchod do starobního důchodu (74 %), příp. o vlastní nemoc či invaliditu (13 %). Nejvíce různorodé důvody uváděli nezaměstnaní – 35 % ztratilo práci (kvůli uzavření podniku, pro nadbytečnost, propuštění apod.), 27 % mělo jen dočasné zaměstnání a skončila jim pracovní smlouva a 29 % k tomu vedly jiné než nabízené pohyby.

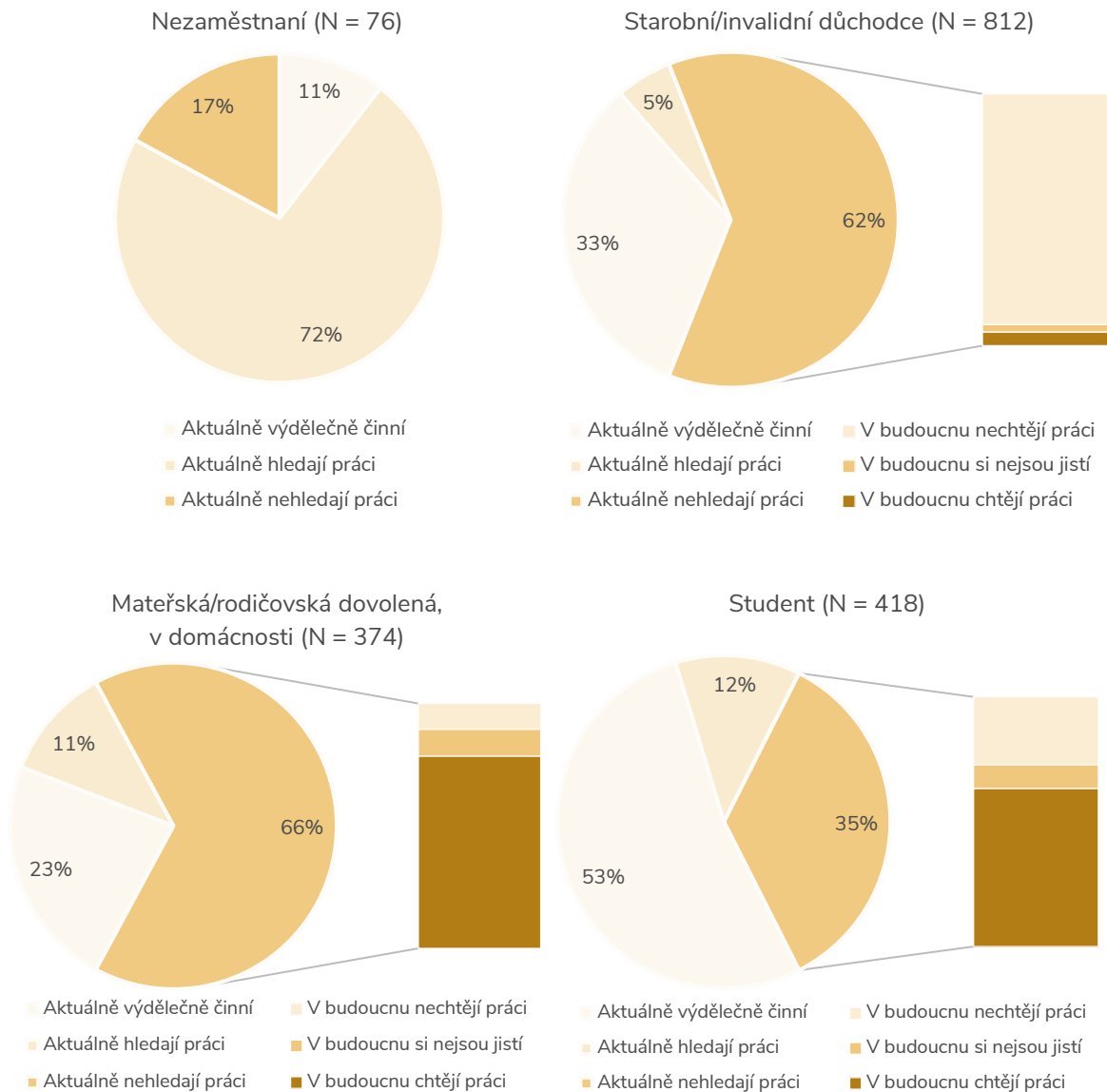
Jak již bylo zmíněno výše, celkově 4 % respondentů v době výzkumu nepracovala, ale zároveň se snažila najít práci. Dalších 18 % rovněž nepatřilo k výdělečně činným, ale oproti předchozí skupině práci aktuálně nehledali. Nicméně v nejbližších třech letech měl v úmyslu nastoupit do zaměstnání nebo začít podnikat přibližně každý třetí z nich (35 %). Určitě nebo pravděpodobně to však nezamýšlí 58 % a zbývajících 8 % zatím neví a váhá. Výrazné jsou ale v tomto směru diference dle ekonomického statusu. Pro komplexnější pohled přitom zohledňujeme aktuální výdělečnou činnost respondentů (tzn. v týdnu před jejich dotazováním) a u těch nepracujících pak hledání práce v současnosti (tj. v době výzkumu) a v budoucnosti (tj. v nejbližších třech letech). Pro čtyři základní typy ekonomického postavení jsou výsledky zobrazené v grafu č. 2.21. Výšečová část grafu představuje aktuální situaci respondentů v daném postavení, sloupcový graf se následně váže pouze k těm, kteří v době výzkumu nepracovali a práci ani nehledali a k jejich pracovním plánům pro nejbližší tři roky.

V době výzkumu vykonával nějakou výdělečnou činnost každý desátý nezaměstnaný. **Tři ze čtyř nezaměstnaných si práci hledali, každý šestý¹⁵ nebyl v tomto ohledu nijak aktivní.** Zcela jiná situace platila pro **důchodce a ženy pečující o malé děti**, příp. v domácnosti. V jejich případě přibližně **dvě třetiny z nich v době výzkumu žádnou práci nehledali.** Zatímco však naprostá většina těchto důchodců o jejím hledání neuvažuje ani do budoucna, ženy na rodičovské dovolené naopak v příštích třech letech zpravidla chtějí nastoupit do zaměstnání nebo začít podnikat. Možnostem a úmyslům žen vrátit se po skončení mateřské/rodičovské dovolené do práce se blíže věnuje Paloncyová a Höhne (v tisku). Přibližně každý druhý student si ke svému studiu přivydělával. Třetina studentů sice aktuálně žádnou práci nehledala, ve výhledu budoucích tří let by ale chtěla dvoutřetina většina z nich již pracovat. Ti ostatní pak zřejmě budou dále plně pokračovat ve studiu, protože práci zatím nemají v úmyslu. V každém případě detailnější prozkoumání příčin zamýšleného neaktivního jednání v rámci jednotlivých ekonomických statusů by tak jistě bylo žádoucí, a sice prostřednictvím cíleného výzkumu.

---

¹⁵ Velmi nízké četnosti neumožňují dále sledovat jejich zamýšlené pracovní strategie v nejbližších třech letech.

Graf č. 2.21 **Aktuální výdělečná činnost a úmysl začít pracovat v nejbližších třech letech podle ekonomického statusu respondenta (v %)**

Pozn.: Aktuálně = v posledním týdnu před dotazováním; v budoucnu = v nejbližších třech letech. U nezaměstnaných nejsou vzhledem k jejich nízkým četnostem sledovány budoucí strategie.

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

3. Finanční a materiální situace domácností

Finanční situaci domácností lze hodnotit především prostřednictvím výše celkového příjmu, jeho struktury a dle subjektivního pohledu, jak se domácnosti daří s příjmem vyjít. Doplnkovým ukazatelem mohou být finanční transfery proudící do nebo z domácnosti. Na straně výdajů pak to, jaké položky si domácnosti nemohou dovolit zaplatit, i když by je chtěly, a případné potíže s plněním finančních závazků. To souvisí i s materiálním zázemím domácnosti, s hodnotou jejího majetku a typem bydlení. Právě zmiňovaným oblastem je věnována tato kapitola.

Jak již bylo uvedeno v úvodu této studie, pandemie covidu-19 a následné zdražování zboží a služeb se promítly do příjmové úrovně domácností. I když materiální deprivace se v čase spíše snižuje, příjmové nerovnosti začínají pomalu vzrůstat. Problémy vyjít s příjmem a riziko příjmové chudoby zůstávají nejvyšší u sólo rodičů, úplných vícedětných rodin a samostatně žijících seniorů. Následující část se zaměří na finanční a materiální podmínky domácností z pohledu respondentů výzkumu „*Současná česká rodina 2020–2022*“. Ještě dodejme, že oblast finančních podmínek domácnosti respondentů představuje spíše doplňkový pohled k demografickým procesům a životním dráhám sledovaným v daném šetření a přináší tedy spíše jen základní popis finanční situace v porovnání se šetřeními, která jsou na tuto sféru přímo zacílena (viz např. ČSÚ, 2023a; Palonciová et al., v tisku).

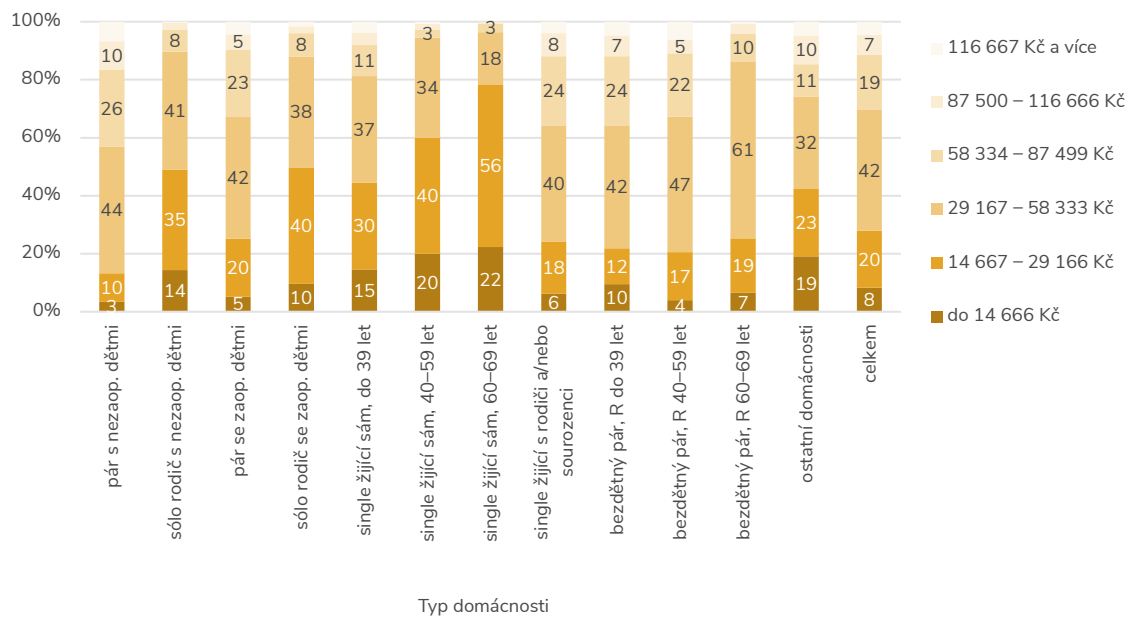
3.1 Příjmy domácnosti a jejich struktura

Předně je třeba upozornit na to, že vzhledem k požadavku na mezinárodní srovnatelnost dotazníku a získaných dat byly původní, v eurech uvedené hodnoty příjmů přepočteny dle parity kupní síly podle dat Eurostatu k roku 2019 (tj. v době přípravy dotazníku). Částky v Kč byly následně zaokrouhleny na celá čísla. Respondenti neudávali konkrétní hodnotu příjmu, ale měli se zařadit do osmi nabízených intervalů dle výše celkového ročního, resp. měsíčního příjmu domácnosti. Nabízené intervaly tak nepředstavují standardní třídění např. dle desetitisícových kategorií, ale jdou do detailu na úrovni jednotek Kč, jak je patrné z grafu č. 3.1. Obě dvě v grafu zobrazené krajní příjmové kategorie přitom zahrnují ještě nižší (do 7 083 Kč), resp. vyšší (150 tisíc a více Kč) příjmový interval, jenž však byl pro nízké četnosti sloučen se sousední kategorií.

Zjišťování výše příjmů domácnosti je poměrně citlivé téma a přes veškerou snahu se ne vždy daří získat kompletní informace od všech dotázaných. Na vině je jednak obava respondentů sdílet tyto důvěrné informace, ale i prostá neznalost výše příjmů či jednotlivých složek. Podobně tomu bylo u výzkumu „*Současná česká rodina 2020–2022*“, kde **u jedné čtvrtiny respondentů neznáme příjem domácnosti**. Buď jej respondenti odmítli uvést (13 %), neznali jej (11 %) nebo otázka zůstala nevyplněná (2 %). Pokud přiřadili příjem domácnosti ke konkrétnímu intervalu, nejčastěji se jednalo o příjem ve výši zhruba 29 až 58 tisíc Kč (42 %). Necelé tři desetiny domácností měly příjmy nižší, další tři desetiny domácností naopak vyšší. Příjmové rozložení zobrazené v grafu č. 3.1 dokládá **vyšší**

příjmovou úroveň rodin úplných v porovnání s rodinami sólo rodičů, dále vyšší příjmy bezdětných partnerů oproti single žijícím jednotlivcům. V případě single jedinců je zřejmé lepší příjmové postavení těch v produktivním věku než seniorů 60letých a starších, z nichž mělo 80 % příjmy pod 30 tisíc Kč.

Graf č. 3.1 Celkový čistý měsíční příjem domácností podle typu domácnosti respondenta (v %)

Pozn.: ne/zaop. = ne/zaopatřené dítě, R = respondent

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Příjem domácnosti se tedy odvíjí od jejího sociodemografického složení a ekonomické aktivity jejích členů, což má vliv i na zastoupení jednotlivých složek v celkových příjmech (příjmy pracovní, sociální, jiné). Liší se tak příjmová úroveň rodin s dětmi oproti bezdětným domácnostem, domácnostmi s výdělečně činnými členy ve srovnání s nepracujícími seniory atd. V úplných rodinách s nezaopatřenými dětmi se dále projevuje lepší příjmová situace manželských párů v komparaci s páry nesezdanými, což souvisí s vyšší vzdělanostní úrovní manželských párů i častější péčí o děti předškolního věku nesezdanými partnery a ekonomickou neaktivitou jednoho z nich. Počet dětí v neúplné rodině statisticky významně nediferencuje celkový příjem domácnosti, v úplné rodině ukazuje na spíše nižší příjmy jednodětných rodin. To souvisí s tím, že se oproti vícedětným úplným rodinám častěji jedná o rodiny s dítětem 16letým a starším, a s tím, že oba rodiče jsou méně často výdělečně činní a rozpočet jejich domácnosti bývá čteněji (vedle případných pracovních výdělků) naplňován důchodovými dávkami.

3. Finanční a materiální situace domácností

Podobně jako měli respondenti uvést celkový (roční) příjem domácnosti za posledních 12 měsíců, a to ze všech zdrojů a od všech jejích členů, měli dále specifikovat, o jaké typy příjmů se za dané období jednalo. Rozlišeny byly příjmy pracovní (ze zaměstnání či podnikání respondenta a partnera) a sociální, tzn. důchody (zvláště starobní, pozůstalostní a invalidní, do nichž ale mohla být zahrnuta i nemocenská), podpora v nezaměstnanosti, souhrnně dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi, přičemž samostatně byla vyčleněna peněžitá pomoc v mateřství spolu s rodičovským příspěvkem. Z jiných příjmů bylo sledováno stipendium, dále úroky, dividendy a příjmy z ostatních investic a konečně příjmy z dalších možných (výše neuvedených) zdrojů. Jen necelých 6 % respondentů nechtělo nebo neumělo jednotlivé typy příjmů uvést.

Přibližně **devět z deseti domácností respondentů disponovalo** za posledních 12 měsíců **příjmem z výdělečné činnosti, necelá polovina přitom žádné jiné příjmy neměla**. Pokud byly pracovní příjmy doplňovány i z jiných zdrojů, nejčastěji šlo o kombinaci s důchody nebo „jinými“ příjmy (tabulka č. 3.1). V závislosti na typu domácnosti se však příjmová struktura dosti různí. Rodiny s nezaopatřenými dětmi hospodařily jen s pracovními příjmy jednoho, příp. obou rodičů v polovině případů. Úplné rodiny byly bez pracovních příjmů zcela výjimečně, ty neúplné z necelých 9 %. Téměř každá čtvrtá úplná rodina k pracovnímu příjmu přidává rodičovský příspěvek či další dávky státní sociální podpory, každá devátá doplňuje pracovní výdělek z dalších různých zdrojů. Pokud se v rodinách nacházejí již zaopatřené děti, bývá pracovní příjem mnohem častěji doplňován důchodovými dávkami, ojedinělé ale nejsou ani případy, kdy domácnost hospodaří pouze s důchody. Bezdětní jedinci i v páru žijící partneři mladší 60 let spoléhají z velké většiny pouze na své pracovní výděly, příp. mají i příjmy z „jiných“ zdrojů. Naproti tomu u seniorů žijících samostatně nebo s partnerem je jejich rodinný rozpočet převážně tvořen jen z důchodů, i když často bývá navyšován o pracovní výděly, sociální dávky, příp. „jiné“ příjmy.

Tabulka č. 3.1 **Struktura celkových příjmů vybraných typů domácností respondenta (řádková %)**

	Typy příjmů							
	jen pracovní	pracovní a důchod	pracovní a RP/SSP	pracovní a jiné	pracovní a různé	jen důchod	důchod, dávky, jiné	dávky, jiné
Pár s nezaopatřenými dětmi	49,4	4,7	22,9	11,4	10,7	0,1	0,4	0,4
Sólo rodič s nezaopatřenými dětmi	52,3	8,5	7,1	13,4	10,2	1,1	2,5	4,9
Pár se zaopatřenými dětmi	44,0	23,7	2,8	5,7	7,1	12,2	3,9	0,6
Sólo rodič se zaopatřenými dětmi	44,2	24,5	1,4	9,5	5,4	10,2	2,0	2,7

pokračování tabulky

	Typy příjmů							
	jen pracovní	pracovní a důchod	pracovní a RP/SSP	pracovní a jiné	pracovní a různé	jen důchod	důchod, dávky, jiné	dávky, jiné
Single žijící sám, do 39 let	65,9	3,0	0,3	20,0	2,3	0,7	1,0	6,9
Single žijící sám, 40–59 let	71,8	5,3	1,2	11,2	1,8	5,3	0,6	2,9
Single žijící sám, 60–69 let	18,4	29,4	-	1,2	2,5	42,3	5,5	0,6
Single žijící s rodiči a/nebo sourozenci	31,3	18,4	2,3	22,7	8,6	3,9	4,3	8,6
Bezdětný pár, respondent do 39 let	55,7	4,7	3,5	29,7	4,7	-	-	1,6
Bezdětný pár, respondent 40–59 let	65,1	11,2	1,3	14,1	6,4	1,9	-	-
Bezdětný pár, respondent 60–69 let	7,1	33,9	0,3	2,6	6,8	39,5	9,5	0,3
Ostatní domácnosti	39,3	18,3	2,6	13,5	7,7	11,5	3,4	3,6
Celkem	46,0	12,4	9,9	12,5	7,9	7,3	2,2	1,9

Pozn.: Specifikace vybraných typů příjmů: důchod = starobní/pozůstalostní/invalidní důchod, příp. nemocenská; RP/SSP, dávky = rodičovský příspěvek / peněžitá pomoc v mateřství / dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi; jiné = podpora v nezaměstnanosti / stipendium / úroky apod. / jiné příjmy; různé = kombinace vícero uvedených typů příjmů. Tučně jsou v tabulce zvýrazněny kladné statisticky významné odchylky od celkového průměru na 5% nebo nižší hladině významnosti.

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Kromě celkového příjmu domácnosti a jeho jednotlivých složek měli respondenti sdělit ještě průměrnou (čistou) částku, kterou jejich domácnost obdržela z daného typu příjmu při každé jednotlivé výplatě. Zatímco u pracovního výdělků respondenta, příp. partnera odpovídaly částky jedné osobě, v případě dalších příjmů je mohlo pobírat i více členů domácnosti a dílčí částky tak měli sečíst. Podobně jako u celkového příjmu respondenti neuváděli konkrétní výši, ale zařadili ji do jednoho z osmi intervalů, které byly pro všechny druhy příjmů stejné. Následující tabulka č. 3.2 tak přehledně zobrazuje jednak strukturu domácností podle toho, zda daný příjem mají a znají jeho výši, a u těch, kteří výši daného příjmu uvedli, pak její rozložení. Příjem z vlastní výdělečné činnosti měly tři čtvrtiny respondentů, přičemž většina sdělila jeho výši. Nejčastěji dostali mzdu mezi 17,5 tisíci a 35 tisíci Kč. **Zatímco polovina mužů vydělala 35 tisíc nebo více Kč, polovina žen nedosáhla na 26,5 tisíce Kč. Shodně zhruba po jedné pětině až čtvrtině měli muži i ženy „střední“ příjem mezi 26,5 až 35 tisíci Kč.** Orientačně do tohoto intervalu mohla spadat čistá mzda při průměrné hrubé mzdě v letech 2020 až 2022. V obdobných „genderových“ relacích vycházely

3. Finanční a materiální situace domácností

rozdíly i u pracovního příjmu partnera. Vliv nejvyššího dokončeného vzdělání na výši pracovního příjmu se potvrdil, neboť s vyšší dosaženou úrovní vzdělání rostlo zastoupení vyšších příjmových kategorií pracovního příjmu.

Tabulka č. 3.2 **Typy příjmů podle toho, zda je domácnost dostala, či nikoli, a intervalové rozložení čistých průměrných obdržných částek (v %)**

Typ příjmu	Respondent zná výši příjmu			Průměrná čistá výše příjmu (pokud ji znali)							
	nemá daný typ příjmu	neví, odmítl uvést výši	ano, uvedl výši	do 8 499 Kč	8 500 – 17 499 Kč	17 500 – 26 499 Kč	26 500 – 34 999 Kč	35 000 – 43 999 Kč	44 000 – 52 999 Kč	53 000 – 89 999 Kč	90 000 Kč a více
Prac. příjem respondenta	23,7	12,5	63,7	6,1	10,3	21,2	22,2	15,4	9,4	11,5	4,0
Prac. příjem partnera	55,6	9,2	35,2	5,8	11,0	21,9	27,1	14,8	8,3	8,2	2,8
Starobní důchod	83,7	2,7	13,6	1,9	39,8	26,3	19,7	9,0	3,3		
Pozůstalostní důchod	97,3	0,6	2,1	47,9	35,0	12,8	4,3				
Invalid. důchod, nemocenská	91,7	1,4	6,9	36,4	51,6	8,8	3,1				
PPM, RP	88,0	1,4	10,6	34,1	51,3	8,2	6,4				
Dávky SSP a HN	96,3	0,7	3,0	61,0	24,8	8,4	5,8				
Podpora v nezaměstn.	97,5	0,3	2,2	45,5	42,9	8,7	3,0				
Stipendium	97,0	0,3	2,7	74,1	15,1	5,1	5,7				
Úroky, dividendy	93,2	1,5	5,3	54,6	13,9	6,7	13,8				11,1
Jiné příjmy	86,7	2,9	10,4	42,8	23,1	9,5	13,3				10,3

Pozn.: PPM, RP = peněžité pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek; dávky SSP a HN = dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

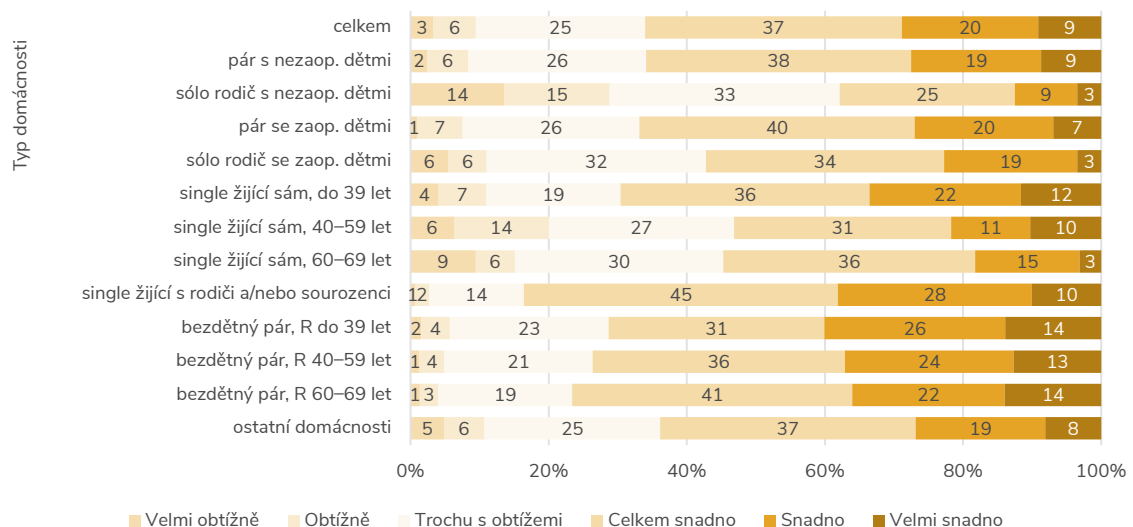
Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

S ostatními sledovanými typy příjmů nedisponují domácnosti tak často (jako s příjmy pracovními), jak je zřejmé z údajů v prvním sloupci tabulky č. 3.2, jenž udává podíl domácností bez daného typu příjmu. Starobní důchod se u dvou pětín domácností pohyboval od 8,5 tisíce do 17,5 tisíce Kč a u další čtvrtiny od 17,5 tisíce do 26,5 tisíce Kč. Výjimkou ale nebyly ani důchody vyšší. Naopak pozůstalostní a invalidní důchody nedosahují takových částek a velkou většinou nepřekročí hranici

17,5 tisíce Kč. Do stejného intervalu spadala i většina pobíraných rodičovských příspěvků, příp. peněžitých pomoci v mateřství. Další dávky státní sociální podpory (jako např. přídavek na dítě, příspěvek na bydlení) nebo dávky pomoci v hmotné nouzi měla ve svém rozpočtu jen 4 % domácností. Jejich výše ve třech pětinach případů nepřesáhla 8,5 tisíce Kč. S podporou v nezaměstnanosti počítala ve svém rozpočtu necelá 3 % domácností, zpravidla se jednalo o částky pod 17,5 tisíce Kč. Podobně výjimečné byly příjmy ze stipendií, z nichž se tři čtvrtiny plateb vešly do 8,5 tisíce Kč. Zato příjmy z investic, a zejména příjmy z různých jiných zdrojů přispívají k hospodaření vyššího podílu domácností. Do kategorie „jiných“ příjmů mohly patřit jak pracovní příjmy dalších členů rodiny, tak například příjmy z pronájmu, specifické dávky, výživné aj. Jejich výše je tak poměrně rozmanitá, kdy na jedné straně dominují částky do 8,5 tisíce Kč, na straně druhé nejsou neobvyklé částky v nejvyšších příjmových intervalech.

Vyjít s celkovým příjmem spíše snadno se daří dvěma třetinám domácností. Vyplývá to z odpovědí 95 % respondentů, kteří vybrali jednu z variant na šestistupňové škále vymezující vycházení s příjmem domácnosti od „velmi obtížného“ po „velmi snadné“. U zbývajících 5 % dotázaných zůstala tato otázka nezodpovězena z důvodů odmítnutí, neznalosti či nevyplnění. Obecně přitom platí, že čím vyšší příjem domácnosti mají, tím snáze s ním jejich členové vyjdou. Rozhodující vliv zde bezpochyby opět má složení domácnosti. **Zdaleka nejhůře vycházejí se svým příjmem sólo rodiče s nezaopatřenými dětmi.** Určité **obtíže deklarují téměř dvě třetiny** z nich, v tom zhruba každý druhý uvádí „velké obtíže“ nebo „obtíže“ (graf č. 3.2).

Graf č. 3.2 Vycházení s příjmem podle typu domácnosti (v %)

Pozn.: ne/zaop. děti = ne/zaopatřené děti; R = respondent

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Rovněž v průměru nižší příjmy single žijících seniorů (ve srovnání s mladými lidmi do 40 let bydlícími samostatně) se odráží ve větších těžkostech s nimi vyjít. (Velké) obtíže činí vycházení s příjmem i pětina jednotlivců ve věku 40 až 59 let. Pomineme-li respondenty (dosud) žijící v domácnosti se svými rodiči, z nichž více než 80% většina uvedla, že jim nakládání s rodinným rozpočtem jde spíše snadno, **vyjadřují nejmenší obtíže při hospodaření s příjmem bezdětní partneři** (a to jakéhokoliv věku).

Určité diference vznikají i vzhledem ke struktuře celkového příjmu domácnosti. Je-li založen pouze na pracovních výdělcích, tak oproti průměru umožňuje častěji „celkem snadné“ vycházení s příjmy (41 %). Pokud se ale příjmy z práce kombinují s rodičovským příspěvkem anebo dalšími dávkami státní sociální podpory, vyšší podíl dotázaných udává „obtížné“ a „trochu obtížné“ hospodaření s příjmem (9 %, resp. 32 %). Naopak je tomu v případech, kdy vedle příjmů z výdělečné činnosti má domácnost nějaký jiný příjem (podporu v nezaměstnanosti, stipendium, úroky z investic, jiné příjmy). Ty se pak více koncentrují do sféry „snadného“ a „velmi snadného“ nakládání s příjmy (25 %, resp. 16 %). Jiná je situace v domácnostech, v nichž rozpočet tvoří pouze důchodové dávky. Zde je nadprůměrné zastoupení těch, kteří s příjmy vyjdou „velmi obtížně“, „obtížně“ či „trochu s obtížemi“ (7 %, resp. 9 % a 34 %).

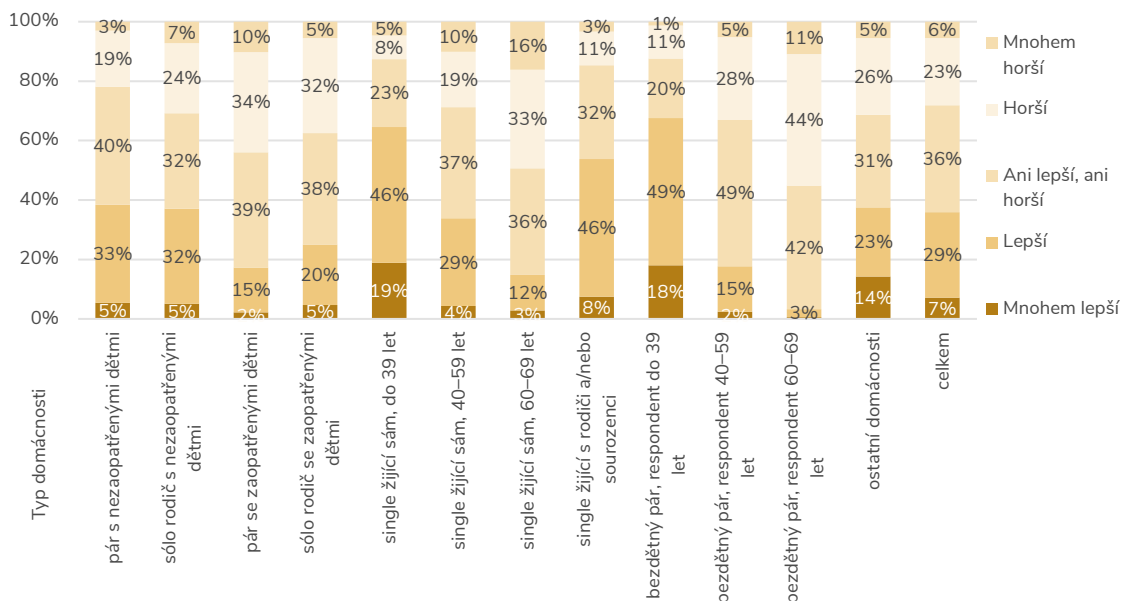
Jak by mohla vypadat **finanční situace domácnosti za tři roky**, nedokázalo, příp. nechtělo sdělit 18 % respondentů. Ostatní pak předjímal spíše posun k lepšímu (30 %) nebo nezměněný stav (30 %) než zhoršení (23 %). Jasnější představu o své budoucí finanční situaci měli respondenti do 39 let žijící samostatně nebo s partnerem, z nichž nevybralo konkrétní odpověď jen 9 %. Zato respondenti ve stejné životní situaci, ale ve starším věku (40–59 let) nevěděli, jak na otázku odpovědět zhruba v pětina případů. Typ domácnosti se opět ukázal jako významný faktor diferencující výhled na budoucí finanční zajištění domácnosti, a to i při vyloučení těchto nejistých, nekonkrétních odpovědí.

V lepší finanční situaci své domácnosti po uplynutí tří let věří především mladí (bezdětní) lidé do 39 let, kteří žijí single nebo se svým partnerem (graf č. 3.3). Téměř pětina se domnívá, že jejich finanční zázemí bude „mnohem lepší“, další necelá polovina doufá ve „zlepšení“. Negativního scénáře se naopak obává jen kolem desetiny z nich. Rovněž zhruba polovina single respondentů bydlících se svými rodiči předpokládá zlepšení finančních podmínek. V pozadí těchto vcelku optimistických očekávání můžeme pravděpodobně hledat víru respondentů v jejich lepší postavení na trhu práce spojené s vyšším peněžním ohodnocením. **S vyšším věkem single a pouze s partnerem žijících respondentů přibývá těch, kteří předjímají spíše zhoršení finanční situace domácnosti, a to mnohdy i výrazné.** Zde naopak může být patrná obava z opuštění pracovního trhu a přechodu do důchodu spojená s poklesem příjmu (hlavně u lidí v produktivním věku), příp. i reflexe obav z budoucího vývoje v souvislosti s možným přetrváváním vysokých cen energií či potravin. Respondenti dotazovaní od března do července 2022, tedy po vypuknutí válečného konfliktu a v době přetrvávajících vysokých cen zboží a služeb, se totiž oproti ostatním častěji domnívali, že jejich finanční situace bude v budoucnu horší. Obecně přitom dále platí, že s vyšším věkem respondenta

se snižuje podíl těch, kteří očekávají budoucí zlepšení finanční úrovně domácnosti, a narůstá zastoupení těch, jejichž vyhlídka jsou v tomto ohledu spíše pesimistické.

Odlíšnou perspektivu finančního zajištění domácnosti za tři roky mají rodiče ve srovnání s respondenty bez dětí. Úplnost rodiny pak dále diferencuje názor rodičů nezaopatřených dětí. **Zatímco zástupci úplných rodin se častěji přiklonili ke střední, neurčité variantě odpovědi, sólo rodiče očekávají spíše zhoršení finanční situace své domácnosti.** V rodinách s již zaopatřenými dětmi se rozdíly dle úplnosti rodiny vytrácejí, resp. nebyla potvrzena jejich statistická významnost. Za zmínku ale ještě stojí vliv zaopatřenosti dítěte, který se ale (statisticky) potvrdil pouze v úplných rodinách: rodiče nezaopatřených dětí mnohem častěji předpovídají zlepšení budoucí finanční úrovně domácnosti, kdežto rodiče dětí zaopatřených oproti nim více inklinují k očekávanému zhoršení ekonomických podmínek domácnosti. Souvislost lze v tomto případě hledat s věkem dotázaných, neboť téměř tři čtvrtiny respondentů – rodičů zaopatřených dětí byly ve věku 50 a více let.

Graf č. 3.3 Očekávaná změna finanční situace domácnosti po uplynutí tří let, podle typu domácnosti (v %)

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

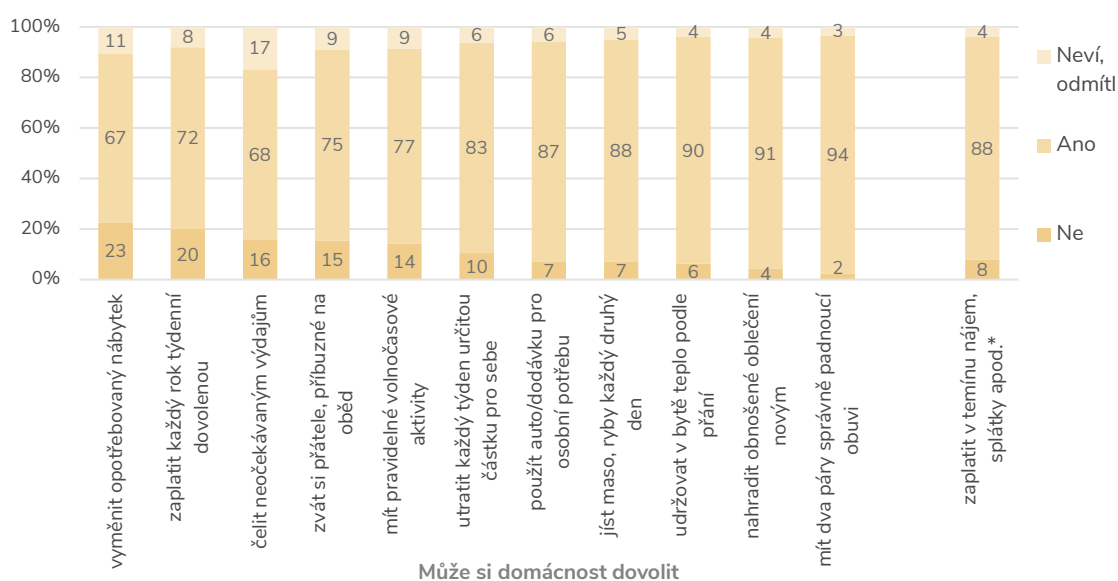
3.2 Materiální a sociální deprivace

Ukazatele materiální (a sociální) deprivace patří k běžně sledovaným indikátorům životní úrovně domácností, zjišťovaných např. v pravidelném šetření „*Životní podmínky*“ (ČSÚ, 2023a; blíže též

3. Finanční a materiální situace domácností

v úvodu této studie). Výzkum „*Současná česká rodina 2020–2022*“ přitom zahrnoval stejné položky s výjimkou finanční dostupnosti počítače a připojení k internetu. Respondenti se u jednotlivých položek vyjadřují k tomu, zda si je jejich **domácnost může dovolit zaplatit** (bez ohledu na to, zda je chtějí). O tom, jaké zboží, služby či aktivity jsou zde zahrnuty, vypovídá graf č. 3.4. Spíše jednorázové a nákladnější výdaje patří k těm nejméně finančně dostupným. Poměrně značné jsou rozdíly ve finanční dosažitelnosti vybraných statků podle jednotlivých typů domácností.¹⁶

Graf č. 3.4 Materiální a sociální deprivace domácností (v %)

Pozn.: * Tato položka měla samostatnou otázku: „Stalo se ve Vaší domácnosti někdy během posledních 12 měsíců, že jste nebyli schopni zaplatit v termínu splátky hypotéky, nájem, poplatky spojené s bydlením nebo splátky ostatních půjček, úvěrů a leasingů?“. Pro zařazení do grafu byly odpovědi „ano“ a „ne“ přehozeny, aby odpovídaly tomu, že si to „domácnost může dovolit“.

Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

Na **výměnu opotřebovaného nábytku** za nový nemá dostatek peněžních prostředků necelá čtvrtina domácností. Pro neúplné rodiny, ale i single jednotlivce různého věku je možnost náhrady starého nábytku za nový ještě složitější. **Nedostupné je to pro necelou polovinu sólo rodičů pečujících o nezaopatřené děti a samostatně žijících jednotlivců ve středním (40–59 let) a vyšším věku (60–69 let)** a také pro třetinu neúplných rodin s již zaopatřenými dětmi a single jedinců do 39 let. Výměnu

¹⁶ Dále uváděné četnosti ve vybraných typech domácností vycházejí pouze z odpovědí „ano“, „ne“ a nezahrnují již odpovědi „neví, odmítl“.

opotřebovaného nábytku si naopak může častěji dovolit zhruba 80 % úplných rodin s nezaopatřenými dětmi, bezdětných párů a jedinců žijících s rodiči.

Každá pátá domácnost si **nemůže dovolit zaplatit jednou ročně týdenní dovolenou mimo domov. Samoživitelé a jednotlivci ve středním a starším věku** opět patří častěji k těm, pro něž je to ještě více finančně vzdálené (pro dvě pětiny, resp. třetinu z nich). To v případě jejich „vrstevníků“ žijících v páru (myšleno úplné rodiny s dětmi, resp. bezdětné páry s respondentem ve věku 40 a více let) jich nemá na zaplacení dovolené méně než jedna pětina.

Na třetím místě z hlediska finanční nedostupnosti je **úhrada nenadálých výdajů**, na něž není připravena každá šestá domácnost. Těmto neočekávaným výdajům snáze čelí úplné rodiny s dětmi, a především bezdětné páry s respondentem 40letým a starším, mezi nimiž je na náhlé výdaje připraveno až devět z deseti těchto bezdětných domácností. Zato **single žijící jednotlivci častěji nejsou schopni čelit nečekaným výdajům** (25 % s respondentem ve věku do 39 let, 38 % ve věku 40–59 let a 29 % ve věku 60–69 let), **stejně tak sólo rodiče** (až 47 % s nezaopatřenými dětmi, resp. 28 % s dospělými dětmi).

Nejen finančně, ale z části pravděpodobně i sociálně strádá 15 % domácností, protože **nemají finance na to, aby alespoň jednou měsíčně pozvali své přátele nebo příbuzné na oběd, večeři apod.** Stejně jako v předchozích případech patří **samoživitelé a samostatně žijící jedinci středního a staršího věku** k těm, kteří si to z finančních důvodů nemohou dovolit (přibližně každý třetí z nich). Pro 85 % úplných rodin s nezaopatřenými dětmi a ještě vyšší podíl bezdětných párů v mladém a středním věku naproti tomu tato aktivita není nijak nedostupná a nedostatek peněžních prostředků v tomto směru nepocitují.

Každá sedmá domácnost si **nemůže dovolit mít pravidelné volnočasové aktivity**. Snazší je to pro úplné rodiny s již zaopatřenými dětmi, bezdětné páry s respondentem v produktivním i seniorském věku a single žijící jednotlivce do 39 let (zaplacení těchto aktivit není dostupné „jen“ pro desetinu z nich). Na druhé straně se vydělují pouze **rodiny sólo rodičů s nezaopatřenými dětmi, mezi nimiž na to finančně nedosáhne více než třetina** (37 %). Z jiných výzkumů přitom víme, že úhrada volnočasových aktivit dětí je pro samoživitele obtížnější (v porovnání s rodinami úplnými) a na jejich vlastní zájmové aktivity už prostředky mnohdy nezbývají (Křečková et al., 2023; Palonciová et al., v tisku).

V desetině domácností **nemají volné prostředky na to, aby mohli utratit každý týden určitou malou částku čistě pro sebe**. V návaznosti na předchozí položku není překvapivé, že se to častěji týká opět **sólo rodičů s nezaopatřenými dětmi** (26 %), jejichž příjmová situace je napjatější ve srovnání s úplnými rodinami či domácnostmi bez dětí žijících partnerů. Posledně zmiňovaní bez ohledu na věkovou kategorii respondenta mají možnost každý týden vyčlenit určité peníze stranou na vlastní potřebu až v 95 % případů, příp. častěji. Zvládnutelné je to i pro valnou většinu **single žijících respondentů**, ale s výjimkou těch **ve středním věku (40–59 let)**, u nichž si nemůže dovolit zaplatit každý týden určitou částku jen pro sebe 16 %.

Zbývající položky ilustrující určitou míru materiální deprivace domácností nejsou dosažitelné pro méně než desetinu domácností. **Použití auta, příp. dodávky pro osobní potřebu je finančně nedostupné** pro 7 % dotázaných a jejich domácností. S tímto „problémem“ se prakticky nesetkávají úplné rodiny s dětmi, ale také seniorské domácnosti bezdětných partnerů (97 % z nich si to může dovolit zaplatit). Takový přístup k automobilu je naopak z finančních důvodů odepřen necelé pětině **neúplných rodin s dětmi i mladých jedinců žijících samostatně**. Mezi single jedinci ve věku 40 a více let se to však týká až čtvrtiny z nich. Určitou souvislost lze hledat se samotným vlastnictvím auta, které je právě u domácností jednotlivců i neúplných rodin méně časté (ČSÚ, 2023a).

Stejný, sedmiprocentní podíl domácností **nemá dostatek peněžních prostředků** na to, aby mohl **jíst maso, drůbež či ryby, příp. vegetariánské alternativy masa každý druhý den**. Uskrovnit se v tomto ohledu musí zejména **samostatně žijící senioři** (24 % z nich) a v menší míře také **single jedinci ve věku 40–59 let** (13 %). Zahrnout do stravy každý druhý den maso apod. si nemůže dovolit rovněž 18 % **sólo rodičů s nezaopatřenými dětmi**. V úplných rodinách s nezaopatřenými dětmi se v tomto směru nijak omezovat nemusí 95 % rodin, mezi bezdětnými páry s respondentem do 39 let věku dokonce 97 %.

Energetická krize a růst cen elektřiny a plynu značně zasáhly finanční situaci domácností (Palonciová et al., v tisku; MPSV, 2023). Navzdory tomu je celkem překvapivě nízký podíl domácností (6 %), které si **nemohou dovolit udržovat v bytě teplo podle přání**. Problematičtější je to hlavně pro **samoživitele s nezaopatřenými i zaopatřenými dětmi** (13 %, resp. 11 %) a také pro **single bydlící jedince ve věku 40–59 let** (11 %). Naproti tomu v úplných rodinách s dětmi se do takové situace dostalo méně než 5 % domácností. Bezdětné páry se v tomto bodu významně neodchylovaly od průměrného podílu.

Pokud bychom se zaměřili na to, zda se domácnost v posledních 12 měsících dostala do situace, kdy **nebyla schopna zaplatit v termínu splátky hypotéky, nájem, poplatky spojené s bydlením nebo splátky jiných půjček a úvěrů**, což se celkově dotklo 8 % domácností, najdeme mezi **samoživiteli** opět vyšší podíl těch, kteří museli této situaci čelit (17 %). Ve vyšší míře se tato svízele nevyhnula také **mladým, dosud bezdětným párům** (11 %), u nichž se mohlo sejít více rizikových faktorů najednou (splátky hypotéky, růst energií). Zato bezdětní partneři v seniorském věku se s takovými potížemi v 99 % nesetkali. Podíl single žijících jednotlivců, kteří někdy nemohli dostát svým finančním závazkům spojeným s platbami za bydlení nebo půjčky, se pohyboval na úrovni průměru.

Nejlépe se domácnostem daří uspokojit nároky na potřebné oblečení a obuv. V souhrnu byla **náhrada obnošeného oblečení novým** finančně nedostupná pro 4 % domácností, nemožnost finančního zajištění **dvou párů správně padnoucí obuvi** pro 2 %. V obou případech nečiní takové nákupy potíže hlavně úplným rodinám s dětmi, ale i bezdětným párům ve věku 60–69 let. Na druhé straně se vydělují **rodiny sólo rodičů s nezaopatřenými dětmi**, z nichž si 11 %, resp. 8 % nemůže dovolit zaplatit nové oblečení náhradou za to obnošené, resp. mít dvoje padnoucí boty. Mírně odlišné je to u **single bydlících jedinců** – zatímco na dva páry pohodlných bot nemá dostatek financí 11 % jednotlivců v seniorském věku, na výměnu staršího a opotřebovaného oblečení novým finančně nedosáhne 7 % jedinců ve věku do 39 let, 11 % ve věku 40–59 let a 13 % starších.

V rodinách s nezaopatřenými dětmi se ve finanční nedostupnosti vybraných statků či aktivit kromě úplnosti rodiny prokázal také statisticky významný vliv počtu vyživovaných dětí. **V neúplných rodinách** se sice jednalo pouze o **větší nepřipravenost na nečekané výdaje rodinami se dvěma nebo více dětmi oproti rodinám jednodětným** (55 % vs. 42 %), v úplných rodinách bylo rozdílů více. Jejich společným znakem byla **častější finanční nedostupnost daných položek pro úplné rodiny se třemi a více dětmi**. Při vyšším počtu členů rodiny se zpravidla zvyšují její výdaje a s napjatostí rodinného rozpočtu se stává obtížnější uspokojit veškeré nároky či potřeby jednotlivých členů. V případě nedostatku financí na pozvání si přátel či příbuzných alespoň jednou měsíčně na oběd apod. se vícedětné rodiny vydělily zcela jednostranně oproti rodinám s jedním a dvěma dětmi (25 % vs. 13 %). V porovnání s rodinami s jedináčkem byla pro rodiny se třemi a více dětmi z finančních důvodů méně dosažitelná výměna opotřebovaného nábytku za nový (31 % vs. 18 %), možnost utratit každý týden určitou částku čistě pro sebe (19 % vs. 10 %) a existence pravidelných volnočasových aktivit (22 % vs. 14 %). Oproti rodinám dvoudětným pak ty vícedětné musely častěji oželet dovolenou mimo domov (24 % vs. 15 %) a zajištění dvou párů správně padnoucí obuvi (5 % vs. 1 %). Ve vyšší míře se rodiny se třemi a více dětmi za poslední rok dostávaly do situace, kdy v řádném termínu nebyly schopny dostát svým závazkům ve formě plateb za půjčky a/nebo bydlení (12 % vs. 7 % u dvoudětných).

Roli v nemožnosti zaplatit vybrané věci a aktivity hraje v rodinách s nezaopatřenými dětmi rovněž věk nejmladšího dítěte v rodině. Statisticky významné diference se týkají pouze některých položek (konkrétně dovolené, výměny nábytku, náhrady obnošeného oblečení, vlastnictví kvalitní obuvi, existence volnočasových aktivit a nedoplatek spojených s bydlením anebo splátkami půjček), přičemž platí, že **méně finančně dosažitelné jsou pro rodiny s nejmladším dítětem do tří, příp. šesti let věku** (v případě nedoplatek pak jim tyto čelily častěji). Dovolit si je naopak oproti nim častěji mohou rodiny s nejmladším dítětem 16letým a starším, příp. v některých případech (dovolená, oblečení) i rodiny s nejmladším dítětem školního věku.

Zřejmá je souvislost finanční ne/dostupnosti sledovaných položek a příjmové úrovně domácnosti, příp. typu bydlení. S vyšší příjmů přitom dle očekávání jejich dosažitelnost roste. Nadprůměrně vysoký podíl domácností, které si nemohou dovolit zaplatit alespoň jednu z položek, spadá do dvou nejnižších příjmových kategorií, tj. přibližně do 15 tisíc, resp. 29 tisíc Kč (77 %, resp. 67 %). Podobně větší obtíže při hospodaření s rodinným rozpočtem zvyšují materiální deprivaci (srov. Höhne, 2022). Finanční nedosažitelnost položek vázaných na bydlení (možnost udržovat v bytě teplo podle přání a výměna opotřebovaného nábytku) a problémy s platbami za bydlení či za navazující úvěry v řádném termínu se mnohem častěji vztahuje k domácnostem žijícím v nájmu a méně se dotýká vlastníků bytů.

V souhrnu vzato nemělo problém zaplatit všech 11 položek (z výše uvedeného přehledu) a současně nebylo v prodlení s platbami za bydlení a půjčky (12. položka) 57 % domácností. Zbývajících 43 % domácností se tedy potýkalo s úhradou alespoň některé z nich, nejčastěji se jednalo o jednu položku (14 % ze všech). Na dvě nebo tři položky nedosáhlo dalších 15 % domácností,

3. Finanční a materiální situace domácností

na čtyři nebo pět 7 % a na šest a více zbývajících 7 %. Následující tabulka č. 3.3 potvrzuje lepší finanční podmínky úplných rodin s dětmi i bezdětných partnerství, protože minimálně ve třech pětinách případů si tyto domácnosti mohou dovolit zaplatit všechny položky. Naproti tomu přibližně dvě třetiny sólo rodičů s nezaopatřenými dětmi a single žijících jedinců ve středním a vyšším věku nedosáhnou minimálně na jednu, ale zpravidla na dvě a více položek.

Tabulka č. 3.3 **Počet položek, které si domácnosti nemohou dovolit zaplatit, podle typu domácnosti respondenta (v %)**

	Kolik položek si domácnost nemůže dovolit zaplatit					
	všechny si může dovolit	1	2 až 3	4 až 5	6 až 12	celkem
Pár s nezaopatřenými dětmi	61,4	13,7	12,8	5,9	6,2	100,0
Sólo rodič s nezaopatřenými dětmi	32,9	12,3	20,9	14,0	19,9	100,0
Pár se zaopatřenými dětmi	62,6	12,1	14,1	7,3	3,9	100,0
Sólo rodič se zaopatřenými dětmi	48,3	10,6	23,2	7,3	10,6	100,0
Single žijící sám, do 39 let	52,2	14,9	17,3	7,2	8,4	100,0
Single žijící sám, 40–59 let	40,6	15,0	12,8	13,9	17,8	100,0
Single žijící sám, 60–69 let	35,6	16,0	20,2	12,3	16,0	100,0
Single žijící s rodiči a/nebo sourozenci	66,4	12,5	12,2	5,9	3,0	100,0
Bezdětný pár, respondent do 39 let	59,9	16,7	13,7	7,0	2,7	100,0
Bezdětný pár, respondent 40–59 let	66,6	14,4	9,7	4,4	5,0	100,0
Bezdětný pár, respondent 60–69 let	67,7	12,6	11,5	5,9	2,3	100,0
Ostatní domácnosti	50,3	15,2	19,0	8,0	7,5	100,0
Celkem	57,4	13,8	14,5	7,2	7,0	100,0

Pozn.: Jedná se o finanční dostupnost 12 položek specifikovaných v grafu č. 3.4 výše. Tučně jsou v tabulce zvýrazněny kladné statisticky významné odchylky od celkového průměru na 5% nebo nižší hladině významnosti.

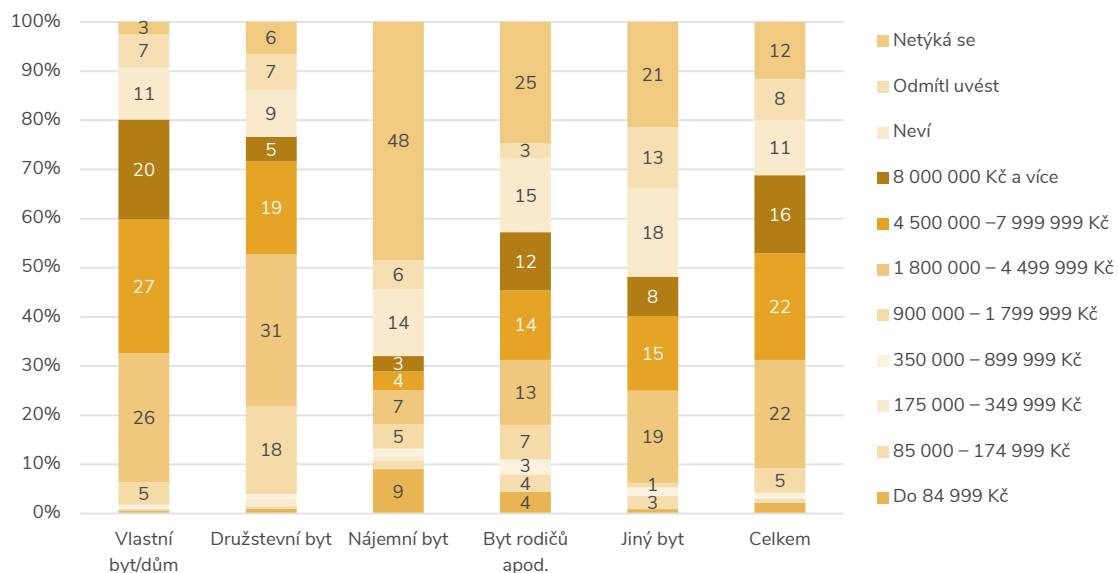
Zdroj: *Současná česká rodina 2020–2022*, v datech jsou použity váhy

3.3 Majetek a dary

Součástí dotazníku výzkumu „*Současná česká rodina 2020–2022*“ byly také otázky zjišťující odhadovanou hodnotu nemovitého majetku a případnou souhrnnou výši splátek, kterou ještě musí domácnost na půjčkách a úvěrech spojených s vlastnictvím daných nemovitostí zaplatit. Podobně jako u příjmů i zde ne všichni dotázaní vybrali konkrétní interval vyjadřující tržní cenu, za kterou se domnívají, že by se daná nemovitost prodala. V úvahu přitom měli brát jak vlastní byt nebo rodinný dům, tak i jakékoliv další nemovitosti včetně pozemků, které mají ve vlastnictví.

Přestože bytové situaci se bude podrobněji věnovat až následující kapitola, pokládáme zde za nezbytné třídit hodnotu majetku právě dle typu bydlení. Díky tomu bude obrázek o majetkové situaci domácností relevantnější. Nutno ale současně dodat, že v datech chybí informace o tom, zda daná domácnost kromě bytu či domu v osobním vlastnictví, ve kterém bydlí, vlastní i nějakou jinou nemovitost. U pětiny vlastníků bytů nebo domů nevíme, **na jakou hodnotu svůj nemovitý majetek cení**. Další pětina jej přitom odhaduje na 8 nebo více milionů Kč (graf č. 3.5). Druhou nejvyšší kategorii (4,5–7,9 mil. Kč) zvolila více jak čtvrtina z nich, podobně další čtvrtina jeho hodnotu ocenila na 1,8–4,4 mil. Kč. Ti, kteří bydlí v družstevních bytech, se nejčastěji domnívají, že by za jeho prodej tržili mezi 1,8 a 4,4 miliony Kč. Další přibližně čtvrtina si ale myslí, že má i vyšší cenu. Diametrálně odlišná je nepochybně majetková situace nájemníků. Skoro každý druhý bydlící v nájmu zvolil kategorii „netýká se“, čímž zřejmě vyjádřil fakt, že žádný nemovitý majetek nemá. Každý pátý nevěděl, jak odpovědět, příp. to odmítl. Otázkou zůstává, jaký majetek se skrývá za odpověďmi 30 % respondentů, kteří se zařadili do některé kategorie specifikující konkrétní hodnotu nemovitostí. Téměř desetinový podíl respondentů bydlících v nájmu a volících interval pod 85 tisíc Kč tím na jednu stranu mohl myslet, že nemá žádný takový majetek, na straně druhé zde mohl započítat vlastnictví jiných věcí. Určitým nemovitým majetkem často v nemalé hodnotě disponují i ti, kteří bydlí zadarmo, tj. např. v bytě rodičů, nebo kteří bydlí v jiné formě bydlení.

Graf č. 3.5 Odhadovaná tržní cena nemovitého majetku podle typu bydlení respondentů (v %)

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

3. Finanční a materiální situace domácností

Vcelku problematická mohla být pro respondenty i navazující otázka na to, **kolik jejich domácnost musí ještě celkem splatit na hypotékách, úvěrech a půjčkách spojených s vlastnictvím nemovitostí**, jejichž hodnotu oceňovali v předchozím bodě. Předpokládáme, že pokud zvolili odpověď „netýká se“, bylo tím myšleno, že žádný úvěr (již) neplatí. U těch, kteří disponovali majetkem od 1,8 do 7,9 mil. Kč, byla takových necelá třetina, v případě osmimilionovém a vyššího majetku zhruba čtvrtina. Poměrně vysoký (přibližně pětinový) ale byl u sledovaných cen nemovitostí současně podíl těch, kteří své zbývající splátky zařadili do nejnižší kategorie nedosahující 85 tisíc Kč. V té souvislosti lze do jisté míry spekulovat nad tím, že spíše uváděli pravidelnou splátku hypotéky a podobného úvěru než souhrnnou výši, kterou ještě musí uhradit. Někteří pak dokonce hodnotu splátek měli vyšší než odhadovanou hodnotu nemovitého majetku. Následující tabulku č. 3.4 propojující cenu nemovitostí se zbývající sumou splátek úvěru tak lze brát spíše jen jako orientační.

Tabulka č. 3.4 **Kolik peněz domácnostem zbývá splatit na úvěrech spojených s vlastnictvím nemovitosti podle odhadované tržní ceny nemovitého majetku (řádková %)**

		Souhrnná suma splátek úvěrů k nemovitému majetku							
		Do 84 999 Kč	85 000 – 349 999 Kč	350 000 – 899 999 Kč	900 000 – 1 799 999 Kč	1 800 000 – 4 499 999 Kč	4 500 000 Kč a více	Neví, odmítl	Netýká se
Odhadovaná tržní cena nemovitého majetku	Do 84 999 Kč	50,0	7,4	1,6	0,8	1,6	-	8,2	30,3
	85 000 – 899 999 Kč	21,6	5,4	8,1	4,5	-	0,9	13,5	45,9
	900 000 – 1 799 999 Kč	28,6	7,4	7,1	6,7	1,8	0,4	6,0	42,0
	1 800 000 – 4 499 999 Kč	23,3	8,0	10,3	12,6	8,0	0,4	6,5	30,8
	4 500 000 – 7 999 999 Kč	19,4	6,0	7,4	11,2	16,5	3,1	5,5	31,0
	8 000 000 Kč a více	21,9	4,5	6,9	7,6	20,2	8,7	6,1	24,2
	Neví, odmítl	11,9	2,3	4,0	2,5	1,4	0,8	42,4	34,6
	Netýká se	3,1	1,7	1,4	0,5	0,6	0,5	3,6	88,7
	Celkem	18,6	5,1	6,5	7,5	9,2	2,4	12,6	38,2

Pozn.: Kategorie „netýká se“ reprezentuje respondenty, kteří žádný nemovitý majetek, příp. úvěr nemají.

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Domácnosti svůj majetek nemusejí nabývat pouze koupí nemovitostí, ale někdy jej mohou dostat darem či zdědit. **Přes dvě pětiny domácností někdy obdržely dar nebo dědictví** (jež mohlo zahrnovat peníze, věci i nemovitosti) **v hodnotě přesahující 90 tisíc Kč**. Tato skutečnost se týkala

až poloviny respondentů majících byt či dům v osobním, příp. družstevním vlastnictví, ale jen čtvrtiny nájemníků. S rostoucí výší odhadované ceny nemovitého majetku se zvyšoval podíl těch, kdo nějaký takový dar, příp. dědictví dostal. Vysvětlením by mohlo být, že majitelům těchto nemovitostí k jejich získání velmi často pomohl někdo z okolí, a sice nejčastěji z širší rodiny.

Věcný či peněžní dar, příp. dědictví v hodnotě převyšující 90 tisíc Kč respondenti, příp. jejich partneři získali nejčastěji od jednoho dárce (59 %), od dvou různých přispěvatelů jej mělo dalších 32 %, ostatním přispělo nejvýše šest různých osob. **Hlavními osobami, které dotázaným něco takového věnovali, byli jejich, příp. partnerovi rodiče.** Polovině takto finančně pomohla matka, polovině otec (přičemž ne vždy se jednalo o oba zároveň). Peněžní pomoc přišla i od partnerových rodičů (po 11 % respondentů uvedlo, že dárce byl partnerův otec a/nebo matka). Významná byla v tomto duchu i prarodičovská podpora, neboť ta směřovala k 18 % respondentů. Ostatní subjekty, jako například sourozenci či další příbuzní, takto podpořili jen nízké jednotky procent respondentů.

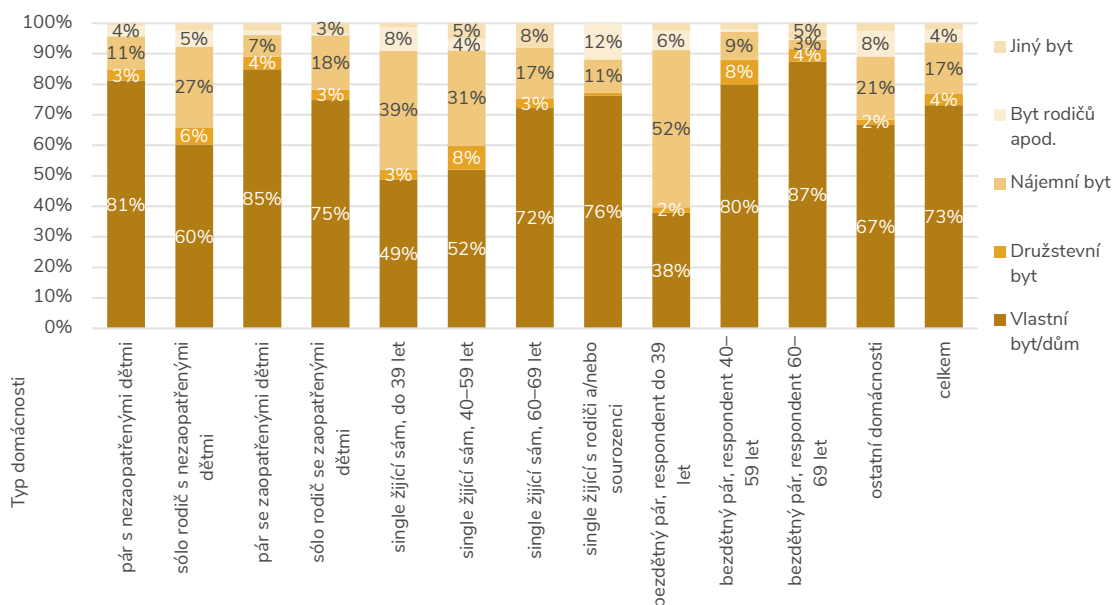
Z hlediska typu domácnosti respondenta **někdy obdržely takto hodnotný dar spíše úplné rodiny s dětmi** nebo bezdětné páry seniorského věku (více než polovina z nich). Na druhou stranu statisticky významně častěji dosud nedostali takovou pomoc mladí jedinci žijící samostatně nebo v páru (tři čtvrtiny, resp. tři pětiny z nich), ale i single jedinci bydlící s rodiči (necelé tři čtvrtiny z nich).

3.4 Bydlení

Data šetření „*Současná česká rodina 2020–2022*“ potvrzují převažující vlastnickou formu bydlení českých domácností a rovněž přechod k vlastnickému bydlení ve vyšší fázi životního cyklu. Kolem tří čtvrtin respondentů uvedlo, že bydlí ve vlastním bytě či domě, případně okrajově v bytě družstevním. **Své byty či domy mají ve vlastnictví výrazně častěji úplné rodiny s dětmi a bezdětné páry ve středním a starším věku** (minimálně 80 % z nich; graf č. 3.6). V případě bezdětných párů s respondentem ve věku 40–59 let je oproti průměru častější i jejich bydlení v družstevních bytech, což platí také pro single žijící jedince ve stejném věku (8 %). **Pronajaté byty** obývá necelá pětina domácností. Taková forma bydlení je typičtější pro **rodiny samoživitelů s nezaopatřenými dětmi** (27 %) a zvláště pro **mladé jedince do 39 let žijící jako single nebo s partnerem** (39 %, resp. 52 %). V nájmu však žije i téměř každý třetí **single jedinec ve věku 40–59 let**. Bydlení, které je poskytováno zadarmo (např. byt rodičů apod.), nebo nějaká jiná forma bytu je spíše okrajovou záležitostí. V bytě rodičů nicméně mírně častěji oproti průměru bydlí samostatně žijící lidé mladší 40 let. Jinou formu bytu oproti ostatním ve vyšší míře uváděli respondenti 60letí a starší žijící samostatně nebo s partnerem.

3. Finanční a materiální situace domácností

Graf č. 3.6 Právní forma bydlení podle typu domácnosti respondenta (v %)

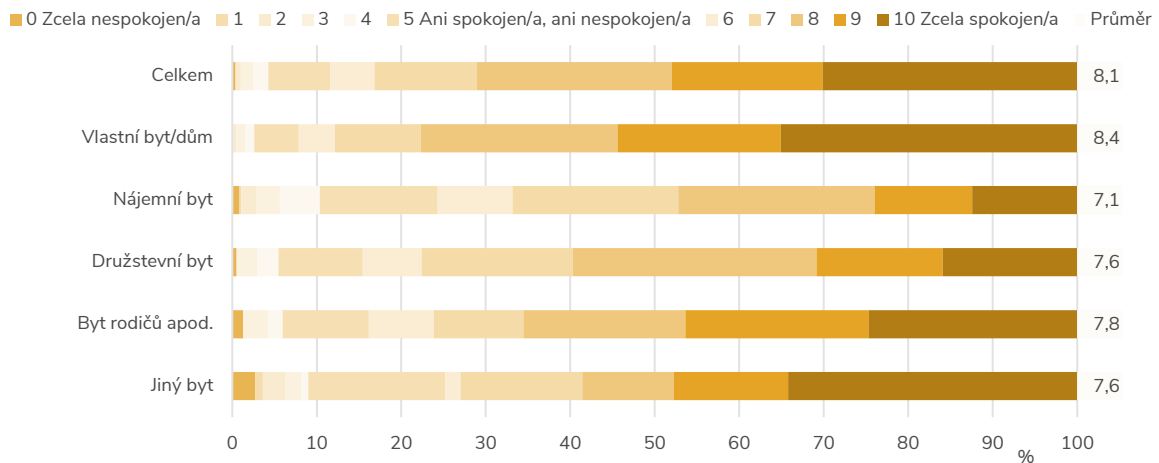

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Převládající vlastnická forma bydlení platí v rodinách s nezaopatřenými dětmi i při zohlednění věku nejmladšího dítěte. Jinými slovy, ve vlastních bytech či domech žije většina rodin s nejmladším dítětem do tří let věku i rodin s nejmladším dítětem 16letým a starším. Nicméně patrné je posilování tohoto podílu se zvyšujícím se věkem dítěte, i když statistická významnost se prokázala jen v případě úplných rodin. Zatímco tedy pečují-li rodiče alespoň o jedno dítě předškolního věku (do 6 let), obývaný byt či dům vlastní „jen“ 77 % z nich, ve vyšší míře žijí v nájmu (15 %) nebo v bytě rodičů (5 %). V úplných rodinách s nejmladším dítětem ve školním věku (7–15 let) své byty vlastní již 86 % rodin, stejně je tomu v rodinách se staršími dětmi (87 %). Podíl nájemníků v těchto případech klesá k 8 %, resp. 6 %.

Prostřednictvím jedenáctistupňové škály měli respondenti zhodnotit, jak jsou **spokojeni se svým současným bydlením**. U všech jasně dominovala spokojenost, zcela nebo spíše nespokojených bylo méně než 5 % dotázaných, tak napůl spokojených dalších 7 %. Naproti tomu tři z deseti jsou se svým bydlením zcela spokojeni, dva nejvyšší body škály vybrala téměř polovina respondentů. V průměru větší spokojenost vyjadřovali starší respondenti oproti těm mladším, hodnocení mužů bylo stejné jako u žen. Dle očekávání se míry spokojenosti různí z hlediska právní formy užívání bytu. **Nejspokojenější jsou vlastníci, nejméně nájemníci**, nicméně i u nich se (tříčtvrtinová) většina přiklonila na stranu spokojenosti (graf č. 3.7). Nespokojenost převažovala u desetiny obyvatel nájemních bytů. Respondenti žijící v družstevním, jiném nebo zdarma poskytovaném bytu se v průměrném hodnocení své bytové situace od sebe nelišili a v porovnání s hlavními formami bydlení se pohybovaly někde uprostřed mezi nimi.

Graf č. 3.7 Spokojenost s bydlením podle právní formy užívání bytu (v % a průměr)

Pozn.: Průměr na škále 0 až 10, kde vyšší hodnota značí větší spokojenost.

Zdroj: Současná česká rodina 2020–2022, v datech jsou použity váhy

Lidé jsou se svým bydlením spokojenější, pokud si mohou dopřát určitý bytový komfort. Například nemají-li problém udržovat v bytě teplo podle svého přání, průměrná spokojenost s bydlením činí 8,2, kdežto u těch, kteří si to nemohou dovolit zaplatit, je v průměru o stupeň nižší (7,1). Podobně při dostatku finančních prostředků na výměnu opotřebovaného nábytku za nový, a v tomto ohledu tedy lepší vybavenosti bytu, dosáhla průměrná spokojenost hodnoty 8,4 ve srovnání se 7,5 u těch, pro něž je náhrada starého nábytku finančně nedostupná. Do spokojenosti s bydlením se promítá také fakt, zda se domácnost v posledním roce dostala do potíží s platbami za náklady spojené s bydlením, hypotékou apod. Pokud se v takové situaci ocitla, jejich průměrná spokojenost s bydlením je nižší (7,1) než když zvládala vše platit v řádném termínu (8,2). Všechny uvedené diference přitom platí jak pro vlastníky bytů, tak pro nájemníky.

Míra spokojenosti s bydlením se zvyšuje s **počtem obytných místností**, které má domácnost k dispozici. **Nejčastěji bydlí domácnosti v třípokojových a čtyřpokojových bytech** (32 %, resp. 23 %). Menší byty co do počtu místností má pětina domácností (21 %), naproti tomu pět pokojů obývá 14 % domácností a zbývající desetina jich má k dispozici ještě více. Byty či domy v osobním vlastnictví bývají z hlediska počtu místností prostornější (čtvrtina má čtyři pokoje, třetina pět nebo více pokojů), zato nájemní byt má u více než poloviny respondentů jen jednu nebo dvě obytné místnosti, u necelé třetiny pokoje tři. Podobně, ale v obráceném gardu jsou na tom družstevní byty, které jsou z většiny třípokojové (56 %), případně menší (27 %). Bydlení zadarmo například v bytě rodičů je v tomto směru poměrně rozmanité, protože na jedné straně se častěji jedná o malé byty (25 % s nejvýše dvěma pokoji), na straně druhé o velké byty (18 % s šesti a více pokoji). **Nejmenšími byty (s jedním nebo dvěma pokoji) častěji disponují single žijící jedinci, a to v mladém, středním i starším věku a také bezdětné páry s respondentem do 39 let.** V třípokojových bytech žijí ve vyšší

míře seniorské páry, ale také úplné i neúplné rodiny s nezaopatřenými dětmi. Partnerské páry vychovávající děti však na rozdíl od sólo rodičů disponují častěji i vícepokojovými byty.

Téměř každý čtvrtý respondent se do svého stávajícího bydlení přestěhoval před nejvýše třemi lety. Své bydlení takto změnilo až dvě třetiny mladých bezdětných partnerů a dvě pětiny single jednotlivců do 39 let. Zato senioři ve stejné partnerské konstelaci bydlí ve svém současném bytě zpravidla mnohem delší dobu (v posledních třech letech se stěhovala jen 2 % partnerů, resp. 9 % single jedinců ve věku 60–69 let). Úplných rodin s nezaopatřenými dětmi se stěhování týkalo z 25 %, neúplných rodin z 29 %. Přibližně dvě pětiny respondentů (42 %) se přesunuly v rámci stejné obce, další dvě pětiny (38 %) odešly z jiného města. Z cizí země se přistěhovala 3 %. U zbývajících respondentů zůstala adresa stejná, což lze nejspíše vysvětlit tím, že se změnilo složení jejich domácnosti.

Hlavním důvodem pro stěhování bylo lepší bydlení (36 %) nebo rodinné okolnosti (37 %). Jiné příčiny byly uváděny v menší míře: pracovní a finanční důvody zvolilo po 5 % respondentů, okolnosti související se vzděláváním 4 %, zdravotní důvody a touhu po lepší čtvrti po 1 %, jiné pohnutky stály za stěhováním 10 % respondentů. Více než polovina úplných rodin s nezaopatřenými dětmi šla za lepším bydlením, kdežto přes polovinu sólo rodičů s nezaopatřenými dětmi ke stěhování přiměla rodinná situace. Mladí lidé žijící v páru naopak ve vyšší míře změnili své bydlení kvůli práci nebo vzdělávání (po 9 %). To jejich single vrstevníci vedle práce častěji zmiňovali finanční okolnosti (14 %, resp. 12 %).

Nedávné stěhování nijak nevyklučuje možnou **změnu bydlení v nejbližších třech letech**. O přestěhování na jiné místo v České republice totiž určitě nebo pravděpodobně uvažuje 30 % z těch, kteří se do stávajícího bytu přistěhovali nejvýše před třemi lety. Celkově přitom rozhodně nemá v úmyslu změnit adresu a přesunout se jinam v rámci republiky 52 % respondentů, dalších 21 % to má za nepravděpodobné, na vážkách je 9 %. Určitě nebo spíše by naopak chtělo bydlet jinde 7 %, resp. 11 % dotázaných. Stěhování v blízké budoucnosti až za hranice našeho státu rozhodně nezvažuje 74 % a pravděpodobně dalších 18 % respondentů. V plánu to mají jen desítky osob, jisto si tím není 6 %. Propojíme-li tyto dvě otázky, lze říci, že stěhovat se v nejbližších třech letech nikam nechce 72 % dotázaných. Dalších 15 % zvažuje změnu adresy jen v rámci republiky nebo pouze do zahraničí, 13 % si není jisto, zda by se kamkoliv chtělo stěhovat. Jen necelé 1 % chce bydlet jinde, ať už v rámci státu, nebo v jiné zemi. Změnit své bydlení častěji oproti průměru neplánují úplné rodiny s dětmi, bezdětné páry ve středním a vyšším věku a rovněž 60letí a starší žijící single. Zato respondenti do 39 let bydlící samostatně nebo s partnerem velmi často stěhování spojené se změnou bydlení zamýšlejí, stejně tak ti, kteří žijí se svými rodiči. Lze očekávat, že k tomu tak může dojít v návaznosti na změny v partnerském životě, příp. v souvislosti s rodičovstvím.

Shrnutí a doporučení

Tato souhrnná zpráva popisuje ekonomické podmínky českých domácností v letech 2021 a 2022, a to na základě dat šetření „*Současná česká rodina 2020–2022*“, jež bylo realizováno od listopadu 2020 do července 2022. Zaměřuje se na ekonomické postavení respondentů ve věku 18 až 69 let, jejich pracovní podmínky a příjmovou a materiální situaci domácností, jejichž jsou představiteli. Životy jednotlivců, rodin a domácností byly v posledních třech letech negativně ovlivňovány důsledky pandemie covidu-19, energetické krize, růstu cen zboží a služeb a válečného konfliktu na Ukrajině doprovázeného uprchlickou vlnou.

Zaměstnanost českých mužů a žen je v evropském srovnání dlouhodobě jedna z nejvyšších. Muži vykazují vysokou míru zaměstnanosti téměř po celou dobu svého produktivního věku, u žen je zaměstnanost snižována zejména v mladším věku z důvodu mateřství. Míra využívání částečných úvazků je ale naproti tomu v ČR jedna z nejnižších. V menší míře v komparaci s evropským průměrem se českých zaměstnanců týká také práce v nestandardní pracovní době či na základě dočasných smluv.

V postavení zaměstnance nebo osoby samostatně výdělečně činné je velká většina single žijících jedinců mladších 60 let, i těch, kteří bydlí pouze s partnerem či partnerkou. V seniorském věku naopak převažuje status starobního důchodce, nicméně každý třetí (starobní či invalidní) důchodce má nějaký příjem z výdělečné činnosti. Podobně si přivydělává každý druhý student a téměř každá čtvrtá žena pečující o malé děti na mateřské či rodičovské dovolené, příp. v domácnosti. Ve dvou třetinách úplných rodin s nezaopatřenými dětmi jsou výdělečně činní oba rodiče, v necelé třetině pouze jeden z nich. Sólo rodiče mají příjem z práce téměř v devíti případech z deseti, sólo matky pracují častěji než matky z úplných rodin.

Pracovní podmínky sledující smluvní zajištění práce, pracovní dobu aj. se značně diferencují podle pohlaví, věku, vzdělání a hlavního ekonomického postavení respondentů. Data šetření „*Současná česká rodina 2020–2022*“ potvrzují, že muži jsou oproti ženám častěji ve vedoucích pozicích a mají na starosti různý počet podřízených, pracují častěji na plný úvazek a jejich pracovní poměr bývá zpravidla podložen smlouvou na dobu neurčitou. Pracovní doba mužů je však mnohdy delší v porovnání se ženami, nezřídka pracují i nad rámec pracovní doby stanovené smlouvou. Přestože jejich práce bývá častěji složitější či náročnější a vyžaduje neustálé se učení novým dovednostem, mají větší volnost si určit, kdy, kde a jak budou práci vykonávat. Větší flexibilita je spojena i s možností posunu začátku a konce pracovní doby, příp. s její individuální úpravou kvůli osobním důvodům. Na druhou stranu se muži ve vyšší míře věnují práci o víkendech nebo ve večerních a nočních hodinách.

Dle očekávání se s vyšším vzděláním pojí větší flexibilita a stabilita pracovní pozice. Pracovní podmínky zaměstnanců se dost liší od těch, za kterých pracují studenti, důchodci a matky

na rodičovské dovolené. Je-li hlavním ekonomickým statutem zaměstnanec, má ve své pracovní pozici častěji nějaké podřízené, jeho smlouva je spíše uzavřená na dobu neurčitou, typičtější je pro něj práce na plný úvazek a smlouvou stanovená pracovní doba, která nenabízí příliš flexibility. Počet odpracovaných hodin týdně se spíše výjimečně dostane pod 40 hodin. Pracuje více pod stresem s nutností plnit termíny, na druhou stranu má větší jistotu práce do budoucna. Na rozdíl od zaměstnanců jsou výdělečně činní v hlavním postavení studentů, důchodců a žen na rodičovské dovolené více v pozicích podřízených, pracují na základě dočasných smluv nebo dohod, příp. zcela bez písemného ujednání. Počet odpracovaných hodin je výrazně nižší, i vzhledem k jejich převažující práci na částečný úvazek. Běžnější je pro ně práce o víkendech. Matky na rodičovské dovolené se ještě vydělují častějším využíváním práce z domova, po večerech nebo v noci, což je dáno i tím, že nemívají pevně stanovený začátek a konec pracovní doby a mají možnost si ji přizpůsobit svým osobním (rodinným) záležitostem.

Zaměstnaní rodiče nezaopatřených dětí se v dílčích aspektech odlišují od bezdětných pracujících. Například z hlediska pracovní smlouvy mají rodiče spíše ty permanentní, uzavřené na dobu neurčitou, dále otcové oproti bezdětným mužům více využívají plné úvazky, matky ve srovnání s bezdětnými ženami spíše ty částečné. Naproti tomu v možnosti individuální úpravy pracovní doby nemá status rodiče žádnou roli, protože zaměstnavatelé rodinnou situaci v tomto ohledu, zdá se, nijak nezohledňují a berou v úvahu spíše jiné (pracovní) charakteristiky zaměstnanců.

Podle zhruba každého druhého pracujícího respondenta se na jeho pracovišti zavádí nové technologie či pracovní postupy, které by mohly zvýšit produktivitu práce, ale i nároky na kvalifikaci a pracovní výkon. K masivním investicím do výzkumu a vývoje moderních technologií a k nahrazování lidské práce stroji však většinou zatím nedochází.

Pracovní aktivita dospělých a ne/přítomnost dětí v domácnosti determinuje její příjmovou úroveň. Také data „*Současná česká rodina 2020–2022*“ prokázala vyšší příjmy úplných rodin s nezaopatřenými dětmi ve srovnání s rodinami sólo rodičů, jimž vycházení s nimi činí největší potíže, a to v porovnání se všemi typy domácností, včetně těch seniorských. Polovina úplných i neúplných rodin s dětmi hospodaří jen s pracovními příjmy (jednoho či obou) rodičů, ostatní je doplňují sociálními dávkami, příp. dalšími zdroji. V bezdětných domácnostech disponují vyššími příjmy, se kterými navíc i snáze vyjdou, partnerské páry oproti single žijícím jedincům. Jsou-li mladší 60 let, naplňují svůj rozpočet hlavně z příjmů z výdělečné činnosti, naopak v domácnostech seniorů jich dvě pětiny žijí pouze z důchodů, další přibližně třetina k důchodům přidává ještě pracovní výdělek. Vyjít s měsíčním příjmem je pak po sólo rodičích nejobtížnější právě pro single jedince ve středním a starším věku (40–59 let, resp. 60–69 let).

Ve zlepšení své finanční situace po uplynutí tří let doufají především mladí lidé do 39 let žijící single nebo s partnerem. S vyšším věkem pak přibývá těch, kteří očekávají zhoršení finančních podmínek, často i výrazné. Zatímco v prvním případě to lze zdůvodnit spíše očekáváním vyšších výdělků na trhu práce v souvislosti s možným kariérním postupem, ve druhém případě mohou v pozadí stát spíše

obavy z opuštění pracovního trhu a přechod do důchodu spojený se snížením příjmů. V rodinách s nezaopatřenými dětmi sdíleli častější obavy ze zhoršení finanční úrovně domácnosti sólo rodiče.

Materiálně (a sociálně) deprivovaní jsou zejména sólo rodiče a single žijící jedinci, zvláště ti ve středním a vyšším věku. K nejméně finančně dostupným položkám se řadí výměna opotřebovaného nábytku a zaplacení týdenní dovolené mimo domov. Poměrná častá je ale i finanční nepřipravenost na nečekané výdaje, nemožnost úhrady pravidelných volnočasových aktivit a nedostatek financí na pozvání příbuzných, přátel na oběd apod. Úplné rodiny se třemi a více dětmi si některé statky (např. výměna nábytku, dovolená, volnočasové aktivity, dva páry obuvi) nemohou dovolit zaplatit mnohem častěji v porovnání s rodinami s jedním či dvěma dětmi. Méně finančně dostupné jsou tyto položky i pro rodiny s nejmladším dítětem do tří, příp. šesti let věku.

Tři čtvrtiny českých domácností žijí podle dat „*Současná česká rodina 2020–2022*“ ve vlastím bytě či domě, příp. v bytě družstevním. Převládající vlastnická forma bydlení platí pro všechny typy domácností, s výjimkou mladých bezdětných párů a jednotlivců, z nichž značný podíl žije v nájemním bytě. V nájmu ale častěji bydlí také single jedinci ve věku 40–59 let a rovněž sólo rodiče s nezaopatřenými dětmi. Naproti tomu své byty nebo domy vlastní přes 80 % úplných rodin s dětmi a bezdětných párů ve středním a starším věku. Vlastníci mají své byty co do počtu obytných místností prostornější a se svým bydlením jsou také oproti nájemníkům mnohem spokojenější. Tato spokojenost úzce souvisí s finanční situací domácnosti, resp. je snižována, nemůže-li si domácnost dovolit udržovat v bytě teplo podle přání nebo v posledním roce nebyla schopna v termínu zaplatit splátky hypotéky, nájem a poplatky spojené s bydlením či jiné půjčky a úvěry. Přestěhovat se jinam nemají v nejbližších třech letech v plánu tři čtvrtiny domácností. O změně bydlení ale uvažují především respondenti do 39 let bydlící samostatně nebo s partnerem, z hlediska právní formy užívání bytu pak zejména nájemníci.

Doporučení (nejen) pro rodinnou politiku

- Krátkodobé pracovní smlouvy a dohody jsou využívány hlavně přivydělávajícími si studenty, důchodci a matkami na rodičovské dovolené, pro něž jsou v jejich postavení jistou alternativou k permanentním smlouvám. V řadě případů ale tyto pracují zcela bez písemné smlouvy či dohody, což může mít negativní konsekvence na právní záruky výdělku, pracovních podmínek apod. S touto „prací na černo“ pak přichází o výnosy i stát, a je tedy žádoucí takové ilegální formy práce omezovat.
- Rovněž prostřednictvím částečných úvazků častěji pracují studenti, důchodci a matky pečující o malé děti při rodičovské dovolené. Mezi zaměstnanci je jejich využití minimální, s výjimkou matek (oproti bezdětným ženám). Podpora zkrácených úvazků jako nástroje usnadňujícího skloubení pracovních a rodičovských povinností se tak jeví jako žádoucí zvláště pro ženy-matky.

- S tím souvisí obecně podpora flexibility pracovní doby (možnost pružnější volby začátku a konce pracovní doby, příp. individuální úpravy z osobních důvodů), která by přispěla k lepšímu sladování osobních či rodinných a pracovních závazků. Prostor pro zvýšení této flexibility existuje hlavně ve veřejném sektoru.
- Výsledky výzkumu poukázaly na poměrně vysoké časové zatížení, které je spojeno s výdělečnou činností, a to jak ve formě přesčasové práce, tak práce v nestandardní pracovní době. Vystávají tak rizika pracovního přetížení, nedostatku času na odpočinek nebo na osobní a rodinné vztahy, což by mohlo ústít v jejich narušení, ve zdravotní potíže apod., a zvýšit tak nároky na potřebné navazující odborné služby.
- Finančně či materiálně podpořit rodiny sólo rodičů, příp. úplné rodiny se třemi a více dětmi, pro které je řada základních materiálních či sociálních potřeb (např. zajištění volnočasových aktivit, padnoucí obuvi, náhrada obnošeného oblečení, teplo v bytě) méně finančně dostupná.
- Zvýšit dostupnost nájemního bydlení, podporovat startovací bydlení pro mladé páry a rodiny s dětmi.

Literatura

BIROLI, Pietro, Steven BOSWORTH, Marina DELLA GIUSTA, Amalia Di GIROLAMO, Sylvia JAWORSKA & Jeremy VOLLEN, 2021. Family Life in Lockdown. *Frontiers in Psychology*, 12, Article No. 687570. DOI: [10.3389/fpsyg.2021.687570](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.687570)

ČERVENKA, Jan & Monika KYSELÁ, 2023. *Doba covidová*. Výzkumná zpráva. Praha: SOÚ AV ČR a CVVM. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/cz/47-ostatni/ostatni-ruzne/5643-doba-covidova-vyzkumna-zprava?idU=2&acm=59_1135

ČSÚ, 2023a. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2022*. Praha: ČSÚ.

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez>

ČSÚ, 2023b. *Vývoj ekonomiky České republiky – rok 2022*. Praha: ČSÚ.

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-ekonomiky-ceske-republiky-4-ctvrtleti-2022>

HÖHNE, Sylva, 2022. Determinanty životní spokojenosti a materiálních životních podmínek v prvním roce pandemie covidu-19. *Fórum sociální politiky*, 16(2), 9–14. Dostupné z:

<https://www.rilsa.cz/clanek/determinanty-zivotni-spokojenosti-a-materialnich-zivotnich-podminek-v-prvnim-roce-pandemie-covidu-19/>

HÖHNE, Sylva, Jana PALONCYOVÁ, Kamila SVOBODOVÁ, Dominik CHLAPEC & Ivana RAČÁKOVÁ, 2022. *Dopady pandemie covidu-19 na sólo rodiče*. Praha: RILSA. Dostupné z:

https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_510.pdf

KORYCHOVÁ, Marie, 2023. Máme dost pokojů? *Statistika a my*, 13(6), 20–22. Dostupné z:

<https://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2023/06/18042306.pdf>

KREIDL, Martin, Anna ŠŤASTNÁ, Jiřina KOCOURKOVÁ, Jana HAMANOVÁ, Tomáš ZVONÍČEK, Jitka SLABÁ, Barbora HUBATKOVÁ, Anna MATYSIAK, A. RIJKEN, S. KONG, O. GRUNWALD, M. WINN LOMNARD & A. CAPORALI, 2023a. *Czech Harmonized Generations and Gender Survey-II. Wave 1 (2020–2022)*. Version 1. Data obtained from the GGP Data Archive.

KREIDL, Martin, Anna ŠŤASTNÁ, Barbora HUBATKOVÁ, Jitka SLABÁ, Dominika SLADKÁ & Tomáš ZVONÍČEK, 2023b. „*Současná česká rodina*“ dokumentace k datům. Brno: Masarykova univerzita.

Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0083-2023>

KŘEČKOVÁ TŮMOVÁ, Naděžda, Olga NEŠPOROVÁ, Kamila SVOBODOVÁ, Jana PALONCYOVÁ & Sylva HÖHNE, 2023. *Rodiny s dětmi v letech 2018–2022*. Praha: RILSA. Dostupné z:

https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_528.pdf

KUCHAŘOVÁ, Věra, Olga NEŠPOROVÁ, Kamila SVOBODOVÁ, Sylva HÖHNE & Jana PALONCYOVÁ, 2022. *Úplné rodiny s dětmi*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_502.pdf

MAREŠOVÁ, Helena, Marie TÁBORSKÁ, Oleksandr STUPNYTSKYI, Petr VÍŠEK & Helena VYCHOVÁ, 2023. *Reflexe záchranné sociální sítě v období covidu-19*. Policy brief 2/2023. Praha: RILSA. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/PB_02-2023.pdf

MENZEL, Andreas & Martina MIOTTO, 2020. *Rozdílné ekonomické dopady krize covid-19 na muže a ženy v Česku*. IDEA anti COVID-19. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/images/COVID/IDEA_Gender_dopady_covid-19_cerven_21.pdf

MPSV, 2023. *Energetická krize zcela neskončila. Vládní kroky však zmírnily dopady růstu cen na domácnosti, cílená podpora zajistí dlouhodobé řešení energetické nouze*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/energeticka-krize-zcela-neskoncila-vladni-kroky-vsak-zmirnily-dopady-rustu-cen-na-domacnosti-cilena-podpora-zajisti-dlouhodobereeni-energeticke-nouz>

OECD FAMILY DATABASE, 2023. *The labour market position of families*. Dostupné z: <https://www.oecd.org/els/family/database.htm>

PALONCYOVÁ, Jana & Sylva HÖHNE, v tisku. *Sladování práce a rodiny. Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha: RILSA.

PALONCYOVÁ, Jana, Sylva HÖHNE, Naděžda KŘEČKOVÁ TŮMOVÁ, Kamila SVOBODOVÁ & Lucie VIDOVIČOVÁ, v tisku. *Zpráva o rodině 2023*. Praha: RILSA.

SLABÁ, Jitka, 2022. Vládní boj proti pandemii: přehled opatření vydaných v souvislosti s pandemií onemocnění covid-19 v Česku v letech 2020 a 2021. *Demografie*, 64(2), 175–196. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/167607725/13005322q2_175-196.pdf/88d441f5-1b2c-42bd-a8cd-ab41cb0edfe7?version=1.1

ŠŤASTNÁ, Anna, Martin KREIDL, Dominika PERDOCH SLADKÁ & Barbora HUBATKOVÁ, v tisku. *Partnerství a rodičovství. Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha: RILSA.

VYCHOVÁ, Helena, 2022. Český trh práce v evropském srovnání. *Veřejná správa a sociální politika*, 2(2), 109–126. Dostupné z: <https://vssp.slu.cz/contents/vsp/2022/02.pdf>

Život během pandemie, nedat. Dostupné z: <https://zivotbehempandemie.cz/projekt>